

Börtönügyi Szemle

2004. 4. szám

A magyar büntetés-végrehajtási szervezet
szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévenként * Huszonharmadik évfolyam 4. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

DR. LÖRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

YAZBEKNÉ SZABÓ KATALIN

Mb. felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

Az előkészítés és a tördelés a BVOP Sajtókapcsolatok Osztályán készül.

A nyomdai munkálatokat a Duna-Mix Nyomda végzi.

Felelős vezető:

FLAMICH OTTÓ

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon/fax: 332-4778

SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Békefy Lajos PhD börtönlelkész, Pálhalmi Országos Bv. Intézet; **Dr. Bodnár Lajos** jogász-újságíró, Igazságügyi Minisztérium; **Dr. Bökönyi István** PhD bv. vezérőrnagy, országos parancsnok; **Dr. Csizsér Nóra** pszichiáter, a Péterfy Sándor utcai Kórház osztályvezető főorvosa; **Dr. Csordás Sándor** csoportvezető ügyész, Fővárosi Ügyészség; **Deák Ferenc István** bv. alezredes, a BVOP Pályázati, Külszociális és Kutatási Főosztálya kiemelt főelőadója; **Dr. Illovicsné Török Ágota** bv. százados, a BVOP Személyügyi és Szociális Főosztálya kiemelt főelőadója; **Dr. Király Klára** bírósági fogalmazó; **Dr. Mátételkiné Holló Magdolna** PhD, a Rendőrtiszti Főiskola Idegennyelvi Intézetének vezetője; **Novák Zoltán** bv. százados, a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya kiemelt főelőadója; **Dr. Parti Katalin**, az Országos Kriminológiai Intézet munkatársa; **Dr. habil. Vókó György** osztályvezető ügyész, Legfőbb Ügyészség.

A fotókat Apró Andrea és Milkovics Pál készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozókat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot (különös tekintettel a jogtörténeti vonatkozásokra és az EU jogharmonizációs tematikára), a fogvatartás, a fogvatartotti népszerűség sajátosságait, problémáit, a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületeket (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológia, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok, stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a

Közlési feltételek

felelősséget. A kéziratokat éppen ezért kérjük írják alá, tüntessék fel munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni. Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stílusát: Olyan kéziratokat, melyeket nem rendeltünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlésre alkalmasnak, nem küldünk vissza és nem őrzünk meg!

Dr. Csordás Sándor—Dr. habil. Vókó György

A fogvatartottakkal való bánásmód elvei és gyakorlata

A fogvatartottakkal való bánásmód már hosszú évtizedek óta egyre inkább a szakmai és a közérdeklődés homlokterébe került. Különösen felerősödött ez a folyamat a rendszerváltás és az Európai Unióhoz csatlakozás időszakában. Az érdeklődés fokozódását az is jelzi, hogy a bánásmódot nemzetközi szinten (CPT)¹ és hazai viszonylatban is különböző szervezetek (Magyar Helsinki Bizottság)² folyamatosan vizsgálják. Az ügyészség rendszeres törvényességi vizsgálatainak is kiemelt szempontja a bánásmód törvényessége³. A felerősödött érdeklődés és vizsgálatok ellenére sem kellően tisztázott azonban, hogy mi tartozik a bánásmód körébe, mit értünk törvényes, emberséges bánásmóddal, az emberi méltóság tiszteletben tartása alatt, mit tekinthetünk embertelen, megalázó bánásmódnak. Ezekre a kérdésekre és dilemmákra keressük a választ, annak érdekében, hogy a fogvatartó szervek felelős vezetői és a fogvatartói állomány körében tudatosuljanak az emberséges bánásmóddal kapcsolatos követelmények, és ezeket következetesen alkalmazzák a gyakorlatban.

A fogvatartottakkal való bánásmód fogalmi elemei

A bánásmód a legtágabb értelemben emberek közötti viszonyt jelent. Mégpedig olyan viszonyt, amelyben az egyik fél valamilyen hatalmi pozícióban áll, a másik fél pedig valamilyen alárendeltségi, függőségi stb. helyzetben van. A bánásmód mindig a fölérendelt oldalról valósul meg az alárendelt helyzetben lévővel szemben. Ilyen viszony van például a szülő és a gyermek, a tanár és a tanuló, az edző és a sportoló, az orvos és a beteg, az előljáró és az alárendelt, a főnök és a beosztott, a bíró és a vádlott, a fogvatartó és a fogvatartott között.

A bánásmód általában huzamosabb időtartamú kapcsolatot feltételez, de megvalósulhat rövid idő alatt is (például egy rendőri előállítás során). A bánásmód tartalma és terjedelme az adott viszony jellegétől függ. Olykor csekély mértékű, csak valamilyen életviszonyra, tevékenységre terjed ki, máskor pedig a függőségi (alárendeltségi) helyzetben lévőnek szinte az egész életterére, életkörülményeire ráhatással van. Például az edző által alkalmazott bánásmód csak a sportoló felkészítésére, az orvos és az ápoló általi bánásmód a beteg gyógykezelésére és kórházi ellátására terjed ki. A szülő viszont

1. Európai Bizottság a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok megelőzésére (CPT) ellenőrzési jelentései: CPT 1995/21. számú jelentése, CPT 2000/21. számú jelentése, CPT 2003/71. számú jelentése.

2. Előrehozott büntetés. Bp. Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet – Magyar Helsinki Bizottság, 1997.

3. Kurdi Tímea – Vókó György: Fogvatartotti panaszok a bánásmód köréből. Börtönügyi Szemle (BSZ), 2002. 4. – Pongrácz Dóra: Az idegenrendészeti fogdák ügyészi törvényességi felügyeleti tapasztalatairól. BSZ, 2003. 2. – Vókó György: A fogvatartottakkal való emberséges bánásmód aktualitásai. BSZ, 2003. 2. – Szücs András: A fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének helyzete Magyarországon. BSZ, 2003. 3.

jóval szélesebb körűen foglalkozik a gyermekével, bánásmódja a gyermek testi és lelki fejlődésének egészére kihatással van.

A hatalmi jellegből adódóan a fölérendelt helyzetben lévőknek önmérsékletet kell tanúsítania a tőle függőségi helyzetben lévővel szemben. Nem szabad a helyzetét kihasználnia, esetleg visszaélni azzal. Éppen ezért a mai társadalmi fejlettségi szinten az ilyen jellegű viszonyok többnyire valamilyen jogi szabályozás alatt állnak, valamint erkölcsi követelmények és szokások is átszövik.

A fogvatartó szerv (büntetés-végrehajtási intézet, rendőrségi fogda, határőrségi fogda, előállító helyiségek stb.) és a fogvatartott (előzetesen letartóztatott, őrizetes, előállított, elítélt, stb.) között büntetés-végrehajtási jogviszony keletkezik.⁴ A büntetés-végrehajtási jogviszony hatalmi viszony ugyan, de nem jelentheti a fogvatartott jogfosztottságát, teljes alárendeltségét és kiszolgáltatottságát.⁵ A fogvatartott a büntetés-végrehajtásnak nem tárgya, hanem alanya, akit a büntető szankció végrehajtása során jogok illetnek meg és kötelezettségek terhelnek.⁶ A fogvatartó szervezetet – mint a jogviszony másik alanyát – szintén meghatározott jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik, ezek érvényesítésével hajtja végre a szankciót. Ennek során különösen érvényesülnie kell annak az elvnek, hogy a fogvatartó szerv és a fogvatartott között minden érintkezésnek csak e jogviszony alapján, a jog által szabályozottan szabad történnie.⁷

A fogvatartottakkal való bánásmódot a felvázolt alaphelyzet határozza meg. Ebből fakadnak a **bánásmód alapelvei**, vagyis

- tiszteletben kell tartani a fogvatartottak emberi jogait,
- a fogvatartottakkal emberségesen, az emberi méltóság tiszteletben tartásával kell bánni,
- tilos kínzást, embertelen, megalázó bánásmódot alkalmazni,
- tartózkodni kell mindenfajta diszkriminációtól.

Az emberséges bánásmód, valamint az emberi méltóság tiszteletben tartásának követelményét több nemzetközi dokumentum és hazai jogszabály is meghatározza.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE) 10. cikke előírja, hogy a szabadságuktól megfosztott személyekkel **emberségesen** és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (87) 3. számú ajánlása az Európai Börtön szabályokról (EUBSZ) 1. pontja előírja, hogy „a szabadságtól való megfosztás olyan tárgyi és erkölcsi viszonyokban nyilvánulhat meg, melyek biztosítják az **emberi méltóság** tiszteletben tartását, és összhangban állnak az itt tárgyalásra kerülő szabályokkal”.

Az ENSZ Közgyűlésén 1979-ben elfogadott Magatartási Kódex a Rendfenntartó Erők Tisztviselői Számára (REMK) 2. cikke is meghatározza, hogy „kötelességük teljesítése során a rendfenntartó erők tisztviselői kötelesek tiszteletben tartani és védelmezni az emberi méltóságot és óvni minden személy emberi jogait”.

4. Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Pécs – Budapest. Dialóg Campus. 1999. 167. old.

5. Csordás Sándor: Kódex a jövőnek. BSZ, 2000. 3. 40. old.

6. Vókó György: i. m. 143. old.

7. Csordás Sándor: i. m. 40. old.

Az ENSZ Közgyűlés 1990-ben elfogadott 45/111. számú határozatának (Bánásmód alapelvei) 1. pontja előírja, hogy minden fogvatartottat alanyi jogon megillet az emberi méltóságot és értéket tiszteletben tartó bánásmód.

Az emberséges bánásmód követelménye az Alkotmány 54. §-ából is következik, amely kimondja, hogy minden embernek veleszületett joga van az emberi méltósághoz. A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. (Bv. tvr.) 21. §-a is meghatározza, hogy az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani.

A kínzást és az embertelen, megalázó bánásmódot több nemzetközi dokumentum és hazai jogszabály is tilalmazza. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (EJEN) 5. cikke, a PPJNE 7. cikke, az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 3. cikke, a Kínzás és más kegyetlen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód ellenei Nemzetközi Egyezmény (KNE) 16. cikke közel azonos megfogalmazásokkal írja elő, hogy „senkit sem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak alávetni”.

A kínzás fogalmát a KNE 1. cikke határozza meg, miszerint „a kínzás kifejezés minden olyan cselekményt jelent, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben...”

A kínzás, az embertelen és a megalázó bánásmód fogalmát, illetve azok súlyosságai fokozatait az EJEE 3. cikkének alkalmazása tekintetében az Európai Bizottság és az Európai Bíróság is meghatározta.

A Bizottság álláspontja szerint

- **kínzás:** olyan embertelen bánásmód, amelynek célzata információk vagy concessziók szerzése, illetve büntetés kiszabása,
- **embertelen bánásmód vagy büntetés:** olyan bánásmód, amely szándékosan súlyos fizikai vagy lelki gyötrelmet okoz, és amely az adott helyzetben jogtalan,
- **megalázó bánásmód vagy büntetés:** olyan bánásmód, amely durván megaláz valakit mások előtt, illetve őt meggyőződésével vagy lelkiismeretével ellentétes cselekvésre készíti.

A Bíróság egy konkrét ügyben a következő álláspontot képviselte:

- **kínzás:** szándékos embertelen bánásmód, amely nagyon súlyos vagy kegyetlen gyötrelmet okoz,
- **embertelen bánásmód vagy büntetés:** nagyfokú fizikai vagy lelki gyötrellemmel járó büntetés kiszabása,
- **megalázó bánásmód:** kegyetlen bánásmód, amely azt célozza, hogy az áldozatokban félelem, gyötrellem vagy alacsonyabb rendűség érzetét keltse, alkalmas arra, hogy lealacsonyítsa és megalázza őket, és lehetőleg megtörje fizikai vagy morális ellenállásukat.⁸

A Bíróság gyakorlatában az EJEE 3. cikke alkalmazásához a visszaélésnek egy meghatározott súlyossági fokot el kell érnie. A súlyosságnak ez a minimális mértéke függ a bánásmód jellegétől és tartalmától, továbbá a beavatkozás tartamától, fizi-

kai és pszichikai hatásaitól, valamint életkortól, nemtől és az érintett egészségi állapotától is.⁹

A REMK 1. cikke meghatározza, hogy a rendfenntartó erők tisztviselői kötelesek védelmezni minden embert a törvénytelen cselekményekkel szemben. A 3. cikk kimondja, hogy a rendfenntartó erők tisztviselői csakis akkor alkalmazhatnak erőszakot, ha az feltétlenül szükséges és csakis olyan mértékben, amennyire azt kötelességük teljesítése megköveteli.

A hazai jogszabályokban az Alkotmány 54. §-a rendelkezik arról, hogy senkit sem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni. A Bv. tvr. 21. §-a szintén meghatározza, hogy az elítéltet nem lehet kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni.

Az Alkotmánybíróság 13/2001. (V.14.) AB határozata is rögzíti, hogy a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntetőhatalom nem korlátlan, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén nem teljesen kiszolgáltatott. Az elítélt nem tárgy a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya. A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteit a kínzás, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód és büntetések tilalma, valamint az emberi méltósághoz, személyi biztonsághoz való jog adja.

Az embertelen, megalázó bánásmód tilalmához szorosan kapcsolódik a **diszkrimináció tilalma** is. A PPJNE 2. cikke, az EJEN 7. cikke, az EUBSZ 2. pontja, a Minimum Irányelvek a Letartóztatott Személyekkel való Emberséges Bánásmódról (ENSZ 1955. AMSZ) 6. pontja különböző megfogalmazásokban meghatározzák, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül joga van a törvény egyenlő védelméhez. **Nem tehető hátrányos megkülönböztetés a faj, a bőrszín, a nem, a nyelv, a vallás, a politikai vagy más vélemény, meggyőződés, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerint.** Ezen tilalmakat továbbfejlesztendő és kiegészítendő írja elő a Bánásmód alapelvei 3. pontja, hogy törekedni kell tiszteletben tartani azon csoportok vallási meggyőződését és kulturális elveit, amelyhez a fogvatartott tartozik.

Az Alkotmány 70/A. §-a kimondja, hogy a Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.

A Bv. tvr. 2. §-a szerint az elítéltek között nem tehető hátrányos megkülönböztetés nemzetiségi és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, társadalmi származásuk, nemük, illetőleg vagyoni helyzetük szerint.

A felsorolt szabályok, előírások nem határozzák meg **az emberséges bánásmód fogalmát**, ezért azt a fogvatartási jogviszony tartalmából és terjedelméből lehet levezetni.

9. Nagy Ferenc: Európai kihívások, magyar válaszok a büntetőjog és a büntetés-végrehajtás területén. BSZ, 2003. 1. 15. old.

A fogvatartási jogviszonyt, az ebből fakadó jogokat, kötelezettségeket és egyéb normákat különböző nemzetközi dokumentumok (ajánlások, határozatok), valamint különböző szintű jogszabályok részletesen szabályozzák.

A nemzetközi dokumentumok közül a leglényegesebb az ENSZ által 1955-ben kiadott Minimum Irányelvek a Letartóztatott Személyekkel való Emberséges Bánásmódról (AMSZ), melyet az európai viszonyokra az Európa Tanács továbbfejlesztett és aktualizált (az Európa Tanács Miniszteri Bizottság ajánlása az Európai Börtönszabályokról R (87) 3. EUBSZ).

Az AMSZ hivatalos magyarázata szerint „a börtönbeli életfeltételek a legfontosabb tényezők a fogvatartottak méltóságának és önértékelésének meghatározásában. Hol alszik, mit visel, mit, hol, és hogyan eszik, vetett ágya van, vagy a földön fekszik rongyokkal takarva, szabad-e mosakodnia és milyen gyakran, bármikor eljuthat-e a mellékhelyiségbe vagy kérnie kell az őrt minden alkalommal, mindezeknek óriási hatása van a testi és lelki jólétre”. A magyarázat szerint „a nagyon rossz fizikai körülmények a fogvatartott méltósághoz való jogának megsértésén kívül minősülnek kegyetlen és különleges büntetésnek, veszélyeztethetik a fogvatartott egészségi állapotát és életét, és így sérthetik a kizástól és más kegyetlen, embertelen és megalázó bánásmódtól és büntetéstől való mentesség jogát.”¹⁰

Az előzetesen letartóztatottak tekintetében az ENSZ által 1994-ben kiadott „Bírósági tárgyalásra vagy fellebbezésre váró, illetve a bíróság határozata alapján más okok miatt őrizetbe vett személyek fogvatartását szabályozó rendelkezések” (Fogvatartási Szabályzat) határozza meg az alapvető fogvatartási szabályokat.

Ezekon kívül egyes speciális kérdésekben, illetve egyes fogvatartotti csoportok tekintetében több ajánlás, határozat látott napvilágot.¹¹

Az Európai Parlament az Európai Unión belüli fogvatartási körülményekről szóló határozatában felszólítja a tagállamokat, hogy az Európa Tanács büntetés-végrehajtási előírásait teljes mértékben alkalmazzák. Különösen a higiéniai minimumokkal kapcsolatos követelményeket, a cellák kitakarítására, az étellemezésre, a ruházatra, a fűtésre, a higiéniaira, az egészségügyi ellátásban, a munkában, a képzésben és a képzésben, valamint a szociális nevelő, kulturális és sporttevékenységekben való részvételre vonatkozó előírásokat, és mindazon tényezőket, amelyek a fogvatartottak méltóságát és társadalmi visszailleszkedését segítik elő.¹²

10. Szabványok alkalmazása. Nemzetközi Kézikönyv a megfelelő börtöngyakorlatról. ENSZ kiadvány 1994. 38. old.

11. A 21 év alatti bűnelkövetők rövid tartamú kezelése. Határozat 66/25. – Felnőtt bűnelkövetők rövid tartamú büntetésüket töltő elítéltek kezelése. Határozat 73/17. – A büntetés-végrehajtási munkálatás. Határozat 75/25. – A hosszú tartamú büntetésüket töltő elítéltek kezelése. Határozat 76/2. – Fogvatartás a bírósági tárgyalás alatt ET ajánlás R (80) 11. – A veszélyes fogvatartottak fogvatartása és kezelése. ET ajánlás R (82) 17. – Külföldi fogvatartottak kezelése. ET ajánlás R (84) 12. – A börtönművelődés. ET ajánlás R (89) 12. – Az AIDS-es és a fertőző betegek fogvatartottak egészségügyi ellátása. ET ajánlás R (93) 6. – A büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltságáról. ET ajánlás R (99) 22. – Alapelvek a fogvatartottakkal való bánásmódról. ENSZ Közgyűlés 45/111/1990. számú határozata

12. Európai Parlament A4-0369/98. számú határozata I. pont

A hatályos jogszabályok közül a fogvatartással kapcsolatos alapvető normákat a Bv. tvr. szabályozza. Az alacsonyabb szintű jogszabályok közül a leglényegesebbek a 6/1996. (VII.12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól (Bv. sz.), a 19/1995. (XII.13.) BM rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről (FR.). E jogszabályokon kívül még számos miniszteri rendelet határoz meg különböző fogvatartási normákat. Ezek mellett egyéb jogszabályi előírásokat is érvényesíteni kell a fogvatartás során – például 253/1997.(XII.20.) Kormányrendelet OTSZ.

Alappal feltételezve azt, hogy a szabályozás megfelelő, **emberségesnek az a bánásmód tekinthető, amely megfelel a fogvatartással kapcsolatos nemzetközi dokumentumok előírásainak, valamint a jogszabályok rendelkezéseinek.** Emellett természetesen az emberséges bánásmódnak az is kritériuma, hogy **feleljen meg az emberi kapcsolatokra vonatkozó erkölcsi normáknak is.**

E fogalmi megközelítés persze csak akkor lenne tökéletes, ha a fogvatartási normák is tökéletesek lennének, vagy ha nem mindenben tökéletesek, akkor azzá kell tenni azokat. Például a Bv. sz. 137. §-a a zárkákban 6 m³ légtér biztosítását írja elő fogvatartottként, ezzel szemben az OTSZ 85. §-a 15 m³-t ír elő, a FR. a zárkák berendezési tárgyait nem határozza meg.

Az emberséges bánásmód fogalmi tisztázása mellett azt is tisztázni szükséges, hogy **mi tekinthető embertelen, megalázó bánásmódnak.** Amennyiben egyfajta bánásmódot nem tekinthetünk emberségesnek, akkor az ab ovo embertelennek tekinthető-e, vagy a két fogalom közé illesszünk-e be egy harmadikat is a „nem emberséges” bánásmód fogalmát.

Az Európai Bizottság és az Európai Bíróság előzőekben tárgyalt állásfoglalását is figyelembe véve, jogosan juthatunk olyan álláspontra, hogy az emberséges bánásmódnak nem egyedüli ellentéte az embertelen bánásmód. Ugyanis a normákkal ellentétes bánásmódnak egy bizonyos súlyossági fokot el kell érnie ahhoz, hogy embertelen, megalázó bánásmódnak minősüljön. Amennyiben a normaszegés nem éri el e súlyossági fokot, akkor tekinthető a bánásmód „nem emberségesnek”.

Összefoglalva tehát: **embertelen a bánásmód, ha a fogvatartásra vonatkozó normákat olyan mértékben megsérti, melynek következtében a fogvatartott emberi méltósága is sérelmet szenved.**

A fogvatartottakkal való bánásmód tartalma és terjedelme

A fogvatartó és a fogvatartott közötti viszony tartalma és terjedelme széleskörű, a fogvatartottnak szinte az egész életterére kiterjed, hiszen a fogvatartó intézmények totális szervezeteknek minősülnek. A fogvatartás tényéből következően a fogvatartott életségükéről, emberi mivoltából fakadó egyéb szükségleteiről a fogvatartónak kell gondoskodnia.

A fogvatartottakkal való **bánásmód tartalmát és terjedelmét az említett jogviszony tartalma és terjedelme határozza meg.** A köztudatban azonban ez nem ilyen egyértelmű, a bánásmódot általában leszűkítve értelmezik, többnyire a fogvatartottakhoz való szubjektív viszonyulásra, leginkább a hangnemre korlátozzák. Nem te-

kintik például a bánásmód körébe tartozónak az elhelyezési, ellátási körülményeket, vagy egyes jogok (például a levelezés, látogatás) biztosítását.

A fogvatartási jogviszonyból eredően a bánásmód tartalmát és terjedelmét alapvetően két nagy területre, az objektív és a szubjektív elemekre lehet felosztani.

A bánásmód objektív elemei:

- az elhelyezési körülmények minősége (zárkák alapterülete, légtere, szellőzése, világítása, berendezési tárgyai stb.),
- a higiéniai viszonyok minősége (tisztálkodás, WC-re jutás, mosás, szárítás stb.),
- az ételmezés színvonala (étel minősége, mennyisége, étkezési körülmények stb.)
- a ruházat, ágynemű milyensége,
- az egészségügyi ellátás színvonala.

A bánásmód szubjektív elemei:

- a személyi állomány fogvatartottakhoz való viszonyulásának irányultsága (hangnem, kényszerítő eszközök alkalmazása, bántalmazás, megalázás, korrupció, a kötelezettségek teljesítésének megkövetelése stb.),
- a fogvatartottak egymás közötti viszonyainak kontrollálása (bántalmazás, kényszerítés, kihasználás stb.),
- a napi elfoglaltságok biztosításának színvonala és mértéke (szabad levegőn tartózkodás, sport, művelődés, munkavégzés stb.),
- a fogvatartotti jogok biztosításának megfelelősége (kapcsolattartás, vallásgyakorlás stb.),
- a fogvatartottak ügyei, panaszai és kérelmei intézésének színvonala.

A felsorolt objektív és szubjektív elemek mindegyikét különböző szintű normák, előírások szabályozzák. Az ezeknek való megfelelés minősíti a bánásmódot.

A bánásmód mindig annak a részéről valósul meg, aki az adott szabály megtartásáért felelős. Ha például a rendőri fogdában elhelyezett fogvatartott levelezését, látogatását nem biztosítják megfelelően, azért nem a fogdaörség a felelős, hanem az ügyelődője, az embertelen bánásmód az ő részéről valósul meg.

Felmerülhet a kérdés, hogy az embertelen, megalázó bánásmód feltétlenül megvalósít-e fegyelmi vétséget, vagy bűncselekményt. Ezt a kérdést általánosságban nem lehet megválaszolni, mindig az adott helyzet vizsgálata során lehet eldönteni, hogy indítható-e fegyelmi vagy büntetőeljárás.

Olyan kérdés is felmerülhet, hogy embertelen, megalázó lehet-e egy olyan körülmény, amelyre nincs jogi szabályozás. Nem érti például a rendőri vezető, hogy az ügyész miért tartja megalázónak, ha a zárkában nincs asztal (és emiatt a fogvatartottak az ágy szélén ülve a térdükre helyezett tányérból eszik a levest), annak ellenére, hogy a FR. nem ír elő ilyen berendezési tárgyat. A válasz egyértelmű: a helyzet akkor is lehet megalázó, ha nincs rá jogszabály. Ilyen esetekben vagy el kell készíteni a jogi szabályozást, vagy annak hiányában is, józan emberi érzésektől vezéreltetve, meg kell oldani a helyzetet. Hiszen arra sincs jogszabály – az adott példánál maradva –, hogy nem lehet asztalt betenni a zárkákba.

Bánásmód a gyakorlatban

Az emberséges bánásmód, valamint az embertelen, megalázó bánásmód elvi kérdéseinek tárgyalását követően, a megfelelő tanulságok levonása érdekében, szükségesnek tartjuk a CPT és az ügyészség vizsgálataiból néhány jellemző eset, illetve körülmény közreadását.

Az elhelyezési körülményekről:

Közismert, hogy a bv. intézetekben a zsúfoltság évek óta magas, 150-170%-os a telítettség. Emiatt az egy főre előírt szabad mozgásteret és légteret nem lehet biztosítani.

Ezeket a körülményeket a CPT is ismeri, ennek tudatában ellenőrzései során minden alkalommal arra ösztökéli a magyar hatóságokat, hogy folytassák és fokozzák erőfeszítéseiket a zsúfoltság csökkentésére (CPT 2003. 71. számú jelentés). A CPT említett jelentése a rendőrségi fogdákkal kapcsolatban megállapítja, hogy a 8 m²-nél kisebb alapterületű zárkákat nem lehet egynél több, a 11 m² alapterületűeket pedig kettőnél több személy elhelyezésére használni.

Az emberséges fogvatartás minőségét jelentősen befolyásolja a zárkák természetes szellőzésének és megvilágításának állapota. Ezek a körülmények mind a bv. intézetekben, mind a rendőrségi fogdáknál általában nem kielégítőek.

Az ügyészi vizsgálat az egyik rendőrkapitányság fogdjában megállapította, hogy „az ablaknak nevezett nyílászáró, még szellőzőnyílásnak sem megfelelő”. A CPT említett jelentésében előírja, hogy Budapesten három rendőrkapitányság fogdjában a természetes fényhez és szellőzéshez jutást javítani kell. (Megjegyzés: a CPT csak e fogdákat vizsgálta.)

A bv. intézetekre vonatkozóan a zárkák berendezési tárgyait a Bv. sz. mellékletei meghatározzák, a FR. azonban nem ír elő berendezési tárgyakat, a Fogdaépítési Szabályzatot – amely egyébként már teljesen elavult volt – pedig hatályon kívül helyezték. Emiatt teljesen esetleges, hogy a rendőrségi fogdáknál milyen berendezési tárgyakat helyeznek el. Például asztalok csak néhány fogdjában találhatóak.

A rendőrségi fogdáknál beszerelt ágyak méretei (az említett szabályzat 75×190 cm. méretet írt elő) sok esetben megalázóan kicsik. Például az ügyészek két budapesti rendőrségi fogdjában megállapították, hogy az ágyak csak 60 cm. szélesek. A CPT előírta, hogy az egyik rendőrkapitányság fogdjában javítani kell a fogvatartottak alvó alkalmatlanságait.

A higiéniai viszonyokról:

A bv. intézetekben a fogvatartottak részére heti egy alkalommal kell meleg vizes fürdést biztosítani. Annak ellenére, hogy ezt jogszabály írja elő (Bv. sz. 151. §), nem tekinthető emberséges bánásmódnak.

Az sem emberséges bánásmód, ha a fürdőhelyiségek állapota nem megfelelő. A CPT jelentésében írja, hogy az egyik budapesti rendőrkapitányságon javítani kell a tisztálkodási helyiségek állapotát.

A CPT is és az ügyészség is kiemelt figyelmet fordít arra, hogy milyenek a szükséglet elvégzéséhez jutási lehetőségek. A bv. intézetekben ez nem gond, mert a zárkákban

WC is található, az viszont nem tekinthető emberségesnek, ha ez nincs leválasztva a zárka légterétől. Márpedig a zárkák többsége ilyen.

A rendőrségi fogdák túlnyomó többségében a zárkákban nincs WC. Emiatt a fogvatartottakat kérésükre az őrségnek ki kell engednie. Ezzel kapcsolatban az ügyészek több jelzést és észrevételt tettek az illetékes rendőri vezetőknek, mert gyakran előfordult, hogy a fogvatartottakat az őrség csak késve engedte WC-re. Ennek részben olyan objektív okai is vannak, hogy a WC éppen foglalt, vagy az őrség más tevékenység miatt akkor nem ér rá. Az viszont nem objektív körülmény, ha az őrség a fogvatartottak tudomására hozza, hogy 22 óra után ne nagyon kérjék a WC-re engedést. Emiatt fordul elő gyakran, hogy a fogvatartottak a vizeletüket műanyag flakonokba ürítik, és azokat a zárkájukban tárolják

A CPT is írja, hogy az illemhelyre jutást a nap bármely szakában biztosítani kell, azt a néhány budapesti rendőrségi fogdában észlelt gyakorlatot, hogy műanyag edényekbe vizeljenek a fogvatartottak, meg kell szüntetni.

Az a körülmény, hogy a zárkákban nincs WC, már önmagában is megalázó helyzetet teremt. Főleg, ha női fogvatartottaknak kell naponta többször is kérnie a férfi őrköt, hogy engedjék őket az illemhelyre. Az egyik fogdában ellenőrző ügyésznek például egy női fogvatartott a következő panaszt terjesztette elő: „Az őrségtől kértem, hogy engedjenek WC-re. Azt válaszolta az őr, hogy nem ér rá, majd később kienged. Mondtam neki, hogy sürgős. Erre azt válaszolta, hogy kössek csomót rá”.

Az élelmezés színvonaláról:

Tudvalelvő, hogy a fogvatartottak az étkezéssel kapcsolatban gyakran terjesztenek be panaszt. E panaszok nagy része megalapozatlan, azonban akadnak jogos panaszok is. Például megalapozottnak ítélte az ügyész a fogvatartott azon panaszát, hogy a karácsonyi ünnepek alatt két hét alatt nyolc alkalommal naponta csak egyszer kapott meleg ételt, az is melegített konzerv volt. Az ügyész jelzésére olyan válasz érkezett, miszerint nincs személyzet arra, hogy munkaszüneti és ünnepnapokon is működtethessék a konyhát. Az ilyen hozzáállás természetesen nem fogadható el, és a bánásmód az objektív nehézségtől függetlenül is embertelennek tekinthető.

Az étkezési körülmények a rendőrségi fogdák túlnyomó többségében nem fogadhatóak el. A már korábban említett asztalok és székek hiánya miatt a fogvatartottak megalázó körülmények között étkeznek. A XXI. században, Európa közepén az ilyen körülmények semmiképpen sem minősülhetnek emberségesnek.

Az egészségügyi ellátás színvonaláról:

Az előzőekben tárgyaltakhoz hasonlóan a fogvatartottak az egészségügyi ellátással kapcsolatban is sok panaszt terjesztenek elő, melyek túlnyomó része megalapozatlan. Megalapozottak voltak viszont azok a panaszok, hogy a fogdaorvos által írt beutaló ellenére a fogvatartottakat nem szállították ki időben szakorvosi vizsgálatra. Az egyes rendőri szervek egymásra mutogatása miatt az ügyészeknek kellett intézkedniük néhány ilyen ügyben.

A CPT legutóbbi jelentésében a rendőrségi fogdában elhelyezett fogvatartottak egészségügyi ellátásáról a következőket írja: „...a fogvatartottak azt állították, hogy a

rendőrorvosok által nyújtott ellátás minősége gyenge, sőt egyes rendőrorvosok állítólag elhárító magatartást tanúsítanak a fogvatartottak egészségügyi gondjai iránt”. Több panasz hangzott el a fogászati ellátáshoz jutásra történő hosszú várakozási időre is.

A CPT által kapott információ azt sugallja, hogy az előzetes letartóztatásban lévő személyek olyan fertőző betegségek tekintetében történő szűrése, mint a TBC és a hepatitis, sok kívánnivalót maga után, és úgy tűnt, hogy a HIV szűrés nem vehető igénybe. A CPT véleménye szerint a rendőrségi fogdák tekintetében a szűréseket a bv. intézetekhez hasonlóan kellene biztosítani. A helyzet javítása érdekében a CPT ajánlást tett, hogy a magyar hatóságok vizsgálják felül a rendőrségi fogdáknak elhelyezett fogvatartottak egészségügyi szűrését.

A CPT olyan ajánlást is tett, hogy a rendőrségi fogdáknak elhelyezett minden egyes fogvatartottról állítsanak össze egészségügyi kártotéket, amely más fogvatartási helyre történő átszállítások esetén kísérné a fogvatartottat. Az ennek következtében javuló információáramlás az egészségügyi ellátás minőségének javulásához is hozzájárulna.

Az egészségügyi ellátás terén a CPT minden ellenőrzés alkalmával kifogásolta, hogy a rendőrségi fogdáknak a gyógyszereket a fogdaörség osztja ki a fogvatartottak részére. Felhívta a magyar hatóságok figyelmét arra, hogy a gyógyszert megfelelő egészségügyi képesítéssel rendelkező személy adja ki a fogvatartottaknak.

A CPT 2003-ban tett látogatása alkalmával az egyik ellenőrzött bv. intézet vonatkozásában olyan megállapítást tett, hogy a meglévő egészségügyi létszám nem elegendő a fogvatartottak ellátásához. Ebben a tekintetben a CPT küldöttsége számos panaszt kapott a fogvatartottaktól az orvoshoz és az ápolókhoz, és különösen a fogorvoshoz jutás késedelmessége miatt.

A személyi állomány viszonyulása a fogvatartottakhoz:

A személyi állomány viszonyulása a fogvatartottakhoz a bánásmód egyik legkényesebb területe. A napi folyamatos kapcsolatból eredően a legtöbb súrlódási felület itt keletkezik (fogdaörség, bv. körletfelügyelők stb.). A fogvatartottak minden feszültségüket, vélt vagy valós sérelmeiket itt vezetik le. A személyi állomány tűrőképessége sem mindig megfelelő, de az is előfordul, hogy a hozzáállásuk sem kielégítő. Egy-egy „beszólás” könnyen minősülhet megalázó bánásmódnak, de olyan is előfordul, hogy az ör eleve durván viselkedik egy-egy fogvatartottal, vagy általában a fogvatartottakkal szemben. A durva, esetenként megalázó hangnemet nehéz tetten érni, ezért az ilyen panaszok vizsgálata során általában nem lehet megállapítani a megalázó bánásmódot, de akad ezzel ellentétes példa is.

A durva bánásmóddal kapcsolatos panaszok sokasodása miatt az ügyész jelzéssel élt az egyik bv. intézet parancsnoka felé. Ugyanezen bv. intézet tekintetében a CPT is felhívta a figyelmet arra, hogy a vezetés egyértelműen hozza az őrszemélyzet tudomására: a fogvatartottak testi bántalmazása és szóbeli sértegetése, továbbá a fogvatartottakkal szembeni tiszteletlen vagy provokatív magatartás elfogadhatatlan, ennél fogva a magyar hatóságok vizsgálják felül az ellenőrzött bv. intézetben szolgálatot teljesítő személyi állomány képzési szükségleteit. A bv. intézet parancsnoka a szükséges intézkedéseket megtette, egyes felügyelők ellen büntető feljelentést tett, és megfelelőbb vezetőt ne-

vezett ki az adott területre, az intézkedések hatására a rend helyreállt, azóta ilyen panaszok nincsenek.

● Ebbe a körbe tartozik a kényszerítő eszközök alkalmazása is. A tapasztalatok szerint a fogvatartói állomány általában csak ritkán alkalmaz kényszerítő eszközöket, ezen esetek szinte 100%-a jogszerű. Kényszerítő eszközöket inkább az elfogás során alkalmaznak, amikor legtöbbször sérülések is keletkeznek. Ilyen esetekben a rendőrségi fogdába történt befogadást követően a bv. felügyeleti ügyészt értesíteni kell. Ez az értesítés néhány fogda részéről időnként elmaradt, az ügyész ellenőrzései során vagy egyéb forrásokból értesült sérült fogvatartott befogadásáról. Ilyen eseteket a CPT is feltárt és felhívta az illetékes hatóságokat, hogy maradéktalanul teljesítsék értesítési kötelezettségüket. Hiszen az ügyész értesítése fontos törvényességi garancia.

● A CPT minden ellenőrzés során azt is vizsgálta, hogy miként alakult a bv. intézetből rendőrségi fogdára való kiadás, ilyen esetekben a visszafogadáskor történik-e orvosi ellenőrzés. A CPT nyomatékosan felhívta az érintett hatóságok figyelmét, hogy a rendőrségi fogdára való kiadás csak a legszükségesebb esetekben, a legminimálisabb időre történjék. A kiadást szigorúan nyilván kell tartani.

● Ügyészi vizsgálat is megállapította, hogy a rendőrségi fogdára hosszabb időre történt kiadás során a fogvatartott jogai súlyosan sérültek, melynek a legfőbb oka az volt, hogy a kiadás során a két szerv nem informálta megfelelően egymást (például a gyógykezelés, ételmezés, kapcsolattartás tekintetében).

● A törvényes bánásmód körébe tartozik a fogvatartó és a fogvatartott közötti tiltott kapcsolat is, melynek legsúlyosabb formája a korrupció. Korrupciós cselekmények miatt a fogvatartó szervek vezetői büntető feljelentést tesznek. A feljelentések egy része ítélettel zárul. Az ítélettel záruló néhány eset azonban nem tekinthető megnyugtatónak, mert e téren jelentős mértékű a látencia. A CPT is ajánlást tett a magyar hatóságoknak: hozzák a vezetők és a beosztottak tudomására, hogy a fogvatartottaktól előnyök elfogadása vagy kérése tűrhetetlen, és súlyos szankciókat von maga után. Nyomatékosan hívják fel a figyelmet arra, hogy a fogvatartotti jogok biztosítása nem függhet a felkínált előnyöktől.

A fogvatartottak egymás közötti viszonyainak kontrollálása:

● A bánásmód egyik fontos területe, hogy a személyi állomány miként képes megakadályozni a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett cselekményeit. A Rendfenntartó Erők Magatartási Kódexének 2. cikke is előírja, hogy a tisztviselők kötelesek védelmezni az emberi méltóságot és minden személy emberi jogait.

● Tudvalévő, hogy a zárakak belső világától nem idegen az erőszak és a gyengébbek kihasználása, ezért a fogvatartottakkal foglalkozó személyi állománynak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy a fogvatartottak ne bántalmazzák, sanyargassák egymást, ne kényszerítsék a gyengébbeket akarattal ellentétes cselekvésekre (csicskáztatás stb.), ne vegyék el a gyengébbek személyes tárgyait. A szakemberek számára az is ismert, hogy ezek a cselekmények többnyire rejtve maradnak, a sértettek nem mernek jelentést tenni. Emiatt az ügyészekhez is kevés ilyen panasz jut el.

● A tapasztalatok azt mutatják, hogy az ilyen cselekményeket a legjobban úgy lehet megakadályozni, ha a személyi állomány a zárakak személyi összetételét gondosan vá-

lasztja meg, és állandóan figyelemmel kíséri annak alakulását, valamint a legkisebb jel esetén azonnali intézkedéseket tesz.

Amennyiben a személyi állomány nem képes megakadályozni a fogvatartottak közötti erőszakot, vagy meg sem kísérli azt, akkor szándékosan vagy akár gondatlanul is embertelen bánásmódot valósít meg.

A napi elfoglaltságok biztosításának színvonala:

A fogvatartás minőségének egyik fontos jellemzője az, hogy a fogvatartottak részére tudnak-e napi elfoglaltságot biztosítani – ha igen: milyen – , avagy egész napi tétlenségre kényszerítik őket.

A jogszabályok előírják, hogy a fogvatartottak részére legalább napi egy óra szabad levegőn tartózkodást kell biztosítani. Az ügyészi vizsgálatok több esetben megállapítottak olyan hiányosságot, hogy egyes rendőrségi fogdáknak esetenként elmaradt a szabad levegőn tartózkodás, vagy az előírt egy óránál kevesebb időt biztosítottak. Ilyenkor a vezetők a személyi állomány hiányára, illetve más feladatokra hivatkoztak. Ezek a hivatkozások nem fogadhatók el, ugyanis a jogokat biztosítani kell, az ehhez szükséges feltételeket szintén biztosítani kell. A CPT is meghatározza, hogy a rendőrségi fogdáknak elhelyezett valamennyi fogvatartott számára minden egyes nap legalább egy óra szabadtéri mozgást, továbbá bizonyos más tevékenységi formákat is kell biztosítani a teljes tétlenség rossz hatásai miatt.

A CPT több jelentésében is kifogásolta, hogy a bv. intézetekben, különösen az előzetesen letartóztatottak részére, nem biztosítanak naponta megfelelő zárkán kívüli elfoglaltságot, ezzel a fogvatartottakat tétlenségre kényszerítik. A CPT napi 6-8 óra elfoglaltságot tart megfelelőnek. Legutóbbi jelentésében is ajánlja, hogy fejleszteni kell a tevékenységi programokat, jobban ki kell használni a meglévő lehetőségeket.

Ismeretes, hogy a rendőrségi fogdáknak és a bv. intézetekben is az előzetesen letartóztatottak részére kevés napi programot lehet biztosítani, nincsenek meg az ehhez szükséges helyiségek, tárgyi és személyi feltételek. Ez a körülmény azonban nem lehet felmentés az alól, hogy ennek megváltoztatása érdekében az illetékes vezetők semmilyen intézkedést ne tegyenek. Sajnos olyan ellenőrzési tapasztalatok is vannak, hogy a meglévő lehetőségeket sem használják ki kellőképpen. Például a sétaudvarokat sportolás céljára is ki lehetne használni, vagy az előírt napi egy óra szabad levegőn tartózkodáson túl, ha arra lehetőség van, többet is lehetne biztosítani, a közösségi helyiségekben programokat lehetne szervezni stb.

Az elítéltek részére jóval több napi elfoglaltságot biztosítanak a bv. intézetekben, de ezek a programok az elítélteknek csak bizonyos százalékát érintik (munkáltatás, szakképzés, iskolai oktatás, szakkörök stb.). Az elítéltek egy része semmilyen elfoglaltságban nem vesz, vagy nem vehet részt. A helyzet javítása érdekében minden intézkedés üdvözlendő, még akkor is, ha egy-egy újabb program csak 10-15 elítélt részvételét biztosítja.

A bánásmód elveinek figyelembe vételével megállapítható, hogy a fogvatartottak tétlenségre kényszerítése nem tekinthető emberséges bánásmódnak, mivel a tétlenség ellentétes a természetes emberi szükségletekkel. Ezért az illetékes vezetőknek mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy a jelenlegi helyzeten folyamatosan javítsanak.

Ennek jegyében ajánlja a CPT is, hogy a magyar hatóságok vizsgálják felül a nevelők és a szociális ügyintézők szerepét.

A fogvatartotti jogok biztosításának színvonala:

A fogvatartotti jogok köréből a legtöbb panasz a kapcsolattartás biztosításának hiányosságaira irányul. A fogvatartottak az ügyészekhez gyakran terjesztenek elő olyan panaszokat, hogy a leveleket késve kapják meg, nem biztosítják a telefonálási és látogatási lehetőségeket. A panaszok jelentős része megalapozott, de a vizsgálatok során az egyes rendőri szervek gyakran egymásra mutogatnak. A fogdaszemélyzet kimutatja, hogy ők időben továbbították a levelet az előadóhoz. Az előadó arra hivatkozik, hogy a segédhivatal továbbítja késve a levelet. Senki sem érzi azonban magát felelősnek. A látogatás elmaradását az előadók azzal magyarázzák, hogy a fogvatartott vagy a hozzátartozó nem kérte, illetve nem érte el a hozzátartozót. A telefonálás legtöbbször azért marad el, mert az ellenőrzésre az előadó nem ér rá.

A CPT is ajánlotta legutóbbi jelentésében, hogy a rendőrségi fogdáknak elhelyezett fogvatartottak esetében javítani kell a kapcsolattartási lehetőségeket.

Az említett hiányosságok 2005. januárjától csökkenni fognak, mivel az előzetesen letartóztatottak csak két hónapot tartózkodhatnak rendőrségi fogdán, de e két hónap alatt is biztosítani kell a jogokat. Mindenekelőtt az előadókkal tudatosítani kell, hogy a kapcsolattartási jogok függetlenek a büntetőeljárástól, nem lehet azokat az eljárásnak alárendelni, továbbá a fogvatartottaknak a kapcsolatoktól való megfosztása embertelen bánásmódnak minősül.

A fogvatartottak ügyei, kérelmei, panaszai intézésének színvonala:

A szabadságától megfosztott személynek nincs lehetősége arra, hogy ügyeit ugyanúgy intézze, mintha szabad lenne. Emiatt – különösen a letartóztatás kezdeti szakaszában – gyakran fordul segítségért a fogvatartó személyhez. A fogvatartás során is gyakran nyújtanak be a fogvatartottak különböző kérelmeket és panaszokat.

A kérelmek és panaszok intézését, határidők megjelölésével, jogszabályok szabályozzák. A határidők betartása mellett azonban nagyon lényeges az is, hogy az illetékes vezetők és beosztottak milyen alapossággal és milyen lelkiismeretesen intézik az ügyeket. Több olyan panasz jut el az ügyészekhez amiatt, hogy a kérelmet vagy panaszt csak formálisan intézik, tesznek ugyan valamilyen intézkedést, de az már mellékes, hogy annak van-e értékelhető eredménye.

Esetenként előfordul, hogy a fogvatartottak olyan kérelmekkel fordulnak az ügyészhez, amelyeket nevelői szinten kell intézni. Amikor az ügyész ezt közli a fogvatartottal, akkor azt válaszolja, hogy erről nem volt tudomása. Olykor az a válasz, hogy nem ismeri a nevelőjét. Még ha ezen válaszok valóságtartalma esetenként megkérdőjelezhető, akkor is el kell gondolkodni a jelenségről.

Összegzés

Természetesen a CPT is és az ügyészség is tisztában van azzal, hogy az objektív körülmények megváltoztatása, javítása jelentős összegekbe kerül, és időtartama is jelentős lehet. Ennek ellenére helyeselhető az ügyészség azon álláspontja, hogy a hiányos-

ságokat fel kell tárni, a problémákat nevükön kell nevezni, annak érdekében, hogy a fel-számolásukhoz a megfelelő tervet el lehessen készíteni, és az éves költségvetés ter-vezésekor lépésenként előre lehessen haladni.

Hasonló álláspontot képviselnek a már idézett nemzetközi kézikönyv szerzői is, amikor kijelentik, hogy „még ha nehéz is lényegi változásokat eszközölni a fizikai kör-ülményekben nagyobb befektetés nélkül, nem szabad a fogvatartottakat olyan kör-ülmények között tartani, melyek ellentmondanak az emberi jogoknak és az emberi méltóságnak”.¹³

A bánásmóddal kapcsolatban azonban számos olyan szubjektív hiányosság is ta-pasztható, amelyek nem függhetnek az anyagi viszonyoktól. Ezek megváltoztatása nem pénzkérdés. Mindenekelőtt a vezetői állomány fogvatartással kapcsolatos ismere-teinek és szemléletmódjának színvonalán kell lényeges javulást elérni, különösen a rendőri állomány tekintetében. Az állomány folyamatos képzése is fontos követelmény. A folyamatos képzés mellett a folyamatos és lényegre törő ellenőrzés is ugyanilyen fon-tossággal bír.

Végezetül a szerzők azt ajánlják a fogvatartásért felelős vezetőknek és személyi ál-lománynak, hogy az adott esetben képzeljék magukat a fogvatartottak helyébe. Próbál-ják átérezni, hogy egy-egy helyzetet, mint virtuális valóságot, miként élnének meg, ha ők lennének azok szenvedő alanyai. Feltételezve, hogy mindenkinek empatikus érzel-mei lesznek saját maga iránt, így vélhetően a fogvatartottakkal szemben is empatiku-sabbak lesznek. Mindezek eredményeképpen is javulhat a bánásmód színvonala.

Ezt a véleményt képviselik a nemzetközi kézikönyv szerzői is, amikor azt írják, hogy „a fogvatartottak elhelyezéséért felelős vezetők számára fontos lehet mindig em-lékezni rá, hogy a fogvatartottak számára a cella az otthon. Elképzeltetik, hogy ők lak-nak a cellában, és meggondolhatják, mi lenne számukra a legfontosabb azok között a kör-ülmények között, milyen változtatásokat lehetne eszközölni viszonylag alacsonyabb költségekkel, vagy mi lenne számukra a legkellemetlenebb a cellában. Ilyen hozzáállás-sal olyan döntéseket hozhatnak, melyek a meglévő infrastruktúrát a lehető legjobban ki-használják, és tudni fogják, hol kell meghúzni a vonalat.”¹⁴

Tájékoztató

az Európa Tanács magyar hatóságoknak szóló legújabb ajánlásairól

A Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések Megelőzésére létrehozott Európai Bizottság, a CPT (2003) 71. számú jelentését az Európa Tanács 2004. június 17-én hozta nyilvánosságra.

A CPT egy ad hoc bizottsága – a rendszeres, időközönkénti ellenőrzés keretén kívül – 2003. május 30. és június 4. között Budapesten látogató meg rendőrségi fogdákat és büntetés-végrehajtási intézeteket. A bizottság jelentését és a magyar hatóságok válaszát a CPT 2003. november 3–7. között megtartott 52. ülésén elfogadta.

Megállapította, hogy a nemzeti hatóságokkal való találkozók a szoros együttműködés szellemében valósultak meg. Az egyetlen zavaró esemény – amely a bizottsági összekötő azonnali intézkedését igényelte – világossá tette a Részes Államoknak azt a kötelezettségét, miszerint biztosítaniuk kell, hogy minden érintett hatóság, köztük még a fogvatartási helyek egészségügyi személyi állománya is részletes tájékoztatást kapjon a CPT hatásköri szabályairól és a vele kapcsolatos kötelezettségekről.

A CPT felhívta a magyar hatóságok figyelmét: tegyenek konkrét lépéseket annak érdekében, hogy az új büntetőeljárási törvény, az 1989. évi XIX. törvény 135. §-ának hatályba lépése ismeretlen ne halasztódjék el, az előzetes letartóztatásban lévők csak a törvényben előírt időtartam alatt (30 nap) lehetnek rendőrségi fogdában, s csak kivételesen éljenek e határidő meghosszabbításának lehetőségével (mindösszesen 60 nap).

Középtávú célkitűzés szükséges annak biztosítására, hogy a rendőrségi fogdában a fogvatartási feltételek azonos színvonalúak legyenek a büntetés-végrehajtási intézetekben már tapasztalhatókkal.

A szabadságától megfosztott személyt a kísérő rendőrtiszt által tartott vezetőszközhöz kötve az utcán vezetni a nyilvánosság előtt egyértelműen megalázó, következképpen ezt a gyakorlatot lealacsonyítónak lehet tekinteni.

A CPT úgy véli, nem kívánatos, hogy az őrszemélyzet a rendőrségi fogdában, a fogvatartási körleteken belül megszokásból gumibotot és/vagy könnygáz-flakont viseljen. Ha ezt a felszerelést egyértelműen meghatározott különleges körülmények szükségessé is teszik, akkor is rejtett, nem látható módon kell viselni.

A fogvatartási feltételekkel kapcsolatban három budapesti rendőrkapitányságon a természetes fényhez és szellőzéshez jutást biztosítani szükséges, az egyik rendőrkapitányságon pedig a fogvatartottak alvó-alkalmatlóságai, továbbá a közös használatú tisztálkodási helyiségek színvonalát javítani kell.

A 8 m²-nél kisebb alapterületű zárkákat nem lehet egynél több, a 11 m² alapterületűeket pedig kettőnél több személy elhelyezésére használni.

Az illemhelyre jutást a nap bármely szakában biztosítani kell, azt a néhány rendőrségi fogdában észlelt gyakorlatot, hogy éjszakára műanyag edényeket adnak be a zárkába a szükséglet gyűjtésére, meg kell szüntetni.

A rendőrségi fogdában elhelyezett valamennyi fogvatartott számára minden egyes nap legalább egy óra szabadtéri testmozgást kell biztosítani, továbbá bizonyos más tevékenységi formákat is be kell vezetni a teljes tétlenség rossz hatása miatt.

Kellő tekintettel kell lenni a magyarul nem beszélő fogvatartottakra, hogy olyan fogvatartott-társakkal kerüljenek közös zárkába, akikkel tudnak kommunikálni. Keresni kell az érintkezé-

si lehetőségek javításának módjait is oly módon, hogy a biztonsági kockázattal és a nyomozás érdekeivel összefüggő szempontokat figyelembe vegyék. Különösen a külföldi állampolgárok külvilággal való kapcsolata szorú javításra. A CPT szerint az előzetes letartóztatásban lévők számára minden héten legalább 30 perc időtartamú látogatást kellene biztosítani.

A rendőrségi fogdáiban elhelyezett előzetesen letartóztatottak orvosi szűrését felülvizsgálni szükséges, a szűrésekről orvosi kartotékot kell vezetni. A CPT bizik abban, hogy a rendőr-orvosok maradéktalanul teljesíteni fogják azt a követelményt, miszerint értesítsék az illetékes ügyészt – a rendőrségi létesítmény parancsnokának történő előzetes referálás nélkül –, ha bármilyen olyan sérülést tapasztalnak az újonnan érkezett fogvatartotton, amely bántalmazásra utal. A CPT Ismételten felkéri a magyar hatóságokat arra, hogy a fogvatartottaknak ne egészségügyi képesítés nélküli személyi állomány adja be a gyógyszereket.

A CPT ajánlása szerint: a magyar hatóságok hozzák a személyi állomány – mind vezető, mind pedig beosztott tagjai – tudomására azt a felhívást, hogy a fogvatartottaktól előnyök elfogadása vagy kérése elfogadhatatlan, és súlyos szankciókat von maga után. Ezt a felhívást szükséges időközönként megfelelő formában megismételni. A fogvatartottak jogainak gyakorlása és az előjogok megszerzése sohasem függhet a személyi állomány számára felkínált előnyöktől vagy elfogadhatatlan szolgáltatások nyújtásától.

A CPT felkéri a magyar hatóságokat, vizsgálják felül a fogvatartás nyilvántartási módját. A fogvatartottaknak büntetés-végrehajtási intézetből rendőrségi fogdába történő visszaszállítását bármilyen céllal csak akkor lenne kívánatos kérní és engedélyezni, amikor az szigorúan elkerülhetetlen, és azt kellően nyilván kell tartani mind az érintett bv. intézetben, mind pedig a rendőrségi fogdában.

A CPT azt az ajánlást tesz a magyar hatóságoknak, hogy folytassák erőfeszítéseiket a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltságának leküzdésére, melynek során vegyék figyelembe különösen az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltságáról és a büntetés-végrehajtási népesség inflálódásáról szóló R (99) 22. sz. ajánlásában megfogalmazott alapelveket és intézkedéseket.

A vezetés egyértelműen hozza az őrszemélyzet tudomására, hogy a fogvatartottak testi bántalmazása és szóbeli séregetése, továbbá a fogvatartottakkal szembeni tiszteletlen vagy provokatív magatartás elfogadhatatlan. Ebből kifolyólag a magyar hatóságok vizsgálják felül az egyik ellenőrzött bv. intézetben szolgálatot teljesítő személyi állomány képzési szükségleteit.

A CPT ajánlja lépések megtételét a fogvatartottak telefonálási lehetőségeinek további javítására, a fogvatartottak látogatási engedélyének jelentős növelésére, a tevékenységi programok fejlesztésére, a meglévő közösségi helyiségek kihasználtságának bővítésére, a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló egyes helyiségek szellőzésének javítására, továbbá a fogvatartottak tusoló helyiséghez jutásának biztosítására.

A magyar hatóságok késedelem nélkül vizsgálják felül a kényszerítőeszközöknek a zárkán kívül történő alkalmazását a 4. biztonsági fokozatba sorolt fogvatartottak esetében, illetve a külföldi származású fogvatartottak levelezésére és telefonhasználatára vonatkozó gyakorlatot. A hívórendszer kikapcsolása haladéktalanul megszüntetendő. A CPT felkérte a magyar hatóságokat arra, hogy vizsgálják felül a nevelők, szociális gondozók szerepét.

Az ajánlások és határozatok végrehajtása érdekében tett és a folyamatban lévő intézkedéseikről az érintett hatóságok – az Országos Rendőr-főkapitányság és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága – illetékes vezetői adnak részletes tájékoztatást.

Merre tart az új bv. törvény?

Kerekasztal-beszélgetés az új bv. kódexről

Kereken 25 év telt el azóta, hogy hatályba lépett a Bv. tvr., a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet. A jogszabály elavultsága ma már komoly alkotmányossági aggályokat is fölvet. Az Igazságügyi Minisztériumban időközben elkészült új törvényjavaslat tervezete, amelyről a szaktárca és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága vezető szakembereit kérdeztük. A kerekasztal-beszélgetés résztvevői: Dr. Tari Ferenc ny. bv. altábornagy*, Dr. Soós László főosztályvezető, beosztott bírósági elnök, az IM Büntetőjogi Kodifikációs Főosztályának vezetője, Dr. Huszár László bv. dandártábornok, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és szervezetfejlesztési helyettese és Dr. Müller Anikó bv. ezredes, a BVOP Jogi Főosztályának vezetője voltak. A beszélgetést – a Börtönügyi Szemlét képviselve – Dr. Bodnár Lajos vezette. (A kerekasztal-beszélgetés szövege – rövidített formában – megjelent a büntetés-végrehajtás időszakos kiadványa, a Hírlevél 2004. évi 3. számában.)

BSZ: A sokszor módosított törvényerejű rendelet formailag megfelel a törvényesség követelményeinek, ha nem is adhat választ a büntetőpolitika valamennyi új kihívására. A Büntető Törvénykönyv tervezett reformjára figyelemmel azonban, nem volna célszerűbb „bevárni” az új bv. törvénnyel a Btk-t?

Dr. Tari Ferenc: Azzal kezdeném a választ, hogy e 25 évet megért törvényerejű rendelet alkotmányosságát lehet ugyan kritizálni, de nehéz elvitatni, hogy ez a tvr. a maga idején rendkívül korszerű jogszabály volt. Noha több mint 25 évet megért, s legalább 18 törvény módosította, legalább 130 szakaszához kellett hozányulni, az idők folyamán oly módon változott, hogy garantálta a végrehajtás törvényességét. Tagadhatatlan, a tvr. nem „szép” jogforrási forma, s mindenképpen törvényt kell alkotni, az Alkotmánybíróság nem egy alkalommal rámutatott, hogy a törvényerejű rendeletet is teljes erejű törvénynek tekintendő. Bár minden indoka megvan annak, hogy megváltoztassuk, a változtatás oka nem az, hogy nincs törvényi felhatalmazás, hogy ne volna törvényi alapja a büntetés-végrehajtásnak, hanem az, hogy egy sor olyan kérdés – amelyet korábban elegendő volt miniszteri rendeletben szabályozni – magasabb, törvényi szinten jelenjen meg. Kódex jellegű törvényt akarunk alkotni. Az elkészült törvényjavaslat ennek szellemében átfogja a végrehajtást, számos területen más törvényből is átemel olyan elemeket, amelyek a büntetés-végrehajtás részét képezik.

* A kerekasztal-beszélgetés idején az IM főcsoportfőnöke.

Dr. Soós László: Az a kérdés, hogy be kell-e várni az új Btk.-t vagy sem, hasonló jellegű dilemmákat vet föl, mint 1989-ben, az alkotmányozás idején. S a probléma azóta folyamatosan napirenden van. Ma is a többször módosított 1949. évi XX. törvény az alkotmányunk, jóllehet az alkotmányos törvények folyamatosan változnak. Ugyanez vonatkozik a bv. törvényre is. Formailag hatályban van az 1979. évi tvr., de tartalmilag a '93-as módosítást követően is komoly változások mentek végbe. A jelenlegi, mintegy 120 szakaszból álló bv. törvény helyett háromszáz szakasznyi terjedelmű az új jogszabály-tervezet. Az, hogy a közjogi rendszer megváltozott, kitűnik a jelenlegi tvr.-ből is, de azt hiszem nem szerencsés, hogy 2004-ben, illetve 2005-ben olyan törvényerejű jogszabály van hatályban Magyarországon, amelyben még szerepel a halálbüntetés végrehajtása alcím. Egyszerű kodifikációs és deregulációs munkát is végezhetünk volna, de nem ez a célunk. Az új törvényjavaslat mintegy összesöpri, összegyűjti mindazokat a területeket, amelyeket törvényben kell szabályozni. A bíróságok, ügyészségek büntetés-végrehajtási feladatai is helyet kaptak, egy egész fejezet foglalkozik az adatkezeléssel, az adatvédelemmel. Átkerül a szervezeti törvényből a lőfegyverhasználat, s a rendkívül módon szétaprózódott rendeleti szabályozásból is számos kérdést kell fölvenni törvényi szintre.

BSZ: Már a szabályozási célok kitűzésekor sem közömbös s hogy a jövőben miként alakul a börtönnépesség. Ez részben büntetőpolitikai, másrészt demográfiai kérdés. Tény, hogy európai összehasonlításban Magyarország „előkelő” helyen áll a szabadságvesztés büntetés alkalmazásában. Az Igazságügyi Minisztériumnak mindezt bizonyára mérlegelnie kell kodifikációs prognózisai felállításakor.

Dr. Soós László: Elsősorban a kérdés büntetőpolitikai oldalára reflektálnék. Az ismert, hogy a 2002. év végén született Btk. módosítás lényegében azt a szemléletet hozta vissza a büntető törvénykezés szintjén, amelyet '93-ban az akkori novelláris módosítás bevezetett. Ezen kívül született egy másik törvény is, amely nem volt ilyen látványos, de a büntetőpolitika irányait jól jelzi: a pártfogó rendszer átalakításával összefüggő törvénycsomagra utalok, amely magát a bv. törvényt s a Büntető Törvénykönyvet is érintette. Nem állítanám, hogy felét vagy a harmadát átírta volna, de ez a két törvény világosan jelzi azt az irányt, amerre az Igazságügyi Minisztérium büntetőpolitikája ebben a négy évben fejlődik. Amit úgy lehetne összefoglalni, hogy az alternatív, tehát a szabadságelvonással nem járó szankciókat kellene erősíteni. Álláspontunk szerint ezeknek a végrehajtási feltételeit kellene biztosítani, annak érdekében, hogy a bírának bizodalmuk legyen e szankciókat alkalmazni, s ne kelljen annyi embert szabadságvesztésre ítélni. Mert, amint erre a kérdés is utalt, európai vagy akár tágabb összefüggésben is, Magyarország ilyen szempontból meglehetősen krudélis.

BSZ: A tervezetből arra lehet következtetni, hogy az elítéltek rezsimekbe való besorolására nem kap szabad kezét a bv. Marad a hármas felosztás: fogház, börtön, fegyház. Ugyanakkor mégis differenciáltabb büntetés-végrehajtás képe rajzolódik ki. Erre a törvényelőkészítők szótárában megjelenő új fogalom, a klasszifikáció is utal.

Dr. Tari Ferenc: A jelenleg hatályos tvr. is lehetővé teszi a három fokozaton túl, a belső, kriminológiai szempontú csoportosítást. E tekintetben tehát, ha úgy tetszik, van a bv. részére törvényi felhatalmazás. Ugyanakkor a magyar börtönrendszer, a fizikai értelemben vett épületegyüttesek megjelenése, kicsit ellentmondásban van a jelenlegi három fokozattal. Hiszen pontosan tudjuk, hogy az elítélt populációk nem mindenben alkalmazkodnak e fizikai értelemben vett épületegyütteshez. Aki a napi gyakorlatot közelebbről ismeri, azaz a büntetés-végrehajtás dolgozói pontosan tudják, mennyire más a börtönfokozat mondjuk Balassagyarmaton, mennyire más körülmények között él ott egy elítélt, mint egy baracskai, egy állampusztai vagy egy pálhalmi fogvatartott.

BSZ: Mennyibe kerülhet a bv. reformja? Mit mutat egyrészt a büdzsé kiadási, másrészt a társadalom bevételi oldala?

Dr. Tari Ferenc: Maga a klasszifikáció nem igényel sok pénzt. Persze igényel személyzetet, technikai eszközöket, de ennek a költségvonzata nem olyan horribilis, mint egy új intézmény megépítése.

Dr. Huszár László: Valóban érdemes tisztázni, mi a klasszifikáció, ahhoz, hogy mérlegelni tudjuk, kell-e vagy nem – akár az adófizetők szempontjából is. Azt hiszem, könnyen belátható az a logikai gondolatsorozat, hogy a fogvatartottak esetében – pláne, ha szűkös források állnak rendelkezésre, mint ez általános – megtudjuk: egyrészt milyen rizikót, milyen kockázatokat jelentenek a rendszer számára, másrészt milyen szükségleteik vannak, amelyeket a rendszernek ki kell elégítenie. S miután ezeket az információkat összegyűjtöttük, az információkat értékelni kell. Ki kell választani a rendelkezésre álló eszköztárból azokat az intézkedéseket, kezelési formákat, amelyek a költségek szempontjából a leghatékonyabban alkalmazhatóak. A klasszifikáció tulajdonképpen ennek az ívnek az első két eleme. Rendezett szerkezetbe foglalt rendszere annak, hogy milyen információkat gyűjtünk be, milyen módszertannal, és azt hogyan értékeljük. Valóban, ha összehasonlítjuk az ezután alkalmazott programokkal, intézkedésekkel, akkor ez az olcsóbb része a dolognak. Nyilván nincs sok értelme „túlklasszifikálni”, túl sok információt begyűjteni, ha utána nem áll rendelkezésünkre a programok, egyéniesített intézkedések, rezsimek rendszere. Ha túl homogén a rezsimszisztemünk, nem tudunk differenciálni e döntés után, s nagyjából mindenkivel ugyanaz történik, mintha nem döntöttünk volna. Ha sikerül kidolgozni, és működőképesé tenni ezt a rendszert, biztos vagyok benne, hogy komoly szakmai előrelépés lesz.

Dr. Müller Anikó: Ha akarnánk se tudnánk megvárni az új Btk.-t. A gyakorlatban ugyanis annyi probléma, új kérdés merült fel, amelyre a jelenlegi szabályozás nem ad választ, hogy mindez nem fér el rendeleti szabályozásban. Alkotmányos követelmény, hogy az alapvető jogokat érintő kérdéseket törvényben kell szabályozni. Amiért viszont ezen túlmenően még érdemes lett volna megvárni az új Btk.-t, az az elvárásunk tulajdonképpen megfiúsul. Ugyanis mi azt szeretnénk volna, ha a szabadságvesztés egységes szabályozást nyer a Btk.-ban, s a bv. törvénybe kerülnek a rezsimszabályok. Úgy tűnik, ez a vita eldőlt, maradnak a jelenlegi

fokozatok. S ilyen körülmények között a bv. törvényben kell rendezni ezt a kérdést. Már az összbüntetés lehetőségének a szűkülése szinte kezelhetetlenné tette a végrehajtás során az ügyeket. A jelenlegi szabályozás az egységes szabadságvesztésre készült. Beépítettünk mesterséges elemeket, mint a szabadságvesztés megszakítását, s ezzel a folyamatok a fogvatartott számára is gyakran áttekinthetlenné váltak. Így például a több szabadságvesztés büntetés egymás utáni végrehajtása.

BSZ: A törvényjavaslat indokolása is hangsúlyozza, hogy a börtönnek nyitottnak kell lennie a társadalom felé. Bár a büntetőpolitika iránya e jogok tágítása felé mutat, nem lenne érdektelen megvonni a fogvatartás alatt érvényesülő, illetve korlátozandó jogok egyenlegét.

Dr. Müller Anikó: A szabályozás logikája az, hogy valamennyi elítélt azonos jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik. Tehát az Alkotmányból fakadó jogait azonosan szabályoznánk. S mindaz, ami ezen túlmutató kedvezmény, az kerülne a rezsim-szabályok közé.

Dr. Soós László: A nyitottság és számos más progresszív elv érvényesül, de attól a szabadságvesztés szabadságvesztés marad. Tehát a klasszikus jogok, illetve jogkorlátozások most is megvannak. Hiszen, mint kiderült, az új Btk.-ra nem tudunk várni, a hatályos Btk. pedig úgy szól, hogy a fogvatartott elveszti személyes szabadságát, s a fogvatartás kiterjed a közügyektől eltiltással összefüggő jogokra. Csak két olyan példát említenék, amelyről az utóbbi négy-öt ében derült ki, hogy rendelkezni kell. Az egyik az egészséggel összefüggő betegjogok. Az egészségügyi törvénnyel nemigen harmonizál a jelenlegi szabályozás. A másik a fegyverhasználat kérdése. Ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság nemrégiben, ha nem is a bv. tekintetében, döntött, meghatározó jelleggel. S az hogy a tervezet terjedelme 300 szakasz lett, nem véletlen. Ugyanis nem szabad elfelejteni, jelenleg is úgy szól a hatályos jogalkotási törvény, hogy a büntetés-végrehajtást törvényben kell szabályozni. Az alkotmánybírói gyakorlat értelmében ez azt jelenti, hogy nem elegendő a törvényben generális felhatalmazást adni a végrehajtási rendeletre.

BSZ: A taláros testület csak a rendőrségről szóló törvény fölött tört pálcát. Lássuk feketén-fehéren: a büntetés-végrehajtás háza táján mi a tényleges jogi helyzet? Sarkítva a kérdést: fogolyszökés esetén érvényben van-e a „tűzparancs”?

Dr. Soós László: A hatályos törvény alapján az Alkotmánybíróság kimondta a rendőrségi törvény vonatkozó rendelkezésének a megsemmisítését, de a 1995. évi CVII. törvényben az inkriminált szabály még benne van. Amikor a rendszert kialakítottuk a tervezetben, már figyelembe vettük az Alkotmánybíróság újabb határozatát.

BSZ: Az információs technológia rohamos fejlődéséből adódó új adatvédelmi kérdésekre térve, úgy érzik, e kihívásokra korszerű választ ad az új törvény?

Dr. Soós László: Ami az adatkezelést s az adatvédelmet illeti, ez a kérdéskör már '95-ben megjelent a szervezeti törvényben. Csakhogy most egy új bv. kódexet írunk, ezért nemcsak a bv. szervezet által kezelt adatokkal kell foglalkozni, hanem az összes elítélt, vagy felmentett, illetve kényszergyógykezelt, előzetes letartóztá-

tásban lévők adataival. S összhangban kell lennie mindazon személyek adatkezelésének, akik a törvény hatálya alatt állnak.

BSZ: A gyermek-anyakörletet felállításra fontos és humánus intézkedés volt. Ugyanakkor rögtön fölvet egy sereg adatkezelési dilemmát. Arról nem is szólva, hogy a fogvatartott szülői felügyeleti joga a hatályos törvény erejénél fogva szünetel...

Dr. Soós László: Megkérdeztük a minisztérium családjogi szakembereit, akik azt mondták: önmagában ezt így fölösleges bevinni a bv. törvénybe, hiszen a Családjogi törvény is tartalmaz egy generálklauzulát arra, hogy a szülői felügyeleti jog mikor szünetel s mikor nem. Másrészt csak azért, mert a delikvens adót csal, vagy sikkasztott, hűtlenül kezelt, elkövetett egy gazdasági bűncselekményt, netán közlekedési bűncselekmény miatt fogházban tölti a szabadságvesztést, fesszük meg a jogától, attól hogy gyermekével találkozzon, és irányítsa az életét? Azokból az alapelvekből, amelyeket leírtunk, épp az ellenkezője következik.

Dr. Müller Anikó: A jelzett jogi anomáliák ellenére támogatjuk például a családdal, a gyermekekkel való kapcsolattartást, az anyát bevonjuk a döntésbe. Ezek napi problémák a büntetés-végrehajtás számára. Úgy gondolom, az új bv. kódex olyan speciális törvény, ahol a módosuló jogok között helyet kaphatnak az említett kérdések is.

Dr. Soós László: A kívülállók által kevésbé ismert, hogy a büntetés-végrehajtási jog mennyire összetett. De tudni kell, hogy az egyesülési és a gyülekezési jog, a sztrájkjog gyakorlásáról az Alkotmány szerint kétharmados törvényt kell hozni. Következésképp az előkészítés alatt álló bv. kódexben formailag alkotmánysértő volna szabályozni olyat, amire az egyesülési és a gyülekezési törvény nem ad felhatalmazást.

BSZ: Nem anakronizmus-e, hogy változatlanul papír alapú lelevelezésben gondolkodik az új törvény, miközben a világ már elektronikus úton levelezik?

Dr. Tari Ferenc: Ez utóbbit a büntetés-végrehajtás területén szerintem ma két dolog is kizárja. Egyrészt a technikai, másrészt az anyagi feltételek hiánya. Nem tudom elképzelni, hogy a következő néhány évben minden zárkában ott lesz egy számítógép és Internet-csatlakozás, hogy elektronikus levelezést folytassunk. Másrészt az Internet-hozzáférés bizonyos szempontból akár biztonsági kérdéssé is válhat. Ezzel nem arra utalok, hogy az Interneten hogyan lehet, teszem azt, bombát gyártani. De tudomásul kell venni, hogy igenis vannak biztonsági elemei az Internetnek, s a világ egyetlen részén sem láttam büntetés-végrehajtást, ahol minden zárkában korlátlanul lenne számítógép. Sőt, csak egy-két helyen fordul elő, hogy valaki kivételesen munkát végezhet a számítógépén. De ha semmilyen eszmei vagy jogi akadálya nem lenne, akkor is elképzelhetetlen, hogy ez rövid távon megvalósuljon. Marad tehát a klasszikus és hagyományos levelezés. Ez ténylegesen korlátlan. Hosszú évek óta így szabályozza a törvény.

Dr. Huszár László: A törvény szándéka a szabadság elvesztése. Ha viszont valaki virtuálisan az Interneten keresztül minden társadalmi funkcióját gyakorolhatja, mondjuk távmunkát végez, például egy újjélandi cégnek, s rendes fizetést kap,

ezzel voltaképp relativizáltuk a szabadságvesztését. S ez egyértelműen köthető ahhoz, hogy kinek mennyi pénze van. Mert aki meg tud venni, s be tud hozni, mondjuk egy saját laptopot, egy mobiltelefonnal, s megfelelő kiegészítővel, kommunikálni tud az Interneten. Ez annyira kiélezné a társadalmi különbségeket a fogvatartottak között, hogy a szegénység és a gazdagság egy új dimenzióban jelentkezne. Ami, azt hiszem, az amúgy létező biztonsági kockázatokon túl, a szabadságvesztés üzenetébe sem férne bele. Azt nem tudom, hogy 20–25 év múlva miként fog jelentkezni ez a kérdés. Remélem, a készülő bv. kódex még akkor is hatályban lesz, de módosításával talán ez a kérdés is kezelhető. A lezajlott információrobbanás ellenére, ma még a magyar társadalomban, s azon belül a fogvatartotti társadalomban még annyira sem jelentkezik ez megoldható kérdésként. Egyébként más országokban sem. Ami a büntetés-végrehajtási gyakorlatot illeti, az európai országokban az Internet és az azzal egyre szorosabban összefüggő mobiltelefon is egyértelműen a tiltólistán van. Természetesen eleve más megítélés alá esnek egyes szűk oktatási funkciók. Például a távoktatás keretében a magyar fogvatartottak is használnak Internetet a szirmabesenyői bv. intézetben.

BSZ: A börtönévek, mondják, nem számítanak a nyugdíjba. A jogalkotási reform küszöbén azonban időszerű a kérdés: hogyan alakul az elítéltek társadalombiztosítási jogállása?

Dr. Tari Ferenc: Nem tudnék példát találni, Lengyelországon kívül, ahol az elítélt által végzett munka a biztosított körbe tartozna. Megvannak a szabadságvesztéssel járó joghátrány okai. Gyakran elfelejtjük, hogy bár az elítéltek egy része munkát végez, az elért eredmények messze elmaradnak a szokásos munkavégzési normáktól. Épp ezért ezt minden országban elsősorban szociális kérdésként kezelik. Adott esetben egy szabaduló elítélt nem azért fog valamilyen ellátást kapni, mert ő biztosított, hanem azért, mert egy szociális rendszeren belül létezik egyfajta ellátás mindenki számára. Hatásvizsgálatokat végeztünk, ami azt mutatja: ha jelenlegi társadalombiztosítási szabályok szerint kellene ezt végrehajtani, nyilván tartani, levonni, ez évente mintegy 5 milliárdjába kerülne az országnak. Nem hiszem, hogy ezt a társadalom kitörő örömmel fogadná, sőt, meggyőződésem, hogy nagy ellenérzést váltana ki.

BSZ: A munka világát elhagyva, további érzékeny ponthoz érkezünk, s ez a tájékoztatás. Meglátásuk szerint kiforrott-e a sajtójogi szabályozás? A javaslat értelmében a „Az elítélt sajtó útján történő nyilatkozattétele a nemzetbiztonság védelme, bűncselekmény elkövetésének megakadályozása, államtitok közlésének megakadályozása, valamint az intézet rendje és biztonsága érdekében korlátozható.” A közzétételhez pedig az országos parancsnok engedélye szükséges, s a döntéssel szemben a bírósági jogorvoslati utat is megnyitnák.

Dr. Soós László: Tekintettel arra, hogy ez egy tervezet, amelyet kiküldtünk szakmai egyeztetésre, így nem mondható el, hogy minden elemében kiforrott. E beszélgetés időpontjában még hátra van az államigazgatási egyeztetés, az hogy a kormány elfogadja a törvényjavaslatot, s beterjesszük az Országgyűléshez. De azt megerősíthetem, hogy az új bv. törvény szélesítené a bírósághoz fordulás jogát.

Dr. Huszár László: A törvényjavaslatban körvonalazott konstrukció alapvetően jó és működőképes. De azon túl, hogy a nyilatkozatot ki és milyen okokból korlátozhatja, fontosnak érzem a nyilatkozattétel fogalmát kooperatív elemeinek további tisztázását. Ha például egy fogvatartott az ügyével kapcsolatban, a büntetés-végrehajtással, a bv. eljárásával kapcsolatban kritikát – ad absurdum: dicséretet – fogalmaz meg, az nyilvánvalóan egy nyilatkozat. Ellenben az én fogalmain szerez a nyilatkozattétel fogalmába nem fér bele az, amikor egy újságíró, egyfajta üzleti vállalkozásként a fogvatartotthoz hosszú időn keresztül bejár, elmesélteti az életét, hogy arról írjon egy könyvet. S jelenleg e kettő között csak eseti mérlegeléssel tudunk különbséget tenni, nem érzem biztosnak a jogszabályi hátteret.

Dr. Tari Ferenc: Számomra szimpatikus a német szabályozás, ahol valamilyen tartományban egységesen rendezték a kérdést, s azt mondták: az elitelt nem kovácsolhat tőkét a bűncselekményéből. S gondolom, másokat is kifejezetten zavar, ha a „szászhalombattai rém” vigyorog rájuk a címlapon... Ám félreértés ne essék, messze egyetértek azzal, ha a börtönök nyitottságáról beszélünk, s abban az is benne van, hogy az elitelt is mondhat, mondjon véleményt a végrehajtásról! Még kritikai véleményt is, s jelenjen meg e kritika valahol. De valahol meg kellene húzni a határt is a jó ízlés, mások jogos érdekei, ha úgy tetszik érzelmei védelmében.

BSZ: Önmagában a korlátozás nem jogellenes, a cél az, hogy e korlátozás alkotmányos és arányos legyen. De e közben a lehetőségeket a bulvársajtó inkább tágitani igyekszik. A büntetés-végrehajtást esetenként olyan „szafari-parknak” tekintik, ahol nagyvadakat (alkalmasint médiasztrárok) kaphatnak kameravégre...

Dr. Müller Anikó: Vannak már európai bírósági döntések is, amelyek kimondják, hogy nem feltétlenül jelent korlátozást, ha mindezt nem engedjük. Az írásban, levelezés útján történő interjúkészítést igen, de a szereplést nem feltétlen.

BSZ: A sajtó-engedélyezési gyakorlat is alapvető változás elé néz. Az Igazságügyi Minisztériumban kidolgozott törvényjavaslat szerint a jövőben formális határozatot kell hozni a fogvatartotti nyilatkozatról. Elutasítás esetén pedig megnyílik út a bírósági felülvizsgálatra, a jogorvoslati lehetőségére, a határidőre is figyelmeztetni kell.

Dr. Soós László: Ha nem is pontosan ebben a körben, ahogy a törvény tervezete tartalmazza, mindenképpen erősítjük a döntések formalizmusát. Másrészt a jelenleginél sokkal szélesebb körben kívánja a törvény érvényesíteni a bírósághoz fordulás jogát, de nem csupán a sajtó vonatkozásában.

BSZ: Kulcskérdés, hogy a bv. szervezet felkészült-e az új törvényi kritériumok befogadására.

Dr. Tari Ferenc: Nekem az a véleményem, hogy a kodifikátorok, együttműködve a gyakorlati szakemberekkel, arra törekednek, hogy egy végrehajtható törvény szülessen. Mintegy háromszáz szakaszos jogszabály készül, s ez önmagában is indokolja, hogy komoly felkészülési szakasz kövesse a törvény megjelenését. Bár ezt párhuzamosan is lehet végezni, intenzív szakasza igazán csak akkor kezdődhet, ha az Országgyűlés elfogadta a törvényt. Az őrségtől kezdve, a parancsnokig bezárólag mindenkinek meg kell tanulni a jogszabályt, amelynek hihetetlenül

sok új eleme van. Egy régóta tartó folyamat fontos állomásához érkezünk, s bizony nem lesz könnyű és egyszerű ezt mindenkivel megértetni. A változó szellemiséget is el kell sajátítani, hogy a klasszifikáció a gyakorlatban eredményesen működjön.

Dr. Huszár László: Társadalmi szinten a törvény bevezetésének költségei nem egetrengetőek, bár a mi szintünkön elég komoly tételek. Mindaz, amit a jogszabály közvetlenül vagy közvetve feltételez, számunkra nagyon fontos, s jelen pillanatban meghatározó kérdés az is, hogy a szükséges források milyen ütemben állnak rendelkezésre. A másik lényeges elem, hogyan tudjuk még differenciáltabb tartalommal megőlni a kezelési fázist, ami szintén forrásigényes terület. Komoly szakmai előrelépés, hogy a tervezet nem csupán új elemeket hoz, de a régi elemeket is új szerkezetben rakta össze. Az új bv. kódex számos szakmai kérdést is sinre tesz, tisztáz. Igen fontos, hogy ennek a peremfeltételei hogyan fognak megvalósulni. Nyilvánvaló, egy 140–150 százalékos túlszűfolttság mellett a vázolt szakmai munkának az esélyei sokkal rosszabbak, mint akár 120–130 százalékon.

Dr. Müller Anikó: Párhuzamosan elkészítjük a törvény végrehajtási rendeletét, amit már át is tekintettünk, de amíg nincs végleges normaszöveg, nem tudjuk ezt kidolgozni. Ezt követi majd a személyi állomány képzése. Ami a pénzügyi kérdéseket illeti, az igazán nagy tétel nem is az új törvénnyel kapcsolatos, hanem a főrészt bővítése. Vissza kell térni olyan kérdésekre is, hogy célszerű-e a mozgás-tér-normát törvényben rögzíteni, vagy pedig nem, ha már nyilvánvaló, hogy nem tudjuk betartani. Ez ügyben már perek is indultak. Lényegesnek tartom, hogy az egyeztetések nyomán jó törvény szülessen, olyan kódex, amit a személyi állomány is „szeret”, s jól tud alkalmazni. Amelyből mindenki választ kaphat azokra a kérdésekre, amelyek az elmúlt években fölvetődtek. De ami nem kevésbé lényeges szempont, hogy olyan törvény szülessen, amelynek végrehajtása során a fogvartottak is érzik: van lehetőségük az előre jutásra, s a rendszer a felelősségtudatukat is jobban felébreszti.

Dr. Bökönyi István PhD

A Büntetés-végrehajtási Szervezet 2002. május és 2004. október között végzett munkájáról

A Büntetés-végrehajtási Szervezet tevékenységének értékelése általában naptári évenként, vagy a négyéves kormányzati ciklusok befejeztével történik. A 2002 májusában kezdődött kormányzati ciklusban 2004 októberében változás következett be a miniszterelnök és több miniszter vonatkozásában. Változás állt be az igazságügy-miniszter személyében is: Dr. Bárándy Pétert Dr. Petrétei József váltotta fel. Ezen tény tette szükségessé a több mint kétéves időszak elemzését, értékelését.

A 2002. évi választást követő kormányváltás óta eltelt időszakban végzett munkát értékelve megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási szervek működésében jelentős zavarok az elmúlt években nem voltak. A személyi állomány szolgálati feladatait – a meglévő pénzügyi nehézségek ellenére is – összességében jogszerűen és szakszerűen látta el.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet állománya számára is megnyugtató volt, hogy a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészség, valamint az Igazságügyi Minisztérium belső szakmai vizsgálatai is megerősítették a fentieket. Szervezetünk számára is fontos volt a büntetés-végrehajtás civil megfigyelése, egyrészt a rendszer humánus működésének, másrészt demokratikus legitimációjának szempontjából.

A fogvatartottakkal való bánásmód – a feltárt eseti hibáktól, és a helyenként felbukkanó helytelen gyakorlattól eltekintve – megfelelt a nemzetközi egyezményekben, ajánlásokban megfogalmazott elvárásoknak, valamint a hatályos jogszabályokban előírtaknak.

Ahogy azt több külső vizsgálat is megállapította, a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetek továbbra is zsúfoltak, ennek ellenére az elvégzett munka színvonala megüti a nemzetközi mércét. A régi épületek modernizációja és kibővítése és egy új objektum – Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet – létesítésével javulás történt. A zsúfoltság további csökkentésére vonatkozó kormányzati döntések megszülettek, melyek végrehajtása megkezdődött.

A fogvatartotti létszám alakulása – férőhelybővítések

A büntetés-végrehajtás nehézségeinek jelentős része a férőhely kapacitás szükség voltán alapult. A törvényben meghatározott normák alapján kiszámított, jelenleg elhelyezhető fogvatartotti létszám 11406 fő, ezzel szemben jelenleg (a 2004. szeptember 30-ai állapot szerint) 16380 fő a fogvatartottak száma, amely 143 százalékos telítettséget jelent. A 2002 májusi kormányváltást követően hivatalba lépett új igazságügyi kormányzat deklarált célja az ítélkezési gyakorlat megváltoztatása volt. Ennek megfelelően a korábbi évek 18000 főt is meghaladó fogvatartotti létszáma csökkent. Az elmúlt évtized-

ben a fogvatartotti populáció szerkezete jelentősen átalakult. Egyre nagyobb számban jelentek meg a különösen veszélyes, lőfegyverekhez kötődő, valamint a nagy társadalmi felháborodást kiváltó bűncselekmények elkövetői, a szervezett bűnözői körökhöz tartozó fogvatartottak. A fogvatartotti összetétel ilyenén változása szükségessé tette a fogvatartottak fokozottabb differenciálását, annak ellenére is, hogy mind a személyi, mind a tárgyi feltételek szűkösek voltak.

**Az elítéltek száma végrehajtási fokozatonként
és az előzetesen letartóztatottak száma**

		2001. december 31.	2002. december 31.	2003. december 31.
Felnőtt korúak	Fegyház	3 617 fő	3 641 fő	3 736 fő
	Börtön	7 875 fő	8 192 fő	7 530 fő
	Fogház	493 fő	560 fő	510 fő
	Pbh + kém. átv. *	436 fő	387 fő	359 fő
Fiatalkorúak	Börtön	173 fő	170 fő	180 fő
	Fogház	161 fő	162 fő	149 fő
Összesen		12 755 fő	13 260 fő	12 464 fő
Előzetesen letartóztatottak		4 263 fő	4 329 fő	3 776 fő
mindösszesen		17 018 fő	17 589 fő	16 240 fő

Míndezekre tekintettel a büntetés-végrehajtás vezetése – az Igazságügyi Minisztérium iránymutatásai alapján – nagy hangsúlyt fektetett a beruházási és felújítási keretek dif-

ferenciált felhasználására. Így több intézet részleges felújítására és férőhelybővítésére kerülhetett sor. A legjelentősebb beruházások voltak a kormányzati ciklus eddigi időtartama alatt a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet új épületének, a kecskeméti intézet anya-gyermek körletének, a Budapesti Fegyház és Börtön szállítós körletének átadása, valamint a Sopronköhida Fegyház és Börtön IV. felújítási ütemének befejezése.

Össességében a büntetés-végrehajtás fogvatartotti férőhelyeinek száma 2002-2003. években 874-gyel bővült.

A megvalósult felújítások és férőhelybővítések összhangban voltak a „Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság” (CPT) által az elmúlt években a büntetés-végrehajtási intézetekben végzett vizsgálatok általunk is elfogadott megállapításaival, melyek a túlzásfolttságot jelölték meg a hazai börtönviszonyok legnagyobb problémájának. Eddigi ismereteink szerint a kormányzati takarékosági intézkedésekkel összefüggésben 2005-ben a tervezett felújítási és beruházási fejlesztéseink lassulni fognak. A felújítások elmaradása leginkább az amúgy is rendkívül leromlott állapotú, több mint százéves megyei intézeteket fogja sújtani.

A rendőrségi fogdákból elhelyezett előzetesen letartóztatottak átvétele

A büntetés-végrehajtási intézetekben elhelyezendő fogvatartotti létszámra 2005. január 1-jétől jelentős befolyást gyakorolhat a büntető-eljárásról szóló törvény azon rendelkezése, mely szerint a rendőrségi fogdákból elhelyezett előzetesen fogvatartot-

* Pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztés és megőrzésre átvettek.

takat 30, illetve ügyészi rendelkezés alapján 60 nap után a büntetés-végrehajtási intézetekbe kell átszállítani. Ebben az évben a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP), az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK), valamint a Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) vezetői – közös bizottsági munka keretében – tárgyalásokat folytattak a kérdés mindhárom fél számára kielégítő rendezéséről. A jelenlegi számítások szerint közel 1000 fő előzetesen letartóztatottat kell a fenti időponttól intézeteinknek befogadni, jelentős részüket a fővárosban.

A bizottság megállapításai szerint a megyei intézetek túlnyomó része a rendőrségi előzetes fogvatartottak viszonylag kis száma miatt kezelni képes a kérdést. Komoly problémát jelent viszont a Komárom-Esztergom megyei, a Pest megyei és a budapesti férőhelyhiány, mely három intézetet érint; az esztergomit (jelenleg 290 százalékos a telítettsége), a Fővárosi Bv. Intézetet (jelenleg 150 százalékos a telítettsége), valamint a Budapesti Fegyház és Börtönt (ez idő szerint 149 százalékos a telítettség). A tárgyalások jelenlegi szakaszában megoldásként kínálkozik az a lehetőség, hogy a BRFK átadja a Gyorskocsi utcai objektumát a büntetés-végrehajtásnak, ám erre csak akkor hajlandóak, ha azért szervezetünk bérleti díjat fizet a részükre. A tárgyalások jelenleg is folynak. Az említett problémától eltekintve, az intézetek jelentős része a rendőrségi előzetesek befogadására felkészült.

Az enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) és az ideiglenes intézetelügyelőségek alakulása

Dr. Bárándy Péter volt miniszter úr egyik alapvető szakmai követelményei közé tartozott az enyhébb végrehajtási szabályok és az ideiglenes intézetelügyelőségek – mint jut-

Az ideiglenes intézetelügyelőségek száma

	2001	2002	2003
Büntetés-félbeszakítások	176 fő	399 fő	242 fő
Rövidtartamú eltávozás	640 fő	773 fő	953 fő
Kimaradás	124 fő	166 fő	277 fő
Súlyosan beteg hozzátartozó meglátogatása	124 fő	143 fő	202 fő
Összesen	952 fő	1481 fő	1674 fő

Az enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) alá helyezések száma

	2001	2002	2003
Enyhébb végrehajtási szabályok alá helyezés	111 fő	158 fő	242 fő

talmazási módok – körültekintőbb, differenciáltabb, ösztönzőbb alkalmazása. Az intézetparancsnokok a korábbinál nagyobb, és – amint a számok mutatják – folyamatosan növekvő számban engedélyezték saját hatáskörben, illetve tettek javaslatot a döntésre jogosultak számára a fenti lehetőségeket illetően.

Az Európai Unióval kapcsolatos feladatok és a nemzetközi projektek

A volt igazságügy-miniszter úr fokozott hangsúlyt fektetett az Európai Unióhoz történő csatlakozás előkészítésére. Ezek közül kiemelendő a Nemzeti Fejlesztési Terv alapelveihez kapcsolható büntetés-végrehajtási feladatok meghatározása, a kapcsolódó stratégiai fejlesztési tervek elkészítése, valamint a MATRA és a PHARE projektek időarányos kötelezettségek teljesítése. A fejlesztési intézményrendszer folyamatos változása ellenére a szervezet munkatársai zökkenőmentesen végrehajtották a felmerülő feladatokat. A pécsi fiatalkorúak regionális intézetének PHARE forrásból (4,7 millió euro, azaz 1,2 milliárd Ft) finanszírozott létesítése az ütemtervekben meghatározottak szerint halad, és előreláthatóan 2005 második félévében átadásra kerül az intézmény.

Az EU-hoz történő csatlakozás a hazai pályázati források jelentős kibővülését is jelentette, mellyel mind a BVOP, mind az intézetek egyre növekvőbb számban éltek. A csatlakozás után a büntetés-végrehajtás – az adott költségvetési lehetőségek keretein belül – intenzívebbé kívánja tenni fennálló kapcsolatait az uniós tagországok szervezeteivel (Hollandia, Németország, Ausztria, Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Szlovénia), illetve a csatlakozás előtt álló országokkal (Bulgária, Horvátország, Románia).

A magántőke bevonásának helyzete

Ez évben került a fejlesztések homlokterébe a magántőke bevonásával történő intézetépítések és férőhelybővítések kérdésköre is. A büntetés-végrehajtás hosszú távú fejlesztéséről szóló kormányhatározatban* meghatározott kelet-, illetve nyugat-magyarországi bv. intézetek PPP módszerrel kerülnek megépítésre. Közbeszerzési eljárás keretében kiválasztásra került a kelet-magyarországi intézet építési pályázatait lebonyolító cég, melynek szakemberei – közösen a BVOP és az IM illetékeseivel – megkezdték a pályázattal kapcsolatos előkészítést, és az építési területek kiválasztását. A nyugat-magyarországi intézet létesítését a BVOP hatáskörében – külső lebonyolító cég igénybevétele nélkül – végzi.

2004. október 19-én kijelölésre kerültek a PPP módszerrel létesítendő bv. intézetek helyszínei Tiszalök és Szombathely települések közigazgatási területein. A megvalósításhoz szükséges további közbeszerzési, tervezetési tevékenységek jelenleg folynak.

Költségvetési gazdálkodás

A Büntetés-végrehajtási Szervezet költségvetési finanszírozási kereteit a következő oldalon található táblázat mutatja (az adatok millió Ft-ban értendők).

A büntetés-végrehajtás a 2002. évet a kétéves költségvetésben rögzített, az előző évhez hasonló finanszírozási kondíciók mellett kezdte meg. Az előttünk álló feladatok, az

akkoriban emelkedő fogvartartotti létszám a gazdálkodás drámai alakulását vetítette előre. Az év közben, főként a munkába lépő új kormány által biz-

előirányzatok	2002	2003	2004 (09. 20.)
<i>kiadások</i>	37 598	37 864	38 524
<i>személyi juttatások</i>	16 545	18 022	18 639
<i>munkaadókat terhelő járulékok</i>	5 437	5 600	5 694
<i>dologi kiadás</i>	8 807	9 312	9 639
<i>felhalmozási kiadások</i>	4 609	2 510	2 019
<i>egyéb kiadások</i>	2 201	2 421	2 532
<i>saját bevételek</i>	3 958	3 807	3 183
kötségvetési támogatás	33 640	34 057	35 341

tosított jelentős költségvetési pluszforrások, valamint a 2001 decemberében kapott támogatási többlet átgondolt felhasználása 2002 végére kedvező költségvetési környezetet teremtett.

A büntetés-végrehajtás a 2003-as költségvetési évet a 2002-es év végén kapott többletforrás áthúzódó kedvező hatásával kezdte, azonban az év közben bekövetkező zárolás, valamint az áremelkedések miatt a helyzet folyamatosan romlott.

A költségvetési törvény által biztosított támogatást az év közben bekövetkező elvonás (825,3 millió Ft) jelentősen csökkentette. Azonban a 2003. évet, ha nehéz körülmények között is, de eredményesen zártuk, annak ellenére, hogy december 31-ére 33,8 millió Ft lejárt tartozásállományt halmoztunk fel.

A 2004. elején bekövetkezett áremelkedések (gáz, villany, víz- csatorna, élelmiszerek) és az ÁFA-kulcs változások fedezetét – mintegy 300 millió Ft-ot – a büntetés-végrehajtás költségvetési többlet támogatásként nem kapta meg. Ez előre jelezte, hogy az év során az intézetek, intézmények, súlyos likviditási gondokkal találják magukat szemben. Az áremelkedés kapcsán érintett kiadási területek a büntetés-végrehajtás költségvetésében meghatározó jelentőséggel bírnak, a dologi kiadások mintegy 46%-át teszik ki. Mivel dologi többlet előirányzatunk ehhez kapcsolódóan nem volt, így takarékosági intézkedésekkel és a felhalmozási előirányzatok jelentős mértékű átcsoportosításával próbáltuk a fedezetet biztosítani. Ennek ellenére szeptember 25-ére 243,7 millió Ft tartozásállományt halmoztunk fel. A jelenlegi költségvetési gazdálkodási környezetben a problémák gyökerét orvosolni nem tudtuk.

A felhalmozási és felújítási kiadások csak töredékében fedezték a valós igényekből adódó szükségleteket. Ebből következik, hogy az intézetek, intézmények állapota folyamatosan romlik. Beruházások, karbantartások maradnak el, illetve kerülnek átütemezésre.

A BVOP vezetése a kormány által meghatározottak alapján – szűkös költségvetése ellenére – a következő jelentős takarékosági intézkedéseket vezette be 2004-ben:

- a jutalmazásra fordítható előirányzat 50 százalékos csökkentése;
- a 2005. évi közlekedési költségtérítés előirányzat zárolása;
- a családalapítási támogatás jelentős csökkentése;
- az üdülési hozzájárulás 50 százalékos csökkentése;

- a gazdasági társaságok pályázat útján felhasználható támogatásának csökkentése;
- a beruházási előirányzat átcsoportosítása;
- a BVOP főosztályai és az intézetek által felhasználható dologi előirányzatok elvonása;
- a BVOP személyi állománya magáncélú beszélgetései megtéríttetése céljából telefon tarifációs rendszer kialakítása;
- a nyugdíj mellett, illetve megbízási szerződéssel foglalkoztatottak alkalmazásának felülvizsgálata;
- a külföldi utazások, a továbbképzések és a tanulmányi szerződések számának csökkentése;
- a bv. sajtótermékek (Börtönújság, Börtönügyi Szemle, Hírlevél) példányszámának, illetve megjelenési gyakoriságának csökkentése.

Meg kell azonban jegyezni, hogy az intézkedések a személyi állomány hangulatát – az őket érintő elvonások miatt – negatívan befolyásolták, melyet csak részben tudott elmentélezni a ruházati utánpótlási illetmény, az előző kormányzati ciklusban meghatározott rendszer szerinti – bírósági döntésben később jogszerűtlennek ítélt – kétévi elvonásának visszatérítése.

2004. III. negyedévében világossá vált, hogy a fenti takarékosági intézkedések sem voltak elegendők a büntetés-végrehajtás költségvetési helyzetének stabilizálásához, a lejárt számlaállomány felszámolásához a 2004. évi költségvetési támogatás nem nyújt elegendő fedezetet, csak a működőképesség jelenlegi szintű fenntartását biztosítja. Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter megismerve a Büntetés-végrehajtási Szervezet súlyos pénzügyi gondjait, az IM többletbevételeiből 533 millió Ft támogatást nyújtott a szervezetnek. Ez lehetővé tette, hogy a büntetés-végrehajtás lejárt tartozásállomány nélkül zárhassa a 2004. évet.

A fogvatartottak képzése, oktatása

A fogvatartottak elhelyezési körülményeinek javítása mellett a túlszűfoltásból eredő negatív hatások ellensúlyozásaként fokozott hangsúlyt kapott a zárkán kívül töltött idő meghosszabbítása, a fogvatartottak oktatása, a sport- és szabadidős programok, a szakköri és önképző tevékenységek. Ennek a kérdéskörnek a megoldásában egyre fontosabb szerepet kaptak a civil szervezetek, amelyek – részint önerőből, részint önállóan, illetve az intézetekkel közösen – növekvő számban nyújtottak be programjaik támogatására pályázatokat. A fogvatartotti programok számának és színvonalának emelésében a büntetés-végrehajtás – összehasonlítva a korábbi évek tendenciájával – jelentős sikereket ért el. Kiterjesztésre került az általános iskolai oktatás, amely jelenleg 13 intézetben folyik.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az általános iskolai oktatásban részesülők létszáma elérte a célszerűség határát. A jelenlegi populációban a 2500 fő körüli, általános iskolai végzettséggel nem rendelkező fogvatartott közül kb. 1000 fő beiskolázására került sor a 2004/2005-ös tanévben. A fogvatartottak szabadságvesztésének hossza, a szabadulási időpontok miatt nagyobb arányú beiskolázásra nincs reális esély a jelenlegi

rendszerben. Így a hangsúlyt a jóval forrásigényesebb szakképzések fejlesztésére célszerű a továbbiakban fektetni.

A beruházások egyik eredménye volt a szakmunkásképző tanműhelyek kialakítása is. A hagyományos képzési formák emelkedése mellett, új oktatási kurzusok is megjelentek, követve a kor vívmányait. Az informatikai tárca segítségével elindult Szirmabesenyőn a digitális középiskolai képzés, az intézet számítástechnikai kabinetjére alapítva. A képzés sikerére tekintettel más intézetekben is fejlesztés alatt áll a program. Jelenleg tizenkét intézetben működik számítástechnikai kabinet. A további fejlesztések jelenleg a szűkös elhelyezési körülmények szabnak határt.

Az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés az alapfokú képzésre épülve, azt kiegészítve a fogvatartottak társadalmi reintegrációját szolgálja. Ezen formában rövidebb a képzési idő, mint az iskolarendszerű szakképzések esetében. A képzések csak a szakmai ismeretek elsajátíttatására korlátozódnak, a szakmával kapcsolatos ismeretek több-kevesebb hangsúlyt kapnak attól függően, hogy betanító, vagy az Országos Képzési Jegyzékben szereplő képzés történik. A képzéseket munkaerő-piaci és álláskereső tréningek egészítik ki.

A büntetés-végrehajtási intézetektől 2004-ben 86 különböző képzésre érkezett igény a BVOP-ra. A pénzügyi megszorítások és az év közbeni jelentős elvonás miatt a szakképzések esetében terveink egy részét nem tudtuk teljesíteni.

Jelentős problémát okoz viszont, hogy az intézetekben folyó képzések finanszírozására a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium alárendeltségében működő Munkaerő-piaci Alap Irányító Testülete (MAT) anyagi nehézségek miatt a 2004. évre pályázatot nem írt ki.

A kábítószer ellenes stratégia végrehajtásában bekövetkezett fordulat eredményeként az elmúlt években 13 büntetés-végrehajtási intézetben létesítettünk kábítószer-prevenációs részleget. Ezek lényege, hogy a fogvatartottak önként vállalják a kábítószer fogyasztásától való tartózkodást, ezért – a jog határán belüli – kedvezményekben részesülnek.

A fogvatartotti munkáltatás

A fogvatartotti munkáltatás egyik formájában a bv. gazdasági társaságoknál évente átlagosan 4700 fő dolgozott. A korábban megfogalmazott tervekkel ellentétben nem sikerült a fogvatartotti munkáltatás e formájában sem mennyiségileg, sem minőségileg áttörést elérni. A büntetés-végrehajtás gazdasági társaságai megalakulásuk (1994) óta súlyos pénzügyi gondokkal küzdenek. A piacgazdaság normái és a szakképzetlen munkaerő foglalkoztatásának ellentétét eddig feloldani nem tudták. Emellett a társaságok – termelési szerkezetük miatt – nem voltak képesek követni a gyorsan változó piaci körülményeket. A piaci kereslet hiánya miatt nem tudták megvalósítani a fogvatartottak nagyobb arányú munkáltatását. A bv. gazdasági társaságok szervezeti, gazdálkodási reformjának irányítását Dr. Bárándy Péter miniszter úr korábban saját hatáskörébe vonta. Ez alapján egy bizottság átvilágította a tizenkét gazdasági társaságot, és javaslatokat tett a korszerűsítésre. A bizottság javaslatai alapján

jelenleg folyamatban van egy közbeszerzési pályázat kiírása a bv. gazdasági társaságok szervezeti reformjának kialakítására.

A fogvatartotti munkáltatás másik formájában, a költségvetési foglalkoztatásban (az intézetek karbantartási, üzemeltetési feladatainak ellátása) éves átlagban mintegy 2400 fő dolgozik.

A személyi állomány létszám- és bérhelyzete

2002. január 1-jén 6755 státusz (1214 tiszt, 4534 tiszthelyettes, 1007 közalkalmazott) állt rendelkezésre a feladatok végrehajtásához. Az azóta történt létszámfejlesztések következtében a jelenlegi (2004. január 1-jén jóváhagyott) létszám 7746 státusz (1374 tiszt, 5354 tiszthelyettes, 1018 közalkalmazott). 2004-ben eddig létszámfejlesztésre nem került sor. A személyi állomány átlagéletkora 35,2 év. Az átlagéletkor csökkenése egyben a nagyobb szakmai tapasztalattal rendelkező személyek számának folyamatos csökkenését is jelenti.

A 2005. évi költségvetés tervezetének ismeretében várható a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön különleges biztonságú körletének kialakítása kapcsán 10, illetve a már említett pécsi Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete működtetéséhez 34 státusz biztosítása. A 2126/2004. (V. 28.) Kormányhatározat a nyugati, illetve a keleti régióban építendő új büntetés-végrehajtási intézetek működtetéséhez összesen 560 státusz biztosítását határozza meg; a kiképzés, az első felszerelés költségeinek biztosítására a szükséges költségvetési forrás 2006. június 1-jétől tervezhető.

A 12 bv. gazdasági társaságnál éves átlagban mintegy 1000 fő polgári alkalmazott, a Munka Törvénykönyve szerinti munkaviszonyban dolgozik.

A bérhelyzetet tekintve a hivatásos állománynál 2002-ben és 2003-ban nem volt bérfejlesztés. 2002-ben a közalkalmazotti állomány bérét 50 százalékkal emeltük a jogszabályi előírások szerint. 2003-ban a közalkalmazottaknak nem volt bérfejlesztés, 2004. szeptember 1-jétől 3%-os bérfejlesztés történt. 2004-ben a hivatásos állomány illetménykiegészítésének mértékét 5%-kal emeltük, január 1-jétől visszamenőleg.

Jelenleg a közalkalmazott vezetők átlagos fizetése nettó 173 443 Ft, a felsőfokú végzettséggel rendelkező közalkalmazottak átlagos fizetése nettó 109 819 Ft, a középfokú végzettséggel rendelkező közalkalmazottak átlagfizetése pedig nettó 75 169 Ft. Egy tiszthelyettes, zászlós esetében 88 355 Ft, egy tiszt esetében 141 300 Ft az átlagos havi nettó illetmény; az intézetparancsnok, intézeti osztályvezetők, BVOP főosztályvezetők, BVOP osztályvezetők körének 198 839 Ft az átlagfizetése. Az országos parancsnok helyetteseinek helyettes államtitkári fizetés jár, az országos parancsnok államtitkári illetményre jogosult.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
A testületől távozók száma	924 fő	965 fő	758 fő	947 fő	938 fő	728 fő	686 fő	602 fő

Mivel az állomány fluktuációjának legfontosabb okát továbbra is a bérvizonyok jelentik, amennyiben a bérek és a juttatások terén továbbra sem történik pozitív változás, az eddigi kedvező elvándorlási tendencia megváltozhat.

A személyi állomány oktatásának reformja

A személyi állomány oktatásának átfogó reformja az elmúlt évek egyik központi kérdése volt. Elkészült a szervezet középfokú oktatási reformjának tervezete, a reformhoz szükséges jogi szabályozások tervezetei felterjesztésre kerültek. Előreláthatóan a 2005/2006-os tanévben a Bv. Oktatási Központ már szakiskolaként folytatja tovább tevékenységét. A Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékén is változtatások szükségesek, tekintve, hogy a szakon minden évben folyamatosan csökken a hallgatói létszám. A BVOP és a tanszék munkatársai megkezdtek a tananyag korszerűsítését. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen megtörtént a biztonság-nevelői szak BsC és MsC akkreditációja is, mely tovább szélesíti a büntetés-végrehajtási szakoktatást, és egyetemi szintű végzettség megszerzésére is lehetőséget biztosít.

A szakmai és költségvetési ellenőrzési szakterület

A 2002-től 2004 októberéig eltelt időszak során a BVOP 22 intézetben, illetőleg intézményben folytatott le átfogó ellenőrzést. Az ellenőrzött intézetek vezetői a feltárt hiányosságok megszüntetésére, a javaslatok hasznosítására intézkedési tervet készítettek, és intézkedéseikről 30 nap elteltével jelentést tettek az országos parancsnoknak, az IM közigazgatási államtitkárának és a büntetés-végrehajtást felügyelő főcsoportfőnököknek.

Ez év első félévében elkészítettük az átfogó ellenőrzések négy évre előre ütemezett tervét, és az ütemterv szerint megkezdjük ezeknek az ellenőrzéseknek a végrehajtását. A 2005. évtől kezdődően évente kilenc átfogó ellenőrzést terveztünk, jelenleg két átfogó ellenőrzés folyik. Ezeket az ellenőrzéseket – ellenőrzési vezető irányításával – a BVOP szakmai ellenőrzési szervezetei hajtják végre. Ellenőrzési kötelezettsége valamennyi szakmai szervezeti egységnek van.

Az átfogó ellenőrzések mellett a BVOP szakmai területei téma- és céll ellenőrzés keretében is rendszeresen ellenőrizték a bv. szervezetet. 2002-ben 409 téma- és 252 cél-, 2003-ban 184 téma- és 215 cél-, míg a 2004. év eddig eltelt időszaka során 33 téma- és 81 céll ellenőrzést hajtottak végre. Ilyen típusú ellenőrzéseket a BVOP szakmai ellenőrzési szervezetei az alaptevékenységet végző szakterületek (biztonsági, fogvatartási, egészségügyi) tekintetében rendszeresen végeztek a bv. szerveknél, de a többi szakterület ellenőrzései is alapvetően megfelelő gyakorisággal folytak. A BVOP által lefolytatott szakmai ellenőrzések problémafeltárási jellegének erősítésére az elmúlt évek során jelentős erőfeszítéseket tettünk, de e tekintetben a helyzet – az előrelépés ellenére – még további javításra szorul.

A bv. szervek költségvetési ellenőrzését a BVOP-n külön főosztály, a bv. szervek belső ellenőrei, a bv. vezetők a munkafolyamatba beépített ellenőrzéseikkel végzik.

Az ellenőrzések büncselekményt nem tártak fel, ugyanakkor – bár nem jelentős számban – költségvetési szabálytalanságokat tapasztaltunk.

A személyi állomány fegyelmi helyzete

Az elmúlt két évben lényeges változás a fegyelemsértések számában és megoszlásában nem történt. A cselekmények döntő többsége továbbra is a szolgálatellátást szabályozó normák megsértésében – elsősorban késés, jelentési vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása, a szolgálati utasításokban leírtak pontatlan, hiányos végrehajtásában – merül ki. A szervezet ellenőrzési rendszerében továbbra is prioritásként szerepel a korrupció elleni határozott fellépés. A statisztikák alapján az állomány bizonyított korrupciós ügyei csökkentek.

Változatlan az a kedvező tendencia, hogy a büntetés-végrehajtási állomány tagjainak büncselekmény miatti felelősségét évente csak három-négy esetben állapította meg a bíróság.

Összegzés

Összességében megállapítható, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezet az elmúlt több mint két évben is eredményesen működött, tevékenységében a legfőbb akadályozó tényező a pénzügyi feltételek hiánya volt. Az igazságszolgáltatási reform büntetés-végrehajtásra vonatkozó része terén a helyzet úgy ítéltető meg, hogy a büntetés-végrehajtás reformja megkezdődött, de 2005-ben a célok változatlan fenntartásával – főként a költségvetési lehetőségek csökkenése miatt – a reform üteme lassulhat.

Dr. Békefy Lajos PhD

A problémakezelő-személyiségfejlesztő börtönpasztoráció néhány elvi és gyakorlati kérdése (I. rész)

„A lelkigondozás integráló tudomány és tevékenység”¹. Különböző szempontokat és szemléletmódokat kell tudnunk alkalmazni egy-egy adott helyzetre. A komplex helyzetekre a börtönvilágban, a fogvatartottak között csak komplex módon lehet jó feleletet adni. A. Rich² meghatározása szerint a teológia és a humán tudományok, az ember és az Isten, a terápia és a vigasztalás/értelmezés szolgálata, akár az egyéni, akár a társadalmi struktúrák szempontjából is nézzük őket, de ide vehetjük a pszichológiát és a szociológiát is, arra keresik a választ, *hogyan lehet a „strukturális gonoszt”, de az egyéni bünt is feldolgozni, ezekkel eredményesen megküzdni.*

A lelkigondozás történetében a különböző aspektusokat mindig különféleképpen hangsúlyozták és hasznosították. Integráló tudományként a lelkigondozás valójában olyan tudomány, amelyben a feszültségek a munka és a megbízás lényegéhez tartoznak. A feszültségeknek meg van a tárgyi oka: mindenkinek különféle szakmai-tárgyi szempontot kell egyszerre szem előtt tartania. A személyi okok között az szerepel első helyen, hogy a különböző szempontokat és szemléleteket/mo-delleket személyesen is integrálni kell, ami szintén vezethet újabb feszültségek-hez, amiket eredményesen kell ismét feldolgozni. A lelkigondozói, börtönlelké-szi identitás alapvetően tartozik hozzá az egészhez. Ezt soha nem lehet „letudni”, ezt mindig ébren kell tartani, nem szabad meggyengülnie, tehát gondozni kell!

A börtönlelkigondozásban még további szempontok is megjelennek, melyek közül néhányat most sorra veszünk:

– **feladatomat munkatársak között** végzem, ezek között nevelők, pszichológusok, felügyelők vannak, akik előtt szintén el kell magyaráznom szolgálatom értelmét. Ez azt követeli meg tőlem, hogy mondanivalómat számukra is érthető nyelven adjam elő, írjam le, alapozzam meg. Ebben az összefüggésben a társadalom-tudományi háttér nagyon fontos: meg kell tudni magyaráznom és értetnem, miért fontosak a lelkész-fogvatartott közötti beszélgetések a büntetésvégrehajtás céljának mind eredményesebb megvalósítása érdekében.

1 Prof. Christof Morgenthaler, *Ein Strukturmodell von Aspekten der Gefängnisseelsorge*, Bern, 2002, kézirat gyanánt, hálás köszönettel a felhasználás lehetőségéért, 1.

2 Az előbbi pontban idézett tanulmány, 1.

– **Lelkigondozó börtönlelkészként** vagyok jelen a büntetésvégrehajtásban. Mind magamnak, mind másoknak világosan meg kell tudnom indokolni, mi az a sajátosság, amit munkámmal az egészhez hozzáadhatok. Ennek a munkának a sajátossága, hogy a beszélgetést a hit hagyománya és továbbadása alapozza meg, formálja és viszi előbbre. Ezért fontos ebben a munkában a teológiai szempont.

– A börtönpasztorációban **egyénekkkel** van dolgunk, akik büntetésüket töltik, s szükségük van tanácsolásra, egyéni beszélgetésre, négy szemközti lelkigondozásra, Isten színe előtt.

– De ebben a munkában számolnunk kell bizonyos **struktúrákkal** is, társadalmi viszonyokkal, melyek az egyén életét befolyásolták/befolyásolják, meg a gonosszal, amellyel ebben a környezetben találkozhatunk. Ezek a viszonyok és struktúrák nagyon is nyilvánvalóvá lesznek, ha fellapozzuk a bűnelkövetők életrajzát.

A büntetés-végrehajtás rendszerében folytatott lelkigondozás egyszerre *feszültséget gerjeszt, de ugyanakkor igénybevevő* is. Továbbá nagyon is *összetett*. Azok az emberek, akikkel elítéltekként van dolgunk, és az a tradíció, amit képviselünk, sok tekintetben nagyon is idegenek egymás számára, nem ritkán szöges ellentétben állnak egymással: azok a történetek, jelképek, gondolatmenetek, tapasztalatok, amiket mi képviselünk, sok fogvatartottnak valóban idegen. Nyelvezetünk sem mindig érthető. Személyiségünk vonásai és életviszonyaink is gyakran egészen más jellegűek. Egy lelkigondozó ezt így fogalmazta meg Svájcban: a „*zónaváltás*”³ akkora különbség, mint a különböző időzónák között.

Egyházi-intézményi koncepciók

A német és a svájci modell

Az elmúlt két évtizedben jelentős közösségi, intézményi, szervezeti állásfoglalások láttak napvilágot külföldi egyházak, ökumenikus szervezetek részéről annak érdekében, hogy a börtönlelkigondozás elvi-teológiai, szervezeti és jogi kereteit meghatározzák. **1990-ben a svájci Bossey-ban került sor a Börtönlelkészek 2. Nemzetközi Konzultációjára**, amiről gyűjteményes kötet jelent meg „**A börtönlelkigondozás esélyei és távlatai**”⁴ címen. Az ökumenikus szempontokat és tapasztalatokat összegező munkára most nem térek ki részletesebben, csak a történeti folyamat kedvéért említem. Számunkra két hasznosíthatóbb és időben hozzáink közelebb álló egyházi modellt ismertetek részletesebben, az egyik a német protestáns börtönpasztoráció modellje 1991-ből, a másik a svájci református börtönpasztorációs modell 2002-ből.

³ Martin Maire, Zonenwechsel, Schlussarbeit Gefängnisseelsorgekurs, 1991-93

⁴ Chancen und Perspektiven der Seelsorge im Gefängnis – Ökumenische Aspekte und Erfahrungen, 2. Internationale Konsultation von Gefängnisseelsorgern, Bossey, 1990

A német protestáns modell⁶

A német modell kidolgozására Peter Rassow börtönlelkész vezetésével, az EKD (Protestáns Egyházak Németországban) Lelkigondozás a Börtönökben Osztályának megbízásából került sor.

A gazdag anyagot felölelő tanulmányok közül csak kettőt emelek ki. Az egyik a börtönlelkigondozás teológiai alapvetésével foglalkozik, a másik a börtönlelkészek feladataival és szerepével a börtönökben, a bűnüldözésben és az egyházban.

A **teológiai alapvetés**⁶ abból indul ki, hogy az egyház feladata Isten királyi uralmának az örömmüzenetét meghirdetni; tudtul adni mindenkinek az ítélet és a kegyelem evangéliumát, az Isten kiengesztelődését az embervilággal, ami kifejezésre jut a bűnbocsánatban és a szeretet megújításában. Ez érvényes a börtönök világra is. A börtönlelkigondozás megtartja lehetőségek szerint mindazokat a szolgáltatásokat, amiket az egyház egyébként is végez: az istentiszteletet, a bibliaórákat, az egyéni és csoportos lelkigondozói munkát. A börtönlelkészeknek olyan emberekkel van dolguk, akik különösen is veszélyeztetettek, de munkájuk során fel kell dolgozniuk a büntetésértelmezés különböző szempontjait, a társadalmi előítéleteket is kezelniük kell, jó kapcsolatot kell ápolniuk a büntetés-végrehajtás intézményének vezetőivel és beosztottjaival.

Gyakorlati szempontok.⁷ A lelkigondozásnak olyan emberekre kell irányulnia, akiket személyes végzet, sajátos – sokszor torzult vagy sérült – személyiség jellemez, akiket terhel az ítéletük és a szabadságmegvonás, emiatt fokozottan érzik elkülönítettségüket. A fogvatartottak személyiségfejlődése, önértékelésük, konfliktuskezelési képességeik fejlesztése gyakran nehéz körülmények között kell történnék. Átélik a vágyat némi elfogadásra, védelemre, ugyanakkor tapasztalják a társadalom elutasítását, gyakran heves agresszióját. Így közösségi kapcsolataik zavarttá válnak. A börtönviszonyok, a **prizonizáció** ártalmi gyakran személyiségük leépülésében mutatkoznak meg. A lelkigondozásnak éppen az a feladata, hogy teret nyújtson nekik személyiségük megőrzéséhez, bátorítást nyújt ahhoz, hogy elfogadják önmagukat, és keressék Isten irgalmasságában személyiségük újjászületését, megújulását.

A börtönpasztorációnak az intézményes-egyházi szemlélete szerint minden belső-külső megújulás kerete a tényleges közösség. Ez az egyéni beszélgetésekben, az istentiszteleteken és a csoportmunkában valósulhat meg. Ez a segítő-támogató közösség jellegét kell hordozza.

A börtönpasztorációnak segítséget kell nyújtania a büntetés eredményes feldolgozásához. A bűn és a büntetés pozitív feldolgozásának teológiai alapja az, hogy az emberi ítélet nem esik egybe Isten ítéletével, hiszen Jézus halálában és feltáma-

5 Gefängnisseeleorge – Grundlegende Informationen zum kirchlichen Dienst in Justizvollzugsanstalten.

Zusammengestellt und herausgegeben von Peter Rassow, EKD Hannover, 1991.

6 Zur theologischen Grundlegung der Seelsorge in Justizvollzugsanstalten, 9-15.

7 Zu Rolle und Aufgabe von Gefängnisseeleorgern in Gefängnis, Kriminalpolitik und Kirche, 25-30.

dásában Isten mindeneket felülmúló irtalma és kegyelme jut kifejezésre. Komoly feladata a börtönlelkésznek, hogy az elítéltekben felébressze a felelősségtudatot, a lelkiismeretet, s így segítse el őket személyiségük változásához.

A minőségbiztosítás svájci modellje⁸

Ez a hivatalos állásfoglalás abból indul ki, hogy a börtönlelkigondozás klasszikusan közös ügye az egyháznak és az államnak. Ezt Svájc minden kantonában elismerik. Az alaptörvény szerint a börtönlelkigondozásnak a fogvatartottak javát kell szolgálnia. A börtönszolgálatokon belül a lelkigondozás speciális szakszolgáltatnak minősül. Mivel a svájci büntetés-végrehajtásban az elmúlt években a normák egyre összetettebbek lettek, ezért kellett újragondolni azt a kérdést is, miként biztosítható a börtönpasztoráció minősége. Ehhez készítették el a börtönlelkész szolgálat minőségi mutatóit, amit az alábbiakban részletesebben ismertetünk.

Alapelvek: a börtönpasztoráció értékei és minősége

A) A börtönlelkigondozás: előítéllettől mentes kapcsolat felajánlása.⁹

A bibliai-keresztény emberkép alapján a professzionális lelkigondozáshoz hasonlóan csak előítéletmentes kapcsolatban valósulhat meg. A keresztény emberkép az ember-társat minden kapcsolatában: így önmagához, embertársához, környezetéhez és Istennel való kapcsolatában a bibliai-keresztény hagyomány fényében szemléli. Ez a lelkigondozás – független kinek-kinek a teljesítményétől, tetteitől, kudarcaitól – tud arról az üzenetről, ami Istentől mindenkinek üdvöt és kegyelmet, értelmes életet és az értékek becslését kínálja.

B) A börtönlelkigondozás párbeszédéses folyamat.¹⁰

A börtönlelkészek minden fogvatartottat – függetlenül vallási meggyőződésétől vagy felekezeti hovatartozásától – nyitottsággal, gondosan és tisztelettel illetnek. Az elítéltekkel együtt közösen keresik életútjuk spirituális értelmét. Ez csak párbeszédéses, beszélgetős formában valósulhat meg. Lelkigondozó és fogvatartott arra törekszenek, hogy a személyes hitbeli meggyőződés alapján saját sorsát ki-ki újra próbálja olvasni, mégpedig transzcendens látószögből. Ezt nevezik a **saját sorsunk spirituális újraolvasásának (relecture spirituelle)**.

C) A börtönlelkigondozás arra bátorítja a fogvatartottakat, hogy szembeüljenek saját élettörténetükkel.¹¹

A börtönlelkigondozás az egész emberről való gondoskodást jelenti, egész élettörténetének összefüggésében valósul meg. A lelkigondozás arra vállalkozik, hogy rámutasson Isten szeretetteljes hozzáánfordulására, aminek tapasztalata lehetővé teszi a saját bűnös voltunkkal való szembesülést. Ennek során megpróbálja elérni

8 **Qualitätssicherung, Interkonnektionelle Konferenz, Bern, 2002. október.**

9 **I. m. 3.**

10 **I. m. 3.**

11 **I. m. 4.**

az elkövetett tett iránti felelősség vállalását, saját esendő voltunk felismerését, a fogvatartott saját élettörténetében lehetséges megengesztelődés előmozdítását. Ennek érdekében a börtönlelkészi szolgálat a találkozás, beszélgetés szabad lehetőségét kínálja fel a fogvatartottnak, amikor is a bizalom légkörében kerülhet sor a múlt feldolgozására, a jelen átgondolására és a jövő lehetőségeinek reális mérlegelésére.

D) A börtönlelkigondozás segítséget nyújt a szabadságvesztés ideje alatt a mindennapok hordozásához.¹²

A mindennapok terheinek hordozásához a börtönlelkigondozás azzal járul hozzá, hogy a fogvatartottakkal rendszeres kapcsolatot ápol, különféle egyházi/ökumenikus alkalmakon (istentisztelet, bibliaóra, csoportos foglalkozás, lelkigondozói beszélgetés...).

E) A börtönlelkészi szolgálat segíti a büntetésvégrehajtást.¹³

Egyrészt azzal, hogy a szabadságelvonás ártalmas következményeit lelkileg segít kivédeni, másrészt azzal, hogy igyekszik felkészíteni a maga eszközeivel a szabadulás utáni életre a fogvatartottat. Így a börtönlelkészi szolgálat többre vállalkozik, mint a fogvatartottak lelkigondozására.

F) A börtönlelkészi szolgálat hozzájárulás a szociális újra beilleszkedéshez.¹⁴

A múlt feldolgozása és közös keresése az élni érdemes és lehetséges jövő perspektíváknak a felvázolásával folytatódik. Ezzel segíteni lehet a fogvatartott személyes életének megváltozását és erősítését. Az egyéni sors történet spirituális értelmezésénél ügyelni kell a következőkre:

- a fogvatartott személyiségének sokoldalú továbbfejlesztése, például pszichoterápiai motiválás révén is,
- a lelkigondozói segítség együttműködése révén más intézményi szolgálatokkal (intézeti pszichológus, nevelő).

G) A börtönlelkészi szolgálat pozitív értelemben fogékonyabbá, problémaérzékenyebbé teheti az egyházakat és a társadalmat is azok iránt, akik életük egy részét börtönben töltik.¹⁵

A börtönlelkészi szolgálatnak a maga nagyon is körülhatárolt lehetőségei között maximálisan lépnie kell annak érdekében, hogy felhívja az egyházak és a társadalom tagjainak figyelmét azok gondjaira, problémáira, akik szabadságvesztésük idejét töltik. Ugyanakkor figyelembe veszi a közvélemény érdekét és érdeklődését, és az álláspontok közelítésére törekszik.

12 I. m. 5.

13 I. m. 5.

14 I. m. 5.

15 I. m. 6.

A börtönpasztoráció minőségi mutatói – alapvető elvárások a börtönlelkéssel szemben

Belső feltételek¹⁶

- lezárt teológiai tanulmányok
- speciális szakképzettség, amely valamilyen tanácsadói tevékenységgel kapcsolatos (például börtönlelkészi másod-, vagy szakdiploma)
- rendszeres szupervízió és szakmai továbbképzés
- kompetencia a csoportfoglalkozások területén
- képesség a jogi és szociáletikai kérdésekben való eligazodáshoz
- a büntetés-végrehajtás intézményének strukturális ismerete, célkitűzéseinek megismerése
- szociális és személyes kompetencia
- képesség a kapcsolatteremtésre és az együttműködésre
- képesség a saját álláspont vagy kritika megvédésére
- mások kritikájának elfogadása
- beleérzőképesség
- terhelhetőség
- humorérzék
- képesség annak megítélésére, kivel szemben mekkora távolságtartás, illetve közeledés a tanácsos
- egyénileg fejlett és képzett vallási magatartás, spirituális gyakorlat annak érdekében, hogy megítélhesse a tényleges vallási-spirituális szükségleteket, s azoknak megfelelő választ tudjon adni szavakban, tettekben vagy rituálékban
- a saját maga határainak és képességeinek tudatosítása.

Külső feltételek¹⁷

Ezek között a svájci szabályozás kiemeli az állam, az egyházak és a bv-intézetek saját hatáskörben végzendő átháríthatatlan feladatainak a fontosságát.

- Fontos a börtönlelkigondozás helyének meghatározása az intézmény rendjében
- a lelkigondozói információkkal és adatokkal való eljárás módjainak tisztázása
- a börtönlelkész elérhetőségének, illetve helyettesítésének tisztázása és rögzítése
- megfelelő terek, helyiségek biztosítása az istentiszteletekhez, a lelkigondozói beszélgetésekhez, a börtönlelkész számára irodahelyiség berendezése
- a szupervízió és a továbbképzés lehetőségeinek biztosítása, illetve engedélyezése.

16 I. m. 7.

17 I. m. 8.

A börtönlelkigondozás gyakorlatával szemben támasztott minőségi elvárások¹⁸

A börtönlelkigondozás értékeinek és minőségének gyakorlati biztosításához hozzátartozik egy kívülről is világosan megkülönböztethető jelleg. Bizonyos folyamatok, cselekmények értendők ez alatt, amelyek révén a kitűzött célok és értékek kifejeződnek.

Kapcsolatfelvétel és ennek megszervezése¹⁹

- a lelkigondozónak minden találkozásban érzékeltetnie kell, hogy bizonyos értékeknek a hordozója és továbbadója kíván lenni
- időt kell szánniuk a kapcsolatok kiépítésére
- szem előtt kell tartania a szakmai távolságtartást (nyugalom, érzelmi visszafogottság)
- a beszélgetések során és folyamatában a fogvatartott személyiségének átfogó szemléletéhez kell eljutnia, tehát fizikai, pszichikai, szociológiai és spirituális sajátosságaival tisztába kell jutnia
- komolyan kell vennie azt, ami a fogvatartottat pillanatnyilag foglalkoztatja, figyelembe kell vennie a fogvatartott belső tartalékait és pillanatnyi személyes környezetét, illetve állapotát
- visszafogottan és tartózkodóan kell viszonyulnia ahhoz, amikor harmadik személyről van szó
- minden helyzetben annak a szerepnek megfelelően kell viselkednie, amit tőle egyházi felhatalmazása és az egyházi elvárások megkívánnak.

A vallási dimenzió tematizálása²⁰

A börtönlelkészek állandó reflexióban állanak a keresztyén lelkiséggel és vallási nézetekkel, azaz kísérletet tesznek arra, hogy az evangélium üzenetét a fogvatartottak élethelyzetére alkalmazva tematikusan feldolgozzák az egyes történeteket, Igéket. Ennek során senkire sem kényszeríthetik rá meggyőződésüket. Más vallásokkal, felekezetekkel szemben a tiszteletben tartás magatartását tanúsítják. A vallási vagy felekezeti rituálékat gondosan, mindig az adott helyzetnek megfelelően alkalmazzák.

A minőségi standardok szerint végzett börtönpasztoráció eredményei²¹

A lelkigondozás által korábban alig feltételezett változások érhetők el. Ugyanakkor az sem maradhat következmények nélkül, hogy egy adott büntetésvégrehajtási intézetben van vagy nincs fő-, illetve részállású börtönlelkész. Az a reményesség, amit ennek a szolgáltatnak a jelenléte sugározhat, a munkatársakra is kihat.

18 I. m. 8.

19 I. m. 9.

20 I. m. 10.

21 I. m. 10.

A büntetés-végrehajtás intézményével szemben támasztott elvárások²²

- A börtönlelkigondozásnak biztosítson megfelelő helyet az írásos és a szóbeli tájékoztatásokban
- A lelkigondozásnak és a vallásgyakorlatnak méltó és alkalmas helyiséget szükséges biztosítania
- Kellő időt szükséges biztosítania erre a tevékenységre
- Különleges események vagy szükséghelyzetek előálltakor a hivatalos időn túl is el kell tudnia érnie a börtönlelkészt
- A vezetésen keresztül bizonyos, a munkáját segítő információkhoz kell jutnia, illetve lelkési titoktartása sérelme nélkül bizonyos információkat tovább ad az intézet hivatalos állománya bizonyos tagjainak.

Az egyházakkal szemben támasztott elvárások²³

- A börtönlelkészség jellegénél fogva az egyház diakóniai-missziói tevékenységének része
- A büntetés-végrehajtás belső rendjéhez igazodva végeztetik ezt a szolgálatot
- A börtönlelkészek ki-, vagy továbbképzéséhez, illetve szupervíziójához szükséges anyagi eszközöket biztosítják
- Ismerik és elismerik a börtönlelkészi szolgálat fontosságát azzal is, hogy számára megfelelő szaktestületet és munkacsoportot állítanak fel az egyházi struktúrában
- Hasznosítják a börtönlelkészek tapasztalatait a gyülekezetekben, illetve a munkatársak képzésében.

Anélkül, hogy most részletes értékelést adnék ennek az egyházi állásfoglalásnak számunkra is több tekintetben iránymutató pontjairól, legalább annyit fontosnak tartok leszögezni: a börtönlelkészi szolgálat szakmai színvonalának biztosítása, lehetőség szerinti emelése érdekében nálunk is jó lenne **biztosítani a szakmai napokat, továbbképzéseket, ha szükséges külföldön, vagy külföldi előadók meghívásával. Ugyanígy szükség van egyfajta református/protestáns egyházi állásfoglalásra a börtönlelkészi szolgálatról.** A büntetés-végrehajtás magyar struktúrájában viszont még mindig hiányzik a felsőszintű és az intézeti szintű munka, illetve együttműködés objektív, nem bizonyos személyek körüli koordinálása, ösztönzése. Fontos lenne egy ökumenikus szakmai lap megjelentetése, illetve ökumenikus szintű anyagi támogatása.

Cselekvési stratégiák – a börtönpasztoráció alapállása az elfogadás

Az eddig áttekintett intézményi és egyéni módszerek, koncepciók, valamint a református teológiai háttérelemek felvázolása nyilvánvalóvá tette, hogy a börtönlelkigondozás meghatározó alapállása, a börtönlelkészek meghatározó atti-

---

22 I. m. 11.

23 I. m. 12.

tüdje az elfogadás. Ezt az attitűdöt ilyen elemek, mozzanatok építik fel **Weber**²⁴ elemzése szerint:

- figyelek a másikra, tekintetbe veszem gondolatait, érzelmeit, élményeit, kívánságait
- teljes belső érdeklődéssel és elkötelezettséggel hallgatom meg, magatartásomat vele szemben az érzelmi melegség, a barátságosság és a részvétel érezhető szándéka jellemzi (nem lehetek morózus, barátságtalan, közömbös, érzelmileg fagyos)
- keresem a másikban, a fogvatartottban azt, ami személyiségének erős oldala, s ha az pozitív, igyekszem erősíteni beleérzéssel
- meghagyom számára a szabadságot és páratlansága érzését, de kötődéseit és korlátait is, esélyét az előre lépésre
- lemondok akár a pozitív, akár a negatív értékkételetekről, tanácsokról
- pozitív alapállásomat nem kötöm feltételekhez, korlátozásokhoz
- amennyiben a fogvatartottal szemben nem tudok pozitív viszonyt kiépíteni, érzelmileg nyitott és barátságos kapcsolatot létesíteni vele, akkor egy másik személyt ajánlok a figyelmébe
- aki lehet intézeti pszichológusa, nevelő vagy lelkész is
- óvakodnunk kell a frázisoktól!

Csapdák, hamis attitűdök, ellenjavallat

- nem kelthetünk a fogvatartottban hamis érzelmeket vagy tudatot afelől, hogy mindenestől és feltétlenül mellette állunk, s elfogadjuk őt, ez azt is jelentené, hogy jóváhagyjuk büntetését, ami miatt szabadságvesztését tölti
- a bűnöst az önismeret, bűnismeret, megbánás, jóvátétel, megváltozott magatartás (a szabadulás után) fázisain kell végigvezetni, ez személyisége rehabilitációjának útja
- a bűnt, amit elkövetett, néven kell nevezni, meg kell ítélni, az oda vezető motivációkat tisztázni kell a személyes beszélgetésben, s ami nem környezeti elem, hanem személyiségvonás, azt kritikai korrekció alá kell vetni, ennek módja lehet az önismereti beszélgetés, bibliai történetek feldolgozása, a bibliodráma
- katarzisz, megtérés, őszinte és mély bűnvallás nélkül nincs megújulás, csak kozmetikázás, s valójában nem történik meg korrekció, a felszín jobb lesz, a mélyben ott lappang viszont továbbra is a baj

Jézus Krisztus keményen megítélte a bűnt, de felemelte a bűnöst, s bízott annak valódi megváltozásában, ezért mondta sokszor: „Menj el, s többé ne vétkezzél!”. A börtönben elsősorban nem javító-nevelő munkát kell a börtönlelkésznek

²⁴ Weber W., *Wege zum helfenden Gespräch. Gesprächspsychotherapie in der Praxis*, Reinhardt, 9. Aufl., München 1990, 65.

végeznie, hanem a fogvatartott egész életét átprogramozó evangéliumi hívást kell közvetítenie: „Térjetek meg, valljátok meg bűneiteket, újuljatok meg!”.

Mindennek a felismerése, belátása, felismertetése, beláttatása komplex börtönlelkigondozói feladat. Multidimenzionális cselekvési stratégia szükséges hozzá: azaz mint alapmotívum, refrén kell átjárja minden tevékenységünket a bv-intézetben a **megtérés-megbocsátás-újjáteremtés evangéliuma**, legyen az istentisztelet, bibliaóra, egyéni vagy csoportfoglalkozás. Most ez utóbbiról lesz szó.

Egyházi csoportmunka a büntetés-végrehajtásban²⁵

Már korábban utaltunk a zárt viszonyok közötti közösségeresés, közösségépítés fontosságára, ami alatt most nem a zárkaközösséget, hanem elsősorban az egyházi-lelkigondozói munkához kapcsolódó közösségtípusokat (istentiszteleti közösség, bibliaórai közösség, csoportalkalmak közössége) értem.

A büntetés-végrehajtásban folyó egyházi munka jellegéből következően a beszélgetős csoportok nem helyettesítik a börtönpszichológus által vezetett gyógyító csoportokat, jóllehet a személyi összetétel tekintetében gyakran adódik átfedés. Az egyházi csoportmunkában részt vevők között ugyanis nem egy olyan személy akad, aki már többszörösen büntetett visszaeső, aki a gyógyító csoport munkájával szemben „rezisztens”, mégis igénye van az egyházi közösségre, amint az első bűntényes, jobb reszocializációs kilátásokkal rendelkező személy. Ezt a sokféleséget az irgalomtól áthatott elfogadás, előítéletmentes tolerancia iránt elkötelezett börtönlelkészi magatartással lehet hordozni és viselni. Ez a magatartás a csoport tagjait is hasonló magatartásra motiválhatja. Ez a fogvatartotti hierarchia ellensúlyozásának is az egyik módja és alkalma. Konkrétan ez jelentheti azt, hogy például az az elítélt, aki például szexuális vagy pedofil bűncselekménye miatt elítéltársai megvetésének van minduntalan kitéve, ebben a csoportban egyenrangúnak érezheti magát. Ilyen értelemben minden egyházi alkalom a büntetés-végrehajtásban egyfajta **szabadabb ellenkultúrát** is jelent a túlzottan is emberi, de nem minden esetben emberséges börtönvilág törvényeivel szemben. A **találkozásnak**²⁶, s az emberi méltóság átmentésének, megőrzésének nevezi ezért a német szakirodalom a bv-s struktúrában belüli egyházi csoportmunkát.

Mint minden gyülekezetben, úgy a börtönön belüli gyülekezetben is van egy **mag, ekklézológiai nukleusz**, ami rendszeresen jelen van az alkalmakon, ha

25 A bőséges szakirodalomból vesd össze ehhez: O. Schäfer, Seelsorger im Justizvollzug, in: Kirche für Gefangene. Hrsg. v. Gudrun Diestel (ua.), Kaiser Verlag, München. 1980; O. Schäfer, Arbeit in Gruppen als Form der Seelsorge. In: P. Rassow (Hrsg.), Modelle pastoralen Dienstes im Justizvollzug, Selbstverlag Celle, 1974; P. Dräger, Seelsorge in einer Justizvollzugsanstalt – Überlegungen aus der Praxis. Wege zum Menschen. 31. Jhrg. 1979; Továbbá: Empfehlungen der EKD: Seelsorge in Justizvollzugsanstalten, 1979.; H. Koch, Evangelische Seelsorge. In: H.-D. Schwind/G. Blau (Hrsg.), Strafvollzug in der Praxis. 2, völlig neu bearb. Aufl. Berlin/New York, 1988.

26 Igen értékes információkat kapunk e tekintetben két könyvből: G. Scheibel, Wie der Funke überspringt. Menschen begegnen wie Jesus es tat. Haenssler Verlag, Neuhausen/Stuttgart. 1992; A. Steiner/V. Weymann, Jesus Begegnungen. F. Reinhardt Verlag/Benzinger Verlag, Basel-Zürich-Köln. 1977.

egyéb intézkedés nem akadályozza ebben. Van, ahol már szűkebb-tágabb imacsoportok is kialakultak.

Sok esetben kell lassú, kitartó munkával a bizalmat, a megszólalás bátorságát és fegyelmzettségét a fogvatartottakban kialakítani, amihez egyfajta **mesélő-elbeszélő narratív módszer** igen jó segítséget nyújt. Erről a narratív terápiáról, meglévő, de nem tudatosított belső értelmi források megnyitásáról, pozitív hatásáról a későbbiekben még szó lesz.

A csoportban az elítéltek elsősorban érzelmi megértést, elfogadást, az alkalmazkodás kényszerétől és a megvetéstől mentes légkört keresnek. Azt a helyet, ahol mindegyikük az lehet, aki. Ennek során tiszteletben kell tartania bizonyos szabályokat annak érdekében, hogy a csoportmunka valóban csoportmunka lehessen, amelyben neki is kijár bizonyos megbecsülés, s önmaga is tiszteletben tartja a másikat. Különösen is *sérült* a fogvatartottakban az *önérték-tudat vagy érzés*, s éppen ezért kell segíteni őket abban, hogy ebből a lelki sérülésből kijöjjenek. Ennek módja az önértékre, reális önértékelésre nevelés, ami szintén részét képezi az egyházi csoportmunkának a börtönökben. Ezzel, meg a személyes lelkigondozással csökkenthetők a szuicid készletések és kísérletek száma a zárt intézeti viszonyok között. Miközben naponta tapasztalja az elítélt az elítéltségével járó stigmát, bélyeget, jelentős és fontos alkalom számára a csoportfoglalkozás, ahol legalábbis a foglalkozás idejére leveszik róla ezt a stigmát. Sokan ezért még azt is magukra vállalják, hogy zárka – vagy elítélt társaik gúnyt üznek belőlük („*Mit szenteskedsz? Imádkozd le a bűneidet!*” – hangzik sokszor és sokféle variációban a fogvatartott társaktól. De sajnos nem egyszer a felügyelet részéről is elhangzik még ilyen megjegyzés: „*Nem most kellene istenesnek lenned, hanem mielőtt bekerültél volna!*”)

Akceptálás, stigmalevétele, elfogadás, identitás-erősítés, önértékre nevelés a jó egyházi csoportmunka reálisan kitűzhető célja. Ezenközben jutnak érvényre a misszió és az evangéliumhirdetés szempontjai is. A bibliai kontextus sok-sok példát ad elénk ezeknek a céloknak az eléréséhez, hiszen Jézusnak magának a tanítványi és követői csoportban hasonló terhekkel kellett szembenéznie.

Jézus csoportterápiájának lényege a beszélgetésterápia, az Ige-terápia, a Logos-terápia volt. De hogyan is kommunikált Jézus?

Ott kereste fel az embereket, ahol voltak. Utánuk ment. Ezzel személyessé tette üzenetét, így váltotta át az üzenetet személyes megszólítássá. Ennek során egyszerűen fogalmazott, lényegre törően.

Tettekkal kommunikált, nem csak szavakkal. Ennek a börtönben, így a látogatásnak, az érzelmi figyelmességnek felfokozott jelentősége van. Képek és történetek jobban megragadják az embereket, mint száraz gondolatok. Jézus a világ, az élet színeivel is hatott az emberekre, ezeknek a színeknek, a történetek és képek színeinek különösen megragadó erejük van a fogvatartottak sűrű világában, amiről egy elítélt így szólt:

„*Itt minden sűrű. A falak, a takaró, a ruhánk, a fogvatartók, a felügyelet öltözeke, még a börtön macskái is*”.

Eltekintve a nagy ítéleti időt töltőkre vonatkozó speciális lelkigondozói feladattól, a legtöbb, néhány éves szabadságvesztést töltő elítéltnél a csoportban, az egyházi kiscsoportban a tanácsadásnak, a lelkészi munkának más feladatai és eszközei vannak. Az evangéliumi Jézus-terápiából kiindulva, ezt ilyen szempontok, cselekvési stratégiák jellemzik:

- támogató-beleérző kapcsolat felépítése a fogvatartottal
- érzelmi katarzis (bűnvallástétel, bűnismeret, lelkiismeretébresztés, megtérésre hívás) által a vitális és az emocionális életfunkciók normalizálása, lehetőség szerint már az előzetes fogvatartás vagy a még nem jogerős szakaszban, amire még mindig nincs mindenütt teljes mértékben lehetőség
- szembesülés a tettel, amiért ítéletét tölti a fogvatartott, de nem a kibeszélés, nem a megszégyenítés, hanem a gyógyulás, a feldolgozás és az elkövetett tett, illetve az arra irányuló készletesség megtagadása, kiüzése – a lehetséges mértékig – belső világából
- a lehetséges pozitív erőforrások felfedeztetése a csoporttagok segítségével és a csoporttagokban, hogy ez felerősödjön és nevesítve a későbbiekben is segítségére lehessen az elítéltnak
- helyzetből kitekintve, a lehetséges és reális jövőkép felvázolása az örökkévalóság horizontján
- pánikhoz vezető reakciók levezetése, kézbe tartása a csoporton belül, az együttérzés és a biztatás, a remény felébresztése és segítségül hívása révén
- a börtönlét károsító hatásának, a prizonizációnak tudatosítása, az ezzel szemben alkalmazható lelki védelmi eszközök (imádság, bibliaolvasás, egyházi könyvek olvasása, ilyen jellegű sajtótermékek, rádió- és tv-adások hallgatása, nézés, ezek megbeszélése...) naponkénti felhasználása
- az önbizalom helyreállításának és az Én normális funkcióinak támogatása a különböző egyházi alkalmakon való aktív részvétel (felolvasás, versmondás, éneklés, imádság, valamilyen kreatív alkotás, rajz készítésére ösztönzés, ami egyházi-bibliai tartalmú...) által.

Novák Zoltán

A fogvatartottak oktatása, szakképzése a büntetés-végrehajtási intézetekben

Bevezetés

Az elítéltek többségének részére – sajátos motivációs technikákat alkalmazva – a büntetési idő alatt nyílik lehetőség az alapfokú végzettség, az első középfokú szakképesítés megszerzésére. Ezt kiegészítik az intézetekben működő, az erre kiképzett nevelők vagy együttműködő partnerek által tartott munkaerő-piaci tanácsadások és tréningek, szakkörök is. A büntetés-végrehajtás a középfokú szakképesítés előkészítése érdekében megteremtette annak feltételeit, hogy a fogvatartottaknak legyen lehetőségük az általános- és középiskolai végzettség megszerzésére.

A képzéssel a többszörösen hátrányos helyzetű csoportok, a munkaerő-piacról tartósan kiszorultak és közöttük a roma lakosság társadalmi visszalleszkedésére nyílat lehetőség. A büntetés-végrehajtási intézetekben felül reprezentáltak azok, akik szociális körülményeik, társadalmi-gazdasági helyzetük miatt a magyar társadalom leghátrányosabb helyzetű csoportját alkotják. Számukra a bv. intézetben a jogszabályok által megkövetelt magatartási szabályok betartása, a rendszerességre szoktatás megteremti annak feltételeit, hogy eredményesen vegyenek részt a tanfolyamainkon.

A bv. intézetekben folyó képzések felvállalják a Nemzeti Fejlesztési Terv fő fejlesztési céljait, így az Európai Bizottságnak a „Programozási Irányelvek” c. dokumentumában meg-

A bv. intézetekben fogvatartottak iskolai végzettségének viszonya a lakosság iskolai végzettségéhez

Legmagasabb befejezett iskolai végzettség	Munkaképes korúak száma és megoszlása (2001)		A bv. intézetekben fogvatartottak száma és megoszlása (2004. 07. 06.)		
	munkaképes lakosság száma (ezer fő)	megoszlása (%)	fogvatartottak száma (fő)	Megoszlása (%)	munkaképes lakosság %-a a bv. intézetekben
8 általánosnál kevesebb	32,6	0,80%	2518	15,30%	7,72%
Általános iskola (befejezett 8 osztály)	710,6	17,40%	8217	50,00%	1,16%
Szaktanulmányok	1311,5	32,20%	3797	23,10%	0,29%
Szakiskola	44,7	1,10%	753	4,60%	1,69%
Középiskolai érettségi	1303,6	32,00%	833	5,10%	0,06%
Főiskola	401,8	9,90%	218	1,30%	0,05%
Egyetem	272,6	6,70%	105	0,60%	0,04%
Összesen:	4077,4	100,00%	16441	100,00%	0,40%

foglalmazott három fő stratégiai prioritását: a regionális versenyképességet, a társadalmi kohéziót és a foglalkoztatást, valamint a város- és vidékfejlesztést, továbbá a fejlesztések során általánosan alkalmazandó két horizontális alapelvet, a fenntartható fejlődést és az esélyegyenlőséget is. Képzéseinkben – jelentős arányban – olyan rétegek jelennek meg a szakképzésekben, akiket nem, vagy csak igen nehezen érnének el a különböző munkaügyi és civil szervezetek.

Adataink szerint a képzésbe bekerülteknek kevesebb mint 5%-a nem fejezte be a tanulmányait. Ez a lemorzsolódási arány mutatja a képzések hatékonyságát és szervezetségét, az oktatók lelkiismeretes munkáját.

A büntetés-végrehajtási intézetekben szervezett oktatás, szakképzés jogi szabályai

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (továbbiakban: Bv. tvr.) célja az, hogy szabályozza a büntetések és intézkedések (Btk. IV. fejezet) végrehajtását, meghatározza az elítéltek kötelezettségeit és jogait, előmozdítsa a büntetés és intézkedés céljának megvalósítását. A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy a Bv. tvr.-ben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltek a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől. A szabadságvesztés végrehajtásának feladata, hogy fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze a felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre.

A szabadságvesztés végrehajtása során biztosítani kell az elítélt neveléséhez és oktatásához szükséges feltételeket, és az elítéltet – büntetésének tartamához képest – betanított munkás, illetve szakmunkásképzésben kell részesíteni. Indokolt esetben lehetővé kell tenni, hogy az elítélt középfokú tanulmányokat végezzen, illetve a megkezdett felsőfokú tanulmányokat folytassa.

A Magyar Köztársaság Alkotmánya biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot. Az elítéltek állampolgári jogai módosulnak: az egyesüléshez, a tanuláshoz való joguk, valamint honvédelmi kötelezettségük teljesítése a szabadságvesztés végrehajtásának következtében korlátozott.

Az elítélt jogosult általános iskolai, indokolt esetben középfokú, valamint felsőfokú tanulmányok folytatására, a vizsgákra való felkészüléshez a jogszabályban meghatározott tanulmányi és vizsgaszabadságra, a büntetés-végrehajtási intézet művelődési és sportolási lehetőségeinek igénybevételére. A foglalkoztatás keretében a bv. szervezet – a Bv. tvr.-ben meghatározottak szerint – biztosítja:

- az alapfokú iskolai oktatást;
- a szakirányú képzést;
- a művelődési, a szabadidős, a sport, továbbá a személyiségfejlesztő és
- gyógyító, rehabilitációs programokon való részvétel lehetőségét.

Az elítélt személyiségének megismerése érdekében a nevelő tájékozik az elítélt iskolai, szakmai végzettségéről, foglalkozásáról, munkaképességéről, érdeklődési köréről és

szokásairól, a szabadulás utáni elképzeléseiről. A befogadási bizottság a befogadástól számított nyolc napon belül, az elítélt személyes meghallgatását követően dönt az oktatásban és a képzésben való részvételről.

A szabadságvesztésből szabadult elítélt segítséget és támogatást kérhet, különösen a megkezdett tanulmányai folytatásához. Ennek érdekében a bv. intézet az elítéltet meghallgatja, szükség esetén megkeresi azt a pártfogó felügyelőt, akinek az illetékességi területén az elítélt letelepedni kíván, hogy nyújtson segítséget a letelepedéséhez és a munkába állásához, illetőleg a megkezdett tanulmányok folytatásához.

Iskolai oktatás megszervezése

Az iskolarendszerű oktatást – ideértve a gyógypedagógiai oktatást is – és a szakképzést az erre vonatkozó jogszabályoknak megfelelően kell megszervezni. A kijelölt intézetekben az elítéltek iskolai oktatásához, szakirányú képzéséhez tantermet kell létesíteni. Ha a lehetőségek fennállnak, az intézetben az egyházi és az alapítványi iskolák működését is lehetővé kell tenni.

Az alapfokú iskolai végzettség megszerzését különösen ösztönözni és támogatni kell. Ha az alapfokú iskolai oktatás feltételeit az intézet nem tudja biztosítani, az elítéltet – kérelmére – az erre kijelölt másik intézetbe kell szállítani. Az elítélt kérelmére a középfokú oktatásban való részvételt, valamint a felsőfokú tanulmányok folytatását a parancsnok engedélyezheti. Az alapfokú oktatásban részt vevők tanszereit, tankönyveit és az oktatás egyéb költségeit a bv. szervezet biztosítja. Az egyéb oktatási formákban részt vevők számára a költségek biztosíthatók.

Az elítéltek szakképzését és továbbképzését elsősorban azokban a szakmákban kell megszervezni, amelyek elősegíthetik a szabadulás után a társadalom életébe való beilleszkedést. Az elítélt a szakképzésbe és a továbbképzésbe a kérelme alapján vonható be, azt a befogadási bizottság bírálja el. A kérelem alapján megkezdett szakképzésben és továbbképzésben az elítélt részvétele kötelező.

Az oktatásban részt vevők kedvezményei

Ha az elítélt munkavégzés helyett tanulmányokat folytat, ennek idejére jogszabályban meghatározott mértékű pénzbeli térítésre jogosult, az alapfokú oktatásban, a szakképzésben vagy továbbképzésben részt vevő elítéltet – ha nem állították munkába – a képzés ideje alatt az alapmunkadíj egyharmadának megfelelő pénzbeli térítés illeti meg. A tanulmányok után járó pénzbeli térítésből hozzájárulás nem vonható le.

Az általános iskolai, a középiskolai és a szakiskolai oktatásban részt vevő elítélteket a vizsgára (beszámolóra) való felkészüléshez tanévenként a munkavégzés alól legalább öt munkanapra fel kell menteni. A tanulmányokat folytató részére az oktatási napokon – az oktatási időt nem számítva – egy óra munkaidő-kedvezmény jár. A szabadság számításánál munkanapként kell figyelembe venni az alap- és a középfokú, valamint a szakmunkás iskolarendszerű képzésben, továbbá a szakképzésben részt vevő elítélteknek az elméleti oktatáson, illetve a vizsgára való felkészüléshez biztosított idő miatt a munkahelyről távol töltött időt.

A fogvatartottak megoszlása iskolai végzettség szerint

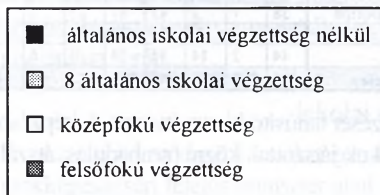
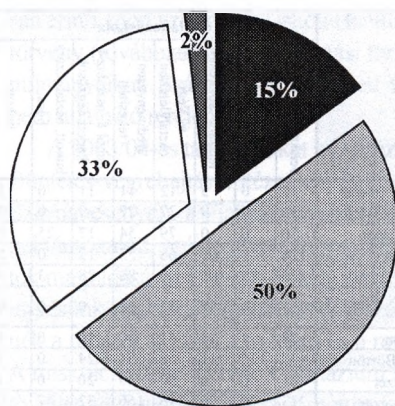
A fogvatartottak átlagléttségének alakulása miatt az előző évekhez hasonló nagyságrendű oktatás szervezésére volt lehetőség és szükség a 2003/04-es tanévben.

Fogvatartottak átlagléttszama (fő)

év	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
átlagléttszám	13 439	14 131	14 950	15 659	16 713	17 875	17 320	16 716
férőhely	10 325	10 305	10 127	9 989	10 703	11 169	11 256	11 330
zsúfoltság	130%	137%	148%	157%	156%	160%	154%	148%

A fogvatartottak iskolai végzettség szerinti megoszlása a következő képet mutatta a 2003/04-es tanévet követően (2004. július 6-ai adatok):

Iskolai végzettség, illetve annak hiánya	A fogvatartottak száma (fő)	Arányuk a börtönpopuláción belül
Analfabéta	206	1%
Gyógypedagógiai iskola	34	0%
Ált. iskola 1. osztály	50	0%
Ált. iskola 2. osztály	116	1%
Ált. iskola 3. osztály	138	1%
Ált. iskola 4. osztály	283	2%
Ált. iskola 5. osztály	270	2%
Ált. iskola 6. osztály	685	4%
Ált. iskola 7. osztály	717	4%
Ált. iskola 8. osztály	8 136	49%
9. osztály	53	0%
10. osztály	47	0%
Ipari iskola	2 522	15%
Középiszkola	424	3%
Technikum	227	1%
Közép- + szakközépiszkola	11	0%
Gimnázium	409	2%
Szakközépiszkola	515	3%
Szaktanulmányképző iskola	1 275	8%
Főiskola	218	1%
Egyetem	105	1%
Összesen	16 441	100%

Képzési rendszerek

A fogvatartottak az alábbi oktatási-képzési formákat vehetik igénybe büntetésük töltésének ideje alatt:

Általános iskolai oktatás

A bv. intézetekben koncentráltan vannak jelen olyan fogvatartottak, akik nem rendelkeznek megfelelő alapfokú ismeretekkel. Jelenleg a fogvatartottak közül 2456 fő nem fejezte be általános iskolai tanulmányait, közülük közel 200 fő analfabéta.

A magyar munkaképes lakosság 0,8%-a nem fejezte be az általános iskolai 8 osztályát. Figyelembe véve a jelenlegi fogvatartotti létszámot, a bv. intézetekben az aluliskolázott személyek aránya megközelíti a 15%-ot, mely a 8 általánost el nem végzett munkaképes lakosság 7,7%-a! Minden 13-14. aluliskolázott honfitársunk büntetés-végrehajtási intézet lakója. Ez a

riasztó arányszám a bv. intézetekben folyó általános iskolai oktatás szükségességére, a jogszabályokban előírt feladatok maradéktalan végrehajtására hívja fel a figyelmet, ezt a réteget kell a büntetés töltése alatt minél magasabb általános iskolai végzettséget igazoló bizonyítványhoz juttatni.

Az általános iskolát végzettek között továbbra is sok a funkcionális analfabéta, esetükben önképző körök, ismeretfrissítő tanfolyamok szervezése szükséges. A 2004. évben az alábbi bv. intézetekben folyt általános iskolai oktatás:

- Állampisztai Országos Bv. Intézet
- Balassagyarmati Fegyház és Börtön
- Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet
- Budapesti Fegyház és Börtön
- Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl
- Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézete, Szimabesenyő
- Kalocsai Fegyház és Börtön
- Márianosztrai Fegyház és Börtön
- Nagyfai Országos Bv. Intézet
- Pálhalmi Országos Bv. Intézet
- Sopronkőhidai Fegyház és Börtön
- Szegedi Fegyház és Börtön
- Váci Fegyház és Börtön

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön fogvatartottjai a korábbi években népfőiskolai oktatás után, általános iskola által vizsgáztatva kaptak általános iskolai bizonyítványt. Az általános

iskolai oktatás ilyen jellegű megszervezésére a 2003/04-es tanévben nem került sor. Az előző évhez képest egy bv. intézetben (Baracsikai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet) bővült az oktatás, a beiskolázott fogvatartottak létszáma a 2002/03-es tanévi 824 főről a 2003/04-es tanévben 991 főre emelkedett, mely 20%-os arányú emelkedés.

Az adott osztályfokozatokat a tanulók 84%-a eredményesen teljesítette, közülük

Intézet	általános iskola							
	beiskolázott létszám	év közben felvéve	létszám csökkenés	év végi osztálylétszám	eredményesen teljesített	ebből 8. oszt. biz-i kapott végzősok	bukott, osztályozóba bocs	bukott
Allampusztai Országos Bv Intézet	17	0	5	12	11	11	0	1
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	36	0	9	27	27	9	0	0
Baracsikai Országos Bv Intézet	86	0	0	79	54	17	25	8
Budapesti Fegyház és Börtön	124	13	69	68	53	12	0	5
Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tokol	120	73	96	97	88	28	3	0
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int., Szirmabesenyő	55	14	38	31	31	0	0	0
Kalocsai Fegyház és Börtön	72	4	15	61	60	10	0	1
Mánanosztrai Fegyház és Börtön	57	12	11	58	51	24	0	7
Nagyfai Országos Bv. Intézet	65	0	6	59	49	20	0	11
Pálhalmai Országos Bv Intézet	213	20	20	213	166	32	47	0
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	38	7	2	43	41	25	2	2
Szegedi Fegyház és Börtön	64	0	0	68	57	16	11	0
Váci Fegyház és Börtön	44	2	14	32	24	9	6	5
Végrehajtó intézetek összesen	991	145	285	848	712	213	94	40

213 fő kapott az általános iskola 8. osztályának elvégzését tanúsító bizonyítványt. A képzésből kimaradt fogvatartottak esetében többnyire objektív okok játszottak közre (szabadulás, átszállítás), a kieső tanulókat részben sikerült pótolni.

Eredményeink mellett szórányosan előfordulnak nem kívánt jelenségek is. Sajnálatos, hogy a fogvatartottak a csökkenő munkáltatás miatt kieső munkadíjat a tanulmányok után járó pénzbeli térítésből próbálják pótolni. Próbálkozások történtek arra, hogy a meglévő iskolai végzettséget eltitkolva, alacsonyabb osztályokba beiskolázásukat kérték. Az ily módon elérhető anyagi juttatás csalás jellegű, határozottan fel kell lépni ellene, akár fegyelmi, esetleg büntető ügy árán is.

Egyes fogvatartottak másik pénzszerző próbálkozása a beiskolázás után a hanyag tanulás, mely által – a bukások révén – több éven keresztül azonos osztályt végezve juthatnak állandó pénzforráshoz. A bv. oktatás a jogszabályok szerint munkáltatásnak minősül, így a hanyag munkavégzés – miután fegyelmi cselekménynek minősül – vizsgálata nem ütközhet akadályba.

Középfokú képzés

A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája rövid, közép- és hosszú távú céljainak végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról szóló 1009/2004. (II.26.) kormányhatározat alapján a büntetés-végrehajtási intézetekben lévők társadalmi integrációjának elősegítése érdekében a szabadságvesztés tartama alatt meg kell szervezni az oktatás, a szakképző, az OKJ-s képesítést adó, köztük az informatikai szakirányú képzési programokat és a kapcsolódó felnőtt-képzési szolgáltatásokat.

Az Országos Képzési Jegyzékről szóló 37/2003. (XII.27.) OM rendelet bűnmegelőzési szempontú felülvizsgálatát kezdeményeztük a Bűnmegelőzési Munkabizottságnál, mert a fogvatartottak 50%-a általános iskola 8. osztály végzettséggel rendelkezik, így a lista „bemeneti feltétele” kizárja őket a biztos megélhetést nagyobb eséllyel nyújtó, 10. osztály előképzettséget megkövetelő OKJ rendszerű képzésekből. A jelenlegi szabályozás a fogvatartottakat hátrányo-

san érinti, mert az általános iskolai tanulmányaik idején a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (továbbiakban: Közoktatási törvény) szerint 8 osztály elvégzése után befejezheték tanulmányaikat. Számukra a bemeneti feltételhez szükséges felkészítő programok indításáról nem található rendelkezés.

A 2003/04-es tanévben két bv. intézetben bővült a gimnáziumi képzés: a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, és kísérleti jelleggel digitális középiskolai oktatást indítottunk Szirmabesenyőn, a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében. A számítógéppel támogatott, online távoktatásos képzés során a tanulók a hálózaton keresztül kapott feladatok megoldásával és visszaküldésével egyéni ütemterv szerint sajátíthatták el a tananyagot. Felmérésünk szerint a fogvatartottak részéről nagy érdeklődés mutatkozott a képzés iránt, szeretnék a tudásukat ezzel a modern és a munkaerőpiacon jól kamatoztatható módszerrel bővíteni. A miskolci Földes Ferenc Gimnázium tanári kara állította össze a tananyagot, amely kiegészítő jelleggel kapcsolódik a már megírt és akkreditált középiskolai tankönyvekhez. A tanév során szerzett tapasztalatok azt mutatták, hogy a tanulók hatékonyabb segítése szükséges a tananyag elsajátítása során.

Iskolai rendszerű szakképzés

Az iskolai rendszerű szakképzés az OKJ-ben meghatározott szakképesítés tekintetében a szakképesítésért felelős miniszter által meghatározott szakmai és vizsgakövetelmény, valamint a szakmai tantárgyak, tananyagegységek (modulok) központi programja (tanterve) alapján szakmai elméleti és gyakorlati képzés keretében történik. A szakmai tantárgyak központi programja (tanterve) tartalmazza a tananyag elsajátítására rendelkezésre álló időkeretet, a szakképzési évfolyamokon a szorgalmi idő befejezését követő összefüggő (nyári) szakmai gyakorlat (a továbbiakban: összefüggő szakmai gyakorlat) időtartamát, a képzési feladatok teljesítéséhez szükséges eszközök minimumát meghatározó eszköz- és felszerelési jegyzéket. A szakmai elméleti képzés csak szakképző iskolában, illetőleg felsőfokú szakképzés esetén felsőoktatási intézményben is folyhat.

Intézet	gimnázium és szakközépiskola								szak- képzés		
	beiskolázott létszám	évközben felvéve létszám	összképzés	év végi osztálylétszám	eredményesen teljesített	végzett	érettségizett	bukott, de osztályozó	bukott	beiskolázott	végzett
Budapesti Fegyház és Börtön	62	0	21	41	27	7	7	5	9		
Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl										15	12
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int., Szirmabesenyő	19	1	6	14	0			8	8		
Nagyfai Országos Bv. Intézet	33	0	3	30	24	0	0	0	6		
Pálhalmi Országos Bv. Intézet	19	0	3	16	14	1	1				
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	16	0	4	12	12	0	0	0	0	11	9
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	44	2	0	46	18		0	11	18		
Szegedi Fegyház és Börtön	21	0	0	17	14		0	3	1		
Végrehajtó intézetek összesen	214	3	37	176	109	8	8	27	42	26	21

A 2003/04-es tanévben a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben a 2 évfolyamos kerámia-készítő (OKJ 31 5292 08) képzés befejeződött, jelen tanévtől rövidebb idő alatt, ezáltal több fogvatartottnak szakképesítést adó tanfolyamok szervezésével folyik tovább a szakképzés.

Felnőttképzés – iskolarendszeren kívüli képzés

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény szerint azok, akik nem tankötelesek, a meglévő ismeretekhez, az életkorhoz igazodó iskolai oktatásban, felnőttoktatásban kezdhetik meg, illetve folytathatják tanulmányaikat. Az iskolarendszeren kívüli szakképzésben csak olyan személy vehet részt, aki a közoktatási törvényben előírt tankötelezettségének eleget tett. Az iskolarendszeren kívüli szakképzésben részt vevővel a szakképzést folytató intézmény képzési szerződést köt. A képzési szerződésben meg kell határozni

- a képzéssel megszerezhető szakképesítést, illetőleg az elsajátítandó ismereteket;
- a képzés és a vizsga szervezésének formáját;
- a képzés helyét, időtartamát és ütemezését;
- a képzési díjat – ideértve a vizsgadíjat – és viselésének módját;
- a részt vevő és a szakképzést folytató intézmény mulasztásának következményeit.

A képzési szerződést írásban kell megkötni, amelyet a szakképzést folytató intézmény öt évig megőriz. Az iskolarendszeren kívüli szakképzés indításáról, a képzéssel megszerezhető szakképesítésről, valamint a vizsga eredményéről a szakképzést folytató intézmény tájékoztatni köteles a székhelye szerint illetékes megyei (fővárosi) munkaügyi központot.

Az iskolarendszeren kívüli szakképzés az alapfokú képzésre épülve, azt kiegészítve, a fogvatartottak társadalmi reintegrációját szolgálja. Lényegesen rövidebb a képzési idő, mint az iskolarendszerű szakképzések esetében. A képzés csak a szakmai ismeretek elsajátíttatására korlátozódik, a szakmával kapcsolatos ismeretek kapnak több-kevesebb hangsúlyt attól függően, hogy betanító, vagy OKJ-s a képzés. A képzést munkaerő-piaci és álláskereső tréning egészíti ki.

A szakképzés során a fogvatartottak a munkaerőpiacon keresett, és az Országos Képzési Jegyzékben szereplő végzettséget szerezhetnek, mely biztosíthatja elhelyezkedésüket akár az Európai Unió területén is. Kiemelkedő a bv. intézetekben indított tanfolyamok eredményessége: a 2003/04 tanévben beiskolázottak közül a tanfolyamokon vizsgázók közel 90%-a eredményes vizsgát tett. Az oktatáshoz a jogszabályok és a személyi állomány megteremtik azokat a kedvező feltételeket, melyek következtében ez az eredményesség a továbbiakban is garantálható.

A büntetés-végrehajtási intézetektől a 2004. tárgyévre 86-féle képzésre érkezett igény. A pénzügyi megszorítások és az év közbeni jelentős elvonás miatt a szakképzések terén a terveinket nem tudtuk maradéktalanul teljesíteni. Az intézetekben folyó képzések finanszírozására a Munkaerő-piaci Alap Irányító Testülete (MAT) anyagi nehézségek miatt a 2004. évre pályázatot nem írt ki.

A kieső képzések pótlására a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya megkereste a lehetőséget, amelyet a felnőttképzési normatív támogatás részletes szabályairól szóló 15/2003. (II.19.) kormányrendeletben az első szakmához jutók képzésének állami támogatásában találtunk meg. Több képző központ figyelmét felhívtuk a szakképzetlen fogvatartottak képzésének lehetőségé-

re, melynek következtében több bv. intézet jutott olyan képzéshez, mely az erre a célra fenntartott és elkülönített keretét nem terhelte.

A képzések kezdete eltér az iskolarendszerű képzésektől, az év közben bármikor lehet tanfolyamot indítani. Ennek eredménye, hogy a tanévben indított 66 képzés közül 25 még nem ért véget. A tanévben indított, és befejeződött 41 képzésekben a 673 fogvatartottból 626 szerzett szakképesítést, a képzés hatékonysága 93%-os, jelenleg 459 fogvatartott tanul az indított képzésekben. [2004. szeptemberi adatok – a szerk.]

A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája rövid, közép- és hosszú távú céljainak végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról szóló 1009/2004. (II.26.) kormányhatározat előírja, hogy a bv. intézetekben lévők társadalmi integrációjának elősegítése érdekében a sza-

A 2003/04-es tanév beiskolázási adatai

Intézet	összes			összes fogvatartott %-a veit részt képzésben
	beiskolázott	sikeres vizsga (ha a tanfolyam véget ért)	tanulmányait befejezte	
Békés Megyei Bv. Intézet	7	7	7	7%
Fejér Megyei Bv. Intézet	1	1	0	1%
Szab-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet	18	18	18	8%
Tolna megyei Bv. Intézet	0	7	7	0%
Vas Megyei Bv. Intézet	15	15	15	11%
Veszprém Megyei Bv. Intézet	54	54	54	29%
Megyei intézetek összesen	104	104	101	2%
Állampusztai Országos Bv. Intézet	69	27	27	6%
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	159	43	24	29%
Baracska Országos Bv. Intézet	151	99	61	11%
Budapesti Fegyház és Börtön	297	159	73	20%
Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl	248	147	86	35%
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int. Miskolc	105	75	30	63%
Kalocsai Fegyház és Börtön	137	90	39	35%
Márianosztrai Fegyház és Börtön	108	80	53	14%
Nagyfai Országos Bv. Intézet	273	197	138	44%
Pálhalmi Országos Bv. Intézet	292	227	78	17%
Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön	42	36	24	11%
Sopronköhida Fegyház és Börtön	97	102	40	14%
Szegedi Fegyház és Börtön	145	132	74	12%
Váci Fegyház és Börtön	145	37	20	17%
IMEI	11	0	0	4%
Végrehajtó intézetek összesen	2279	1451	767	18%
Mindösszesen	2383	1555	868	14%

badságvesztés tartama alatt meg kell szervezni az informatikai szakirányú képzési programokat. A 2003/04-es tanévben 33 tanfolyamban 501 fő informatika képzése kezdődött meg, közülük 369 fő szerzett szakképesítést, a vizsgázók 94,3%-os sikeres volt.

Magántanulók képzése

A bv. intézetekben lehetőség van magántanulóként is részt venni az oktatásban, amennyiben a hagyományos oktatás megszervezése nehézségekbe ütközik, vagy a fogvatartott részvétele az ilyen képzésben a bv. szempontjai szerint előnytelen, illetve a fogvatartott felsőfokú tanulmányokat folytat. A középfokú képzésben jelentős eredményeket felmutató Belvárosi Tanoda Alapítvány által működtetett gimnázium 14 fogvatartottat oktat 6 bv. intézetben. Felsőfokú tanulmányokat 5 fogvatartott folytat.

A reintegráció érdekében végzett tevékenységek a bv. intézetekben

Bizonyos tevékenységek a fogvatartottak reintegrációjához feltétlenül fontosak, a megtanult ismeretek munkaerőpiaci érvényesítését segítik elő. A bv. intézetekben folyó oktatás-képzés keretében kiemelten kell e területek fejlesztését is végezni. Az ezzel kapcsolatos tevékenységek, programok a következők:

- kulcskompetenciák fejlesztése (önismereti, munkaerő-piaci, kommunikációs, problémamegoldó, agressziókezelő tréningek)
- önművelődés lehetőségének biztosítása (szakkörök szervezése, önképző körök működése, könyvtárhasználat biztosítása)
- munkáltatás az intézeteken belül, külső munkáltatás lehetősége, a megszerzett szakképesítés gyakorlati alkalmazása, a szakmai fogások begyakorlása
- együttműködés civil szervezetekkel (néhány példa a civil szervezetek által biztosított programokra: előadások, ismeretterjesztés, szolgáztatás, segélyezés)
- fogvatartottak meghatározott csoportjának kötelező nevelési terv, feladat-meghatározás készítése, alkalmankénti értékelése, szabadulásra felkészítő foglalkozások, folyamatos nyomon kísérés
- szenvedélybetegeknek ártalomcsökkentő foglalkozások, kábítószer prevenciók részlegek kialakítása bv. intézetekben
- együttműködés a pártfogói hálózattal a szabadulás után a reintegráció érdekében (a pártfogók már a bv. intézetben megkezdik a szabadulással a foglalkozást)
- a világ eseményeiről való tájékozódás lehetőségének megteremtése (TV és újság, előadások)
- külföldi bv. intézetek gyakorlatának tanulmányozása, programok adaptálása
- rendszeres továbbképzések a fogvatartottak bv. intézeten belüli életét szervezőknek
- családi kötődések erősítése (jutalomként látogatófogadás, családi beszélők, arra érdemeknek alkalmankénti intézettelhagyás, enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása, anya-gyermek körlet kialakítása, telefonos kapcsolattartás)
- szabadulók segélyezése kérelmekre, kapcsolattartás a hajléktalan szabadulóknak lakhatást biztosító szervezetekkel

– szabadulók munkába állását segítő tevékenység (kapcsolat munkáltatókkal, megyei munkaügyi központokkal, munkalehetőségekről tájékoztatás a Börtön Újságban)

A 2004/05-ös tanév és a közeljövő feladatai

Az általános iskolai oktatásban részesülők létszáma elérte a célszerűség határát. A 2500 fő körüli, általános iskolai végzettséggel nem rendelkező fogvatartottak közül kb. 1000 fő beiskolázására kerül sor a 2004/05-es tanévben. A fogvatartottak szabadságvesztésének hossza, a szabadulási idők figyelembe vételével nagyobb arányú beiskolázásának nincs reális esélye a jelenlegi rendszerben. Meg kell vizsgálni, hogy a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben a többi bv. intézethez hasonló rendszerben újra indítható-e az általános iskolai képzés. Ezen túl a jövőben a képzések hatékonyságának fejlesztésére, a költségek racionalizálására szükséges energiáinkat fordítani.

Megoldást és további partnereket, lehetőségeket kell keresni a bv. intézetekben folyó képzések finanszírozására. A képzéseket a Munkaerő-piaci Alap Irányító Testülete (MAT) több éven keresztül támogatta, de jelenleg a képzők az előírt „monitoringot” nem tudták teljesíteni (2%-os a visszaküldési arány), ezért a bv. igényeinek tárgyalása húzódik. A monitoring lezárásának végső határideje 2004. augusztus 24. volt, ezt követően is kevés esély van a 2004. évre vonatkozó igények MAT bizottsága elé terjesztésére az országban zajló üzembezárások és elbocsátások után az elsőbbséget élvező át-képzések finanszírozása és a munkahelymegtartó programok finanszírozása miatt. Sajnos – a 2003. évhez hasonlóan – a fogvatartottak képzésének támogatására kevés esély mutatkozik.

A bv. finanszírozás mellett szükséges más források keresése, akár a képzések céljára elkülönített alap létrehozásának kezdeményezése. A bv. képzések finanszírozásában lehetőség van az első szakmához jutók képzéseinek támogatására létrehozott alapból az igénylésre, mely irányba jelentősen elmozdultak a képzők a 2004. évben. Szükség lenne a képzésekhez kapcsolódó egyéb fizetési kötelezettségek (például a fogvatartottak munkáltatásának keretében szereplő ösztöndíj) kalkulálása miatt a támogatott képzések tervszerűvé tételére, melyet a következő évi költségvetés összeállításakor figyelembe lehetne venni. A bv. intézetek a következő évre vonatkozó, felnőttképzés keretében megvalósítható képzési terveit a tárgyév október végéig célszerű egyeztetni a működési területükön oktató, az első szakmához jutók támogatására jogosult iskolákkal, a felmerülő igényeket (a fogvatartottak tanulmányaik után járó pénzbeli térítése és az iskolai speciális terület miatt indokolt többletigénye) így a következő évre vonatkozó költségvetés összeállításakor szerepeltetni lehet.

A 2003/04. tanévben megjelentek azok a képzők is, akik a képzés mellett vállalkozói tevékenységet is folytatnak, ennek keretében a végzeteket foglalkoztatják (például a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben). A képző további lehetőségeket, pályázatokat és partnereként bv. intézeteket keres a programjának folytatásához.

A büntetés-végrehajtás 2004. évre megfogalmazott feladatai között szerepel az ítéltek számára az önismereti-, a konfliktuskezelő és az álláskereső tréning biztosítása. A szervezett képzéseknek általában része az álláskereső tréning. A 2004/05-ös tanévben

megvizsgáljuk a bv.-ben dolgozó nevelőknek ismételten egy munkaerő-piaci tréner felkészítő tréning megszervezését. Javaslatot tettünk a Nemzeti Fejlesztési Terv II. összeállítását végzőknek, hogy a fogvatartottak és bv. intézeti dolgozók képzése jelenjen meg az NFT-II-ben, és 2006-tól pályázati forrásokat lehessen igényelni e célra.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 6.§ (3) bekezdése szerint a 2005/06-os tanévtől a tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló a tizennyolcadik életévét betölti (korábban a 16. életév végéig tartott). A sajátos nevelési igényű tanuló tankötelezettsége meghosszabbítható legfeljebb annak a tanévnek a végéig, amelyben a huszadik életévét betölti. A megyei büntetés-végrehajtási intézetekben ezáltal megjelennek azok a fiatalok, akik tankötelezettségét biztosítani szükséges. Ez célszerűen magántanulói jogviszony keretében képzelhető el, az alapképzés biztosítására kijelölt iskolákat és a jegyzőt ez ügyben megkeresni szükséges. Az Igazságügyi Minisztérium 2005. évre vonatkozó költségvetésének összeállításához a bv. szervezet e feladatához szükséges anyagi keret biztosítása érdekében javaslattal éltünk.

Jelenleg a fogvatartottak közül 59 tanköteles tartózkodik olyan bv. intézetben – megyei bv. intézetekről van szó –, amelyben nem működik általános iskola. A megyei intézetekben a tanítás feltételei hiányoznak, annak kialakítása, a tanszerek beszerzése a bv. szervezet feladata. Ez a létszám a rendőrségi fogdákról átkerülő fogvatartottak miatt emelkedhet. A megyei intézetekben magántanulóként megkezdett tanulmányokat ítélelhozatal után a fiatalok bv. intézeteiben működő iskolákban tovább lehet folytatni.

Végezetül megemlítendő, hogy lehetőség van a képzések bővítéséhez a Phare, EQUAL pénzek felhasználására is. E tárgykörben több bv. intézet készített s adott be pályázatot, melyek elbírálása részben megtörtént, több esetben sikerről is be lehet számolni.

Dr. Parti Katalin

A fogva tartottak* öngyilkosságai – kutatási eredmények

A kutatás tárgya és forrásai

Az Országos Kriminológiai Intézet 2003-ban, a Legfőbb Ügyészség megbízásából vizsgálatot végzett a fogva tartottak öngyilkossága témájában. A kutatás megadott szempontok szerint vizsgálta a büntetés-végrehajtási intézetekben, a rendőrségi fogdákbán, a közösségi szállásokon és a befogadó állomásokon, valamint a Határőrség fogdáiban elhelyezettek körében az utóbbi 10 évben elkövetett öngyilkosságokat. Ennek megfelelően a kutatás az 1992-től kezdődő időszakot ölelte fel. A kutatás a zárt intézetekben elkövetett öngyilkosságok lehetséges okait vizsgálva felvázolja a befejezett öngyilkosságok megelőzési, az öngyilkossági kísérletek kezelési alternatíváit. Bár megbízásunk a *fogva tartottak* cselekményeire vonatkozott, egyes fogva tartási szervekkel kapcsolatban a személyi állomány szuicidumaival, és a megelőzés érdekében tett, illetve tehető intézkedésekkel is foglalkoztunk. Az okok vizsgálatánál ugyanakkor a tárgyi mellett a személyi oldalt is számba vettük, feltételezve a fogva tartottak és a személyi állomány kölcsönös egymásra hatását.

A kísérleti periódusban maradt, de tényleges szándékot feltételező cselekmények és a szándékos egészségkárosítások között igen halvány a határvonal, így ezeknek a cselekményeknek a besorolása intézetenként változó. Ezért ezeknek az adatoknak az összesítése és megalapozott következtetések levonása nem volt lehetséges. Jelen tanulmány nem is annyira a statisztikákra, mint inkább a jelenség természetének bemutatására koncentrál. A kezelésre és a megelőzésre fókuszáló politikák vizsgálatához ugyanakkor elsősorban nem a befejezett, hanem a kísérleti szakban maradt öngyilkosságokról, illetőleg a szándékos egészségkárosításokról készült anyagokat tanulmányoztuk behatóbban.

A tanulmány alapját a büntetés-végrehajtási személyzet (fegyőrök, nevelők, pszichológusok) és vezetőség, a közösségi szállások és befogadó állomások munkatársai (szociális munkások, a központok irányítói), a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal munkatársai, a Határőrség Országos Parancsnoksága pszichológusai és jogászai, az IMEI munkatársai (pszichológusok, pszichiáterek) körében készített interjúk, a felsorolt intézmények által rendelkezésünkre bocsátott szakmai anyagok (tanulmányok, programok, akciótervek, statisztikák), a hatályos nemzetközi dokumentumok (ET ajánlások, jelentések, Miniszteri Bizottsági ajánlások, vélemények) és hazai jogszabályok, a bün-

* A bv. szaknyelvben ezt a szót általában egybeírjuk. A szerző által használt helyesírás meghagyásával azt kívánjuk jelezni, hogy a kifejezés e tanulmányban nemcsak a börtönökben lévő személyekre vonatkozik. [A szerk.]

tetés-végrehajtási intézetek és a rendőrségi fogdák belső szabályzatai, valamint a fogva tartottak szuicid cselekményeiről készült személyes aktái képezik. A kutatás keretében a szándékos egészségkárosításokról és a befejezett öngyilkosságokról készült rendőrségi és büntetés-végrehajtási ügyiratok, illetve rendőri, fogdaöri jelentések vizsgálatát folytattuk le. Az 1992. január 1. és a 2003. október 1. között keletkezett iratok közül 228 eset részletes vizsgálatára, 73 esetben pedig a rendőri/fogdaöri jelentés, valamint az IMEI által készített szakvélemények tanulmányozására került sor. A részletes vizsgálat (228 eset) a közelmúltban, az 1999-2003 folyamán keletkezett ügyekre terjedt ki, a megyei/fővárosi rendőrkapitányságok, valamint a büntetés-végrehajtási intézetek által az OKRI-nak megküldött anyagok alapján.

Az öngyilkosság fogalma

A vizsgálat tárgyának meghatározásához el kellett különítenünk azokat az eseteket, amelyek egyértelműen kiesnek az öngyilkosság és az öngyilkossági kísérlet fogalmköréből. Azonban a jelenség fogalmi meghatározása nem volt egyszerű feladat. Mind a hivatalos álláspont, mind a józan eszen alapuló hétköznapi gondolkodás szerint az öngyilkosság feltételezi a meghalás szándékát, illetve ennek megállapíthatóságát.¹ Ez utóbbi – ti. a szándék megállapíthatósága – azonban objektíve nem minden esetben lehetséges, sőt, nem ritkán a szubjektív oldal – a meghalási szándék tudatosulása – is hiányzik. Az öngyilkossági kísérlet és az önkárosítás között olyan mértékben homályos lehet a választóvonal, hogy nemcsak a külső szemlélő (zárkatársak, nevelők, pszichológusok), de esetenként még maga az elkövető sem tudja, valóban a meghalás, vagy „csak” a figyelemfelkeltés szándéka vezette-e. De az öngyilkossági kísérlet és az önkárosító magatartás elhatárolására a felhasznált eszköz, illetőleg a módszer sem alkalmas. Nem állapítható meg teljes bizonyossággal az öngyilkossági szándék hiánya akkor sem, ha a fogva tartott tettehez olyan eszközt használ, amely az élet kioltására egyébként alkalmatlan.

Az öngyilkosság leírására tehát nincs általános definíció. A fogva tartottak öngyilkosságainak meghatározása, elválasztása az autoagresszió más megnyilvánulásaitól leginkább nézőpont kérdése. Az öngyilkosság-fogalom körülírható, de egyértelműen nem határozható meg.

Öngyilkossági kísérlet vagy szándékos egészségkárosítás?

A fogva tartottak körében rendkívül gyakori az öncsonkítás, az önkárosítás – amely általában nem hordozza magában a meghalás szándékát. A befejezetlen öngyilkossági cselekmények és a figyelem-felkeltési szándékú önkárosítások között elmosódik a határ. A cselekmény minősítésénél azonban nem szabad negligálni a tényleges tudati elemet, az elkövető szubjektív meggyőződését. Mindenekelőtt azonban hangsúlyozni kell, hogy bárhogy is minősítjük az önkárosítást, a meghalási szándék kifejlődésének fo-

¹ Ld. pl. Comer, 2000. p. 291. vagy Douglas, 2001. p. 197.

lyamatában az önkárosítás semmilyen formáját nem tanácsos figyelmen kívül hagyni. A befejezett öngyilkosságokat ugyanis gyakran sorozatos autoagresszív megnyilvánulások előzik meg.

A tanulmány következő része a büntetés-végrehajtási intézetek és a rendőrségi fogdák öngyilkosság-kezelési gyakorlatát mutatja be – javaslati pontokon keresztül világít rá a helytelen kezelési politikákra, a hiányosságokra és azok okaira.

A rendőrségi fogdák és a bv. öngyilkosság-kezelési politikája

Rendőrségi fogdák – a szemlélet-váltás szükségessége

A rendőrségi fogdában *fogdai rendkívüli esemény* minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a fogva tartott életét, testi épségét, a fogda rendjét, az őrbiztonságot sérti vagy veszélyezteti. A jogszabály szerint ilyen rendkívüli esemény a fogva tartott öngyilkossági kísérlete vagy szándékos egészségkárosítása is – mert az veszélyezteti a fogda rendjét.² Tekintve, hogy a jogszabály szerint fegyelmi vétséget követ el és fegyelmi fenytéssel sújtható az a fogva tartott, aki jogszabályban meghatározott kötelezettségét vétkeesen megszegi, néhány rendőrségi fogdában megmaradt (az akták szerint még 2001-ben is tapasztalható volt) az a helytelen gyakorlat, mely szerint az öngyilkossági kísérletet fegyelmi vétségnek tekintették.³ Ennek megfelelően fegyelmi fenytéssel sújtották a befejezetlen öngyilkosságot elkövető fogva tartottat – függetlenül attól, hogy nem lehetett egyértelműen eldönteni: a fogva tartott célja valóban „csak” a figyelemfelkeltés volt-e. (Csak utalni kívánunk ehelyütt arra, hogy a pusztán figyelemfelkeltő önkárosítás is táplálkozhat komoly lelki problémából, amelynek végkifejlete az élet kioltása lehet.) Nem egyszer talákoztunk olyan esettel, amikor a fegyelmi következmények mellett a fogva tartottnak szembesülnie kellett tettének anyagi következményeivel is, minthogy a jogszabály szerint a rendszeresített lepedő szétszaggatása, a fürdőszobai tükör, a borotva széttörése tulajdon elleni szabálysértésnek minősül.⁴ A szabálysértés miatt általában csak figyelmeztetésben részesítették az elkövetőt – egyebek mellett tekintettel a fogva tartásra és az orvosi kezelésre. Azonban előfordult, hogy a megrongált ruhadarabokat a fogva tartottól visszavették és/vagy a rendelkezésre álló pénzbetétből vonták le az okozott kárnak megfelelő összeget, annak ellenére, hogy a kár nem volt számottevő és a cselekmény az intézet rendjét, a fogva tartottak biztonságát, testi épségét sem veszélyeztette. A vizsgált ügyek között csak egyetlen olyan példát találtunk, ahol a vezetőség úgy ítélte meg, hogy a fogva tartott egészségi állapota előnyt élvez a fogdát ért anyagi kár megtérítéséhez képest. A rendőrségi fogdák tehát, a vizsgált időszakban nem rendelkeztek egységes állásponttal az öngyilkossági kísérletek fegyelmi megítélése tekintetében. A rendkívüli események súlyozása intézetek szerint változó

2 19/1995 (XII.13.) BM r. A rendőrségi fogva tartás rendjéről 20.§

3 19/1995 (XII.13.) BM r. 27.§ (1) b.) pont

4 1999. évi LXIX. tv. A szabálysértésekről 157.§ (1) b.) pont

volt, illetve a kivizsgálásban részt vevők szubjektív nézetei döntöttek el, hogy a fogva tartott végül részesült-e fegyelmi felelősségre vonásban.

Javaslatunk lényege, hogy azokat az öngyilkossági kísérleteket, ahol az elkövetés körülményei – az eszköz veszélyessége, a megsebesített testrész létfontossága – komoly szándékra utalnak, szükségtelen szankcionálni. Az egyéb önkárosító cselekményeket is csupán akkor kellene fegyelmi vétségnek tekinteni, hogyha azoknak nem egyszerűen „figyelemfelkeltő” célja van (hanem megtorló, a fogva tartottak ellen irányuló), vagy ha az elkövetés módja mások életét, testi épségét is veszélyezteti. Ilyen például a matrac felgyújtásával megkísérelt öngyilkosság, vagy ha az elítélt sorozatos önkárosításokkal kifejezetten valamilyen, számára kedvezőbbnek ítélt változást kíván elérni: egymást követően többször „befalcol” annak érdekében, hogy a kórházba szállítás alatt szökést kísérhessen meg.

A büntetés-végrehajtásban dolgozó örök és pszichológusok úgy nyilatkoztak, hogy az öngyilkossági kísérlet – hacsak az elkövető nem zavarja meg súlyosan a bv. intézet rendjét, és a fogva tartott cselekményét nem mások életét, testi épségét veszélyeztetve hajtja végre – nem von maga után fegyelmi felelősségre vonást. A megbélyegzés – amely egyébként a fegyelmi célzatú elkülönítés velejárója – beilleszkedési zavarokat okoz, illetve azokat felerősíti. A bv. már felismerte ezen intézkedések káros hatásait, azonban a pozitív szemlélet a rendőrségi fogdákat esetében nem minden intézetben honosodott meg. Időszerű lenne, ha ezt a pozitív elképzelést a jövőben a gyakorlatban minden fogda alkalmazná. Ugyanakkor, a fogva tartott egészségi állapota – lehetőség szerint – előnyt kellene, hogy élvezzen a fogdát ért anyagi kár megtérítéséhez képest. Az öngyilkossági kísérlettel okozott kárral kapcsolatos szabálysértési eljárás lehetőség szerint mellőzendő.

Lemondó nyilatkozat – nem azonos a megelőzéssel

A szuicid intenció visszaszorításában a köznapi értelemben vett emberséges viselkedésnek nagy szerepe lehet (nem ideértve azokat az eseteket, amikor a szuicid reakció a gyenge elmeállapotból következik, hiszen ekkor az elkövető szakorvosi ellátást igényel). A tapasztalatok szerint, ha a kritikus időszakban lévő, a hirtelen hangulat-változásokat tanúsító, vagy az önkárosító cselekményt végrehajtó elítélttel a megfelelő pillanatban elbeszélgetnek, az öngyilkossági kísérlet jó eséllyel megakadályozható. A személyes, közvetlen kapcsolatteremtés elsősorban a zárkatársak, a fogdaörök, a nevelők, illetőleg a bv. pszichológusok területe. Az „elbeszélgetés” azonban sokszor elmarad, illetve annyiban merül ki, hogy a fogdaör – jelentéstételi kötelezettségének eleget téve – kikérdezi a fogva tartottat és a zárkatársakat – mint a cselekmény tanúit. Az intim beszélgetés helyett az adminisztrációs kötelezettségekre tolódik a hangsúly.

Mint ismeretes, a szuicid kísérletet követően az elkövetővel egy úgynevezett lemondó nyilatkozatot íratnak alá. E nyilatkozatra a legtöbb helyen formanyomtatványt rendszeresítettek, amelyen a kívánt rész – „további öngyilkossági szándékomról lemondok/nem mondok le” – aláhúzandó. A nyilatkozat azonban nem a fogva tartottal folytatott problémafeltáró beszélgetés sikerének jelzője, hanem csupán formális ígéret. A nyi-

latkozat megtétele után a fogva tartott „zárkába visszahelyezhető”. Az aláírás azonban sokszor nem takar komoly szándékú lemondást. Előfordult, hogy a nyilatkozattétel újabb öngyilkossági kísérletek követték, azt pedig újabb lemondó nyilatkozatok. A nyilatkozat tehát nem garancia arra, hogy a fogva tartott felhagy az önkárosítással. Mi több, talákoztunk olyan esettel, amikor a fogva tartott azért írta alá a lemondást, hogy (a kórház pszichiátriai részlegéről) visszakerülhessen megszokott helyére, hogy aztán további öngyilkossági kísérleteket kövessen el. A nyilatkozat komolyságára – vagy inkább komolytalanságára – enged következtetni, amikor a páciens a pszichiátriai szakrendelésre szállításkor még ragaszkodik szándékához, pár perces (!) „kezelés” azonban „meggyőzi” cselekménye értelmetlenségéről.

A lemondó nyilatkozat formalitásával nem is lenne baj – minthogy meghatározott, szükséges minimális tartalmi elemekkel bír, és ezt a fogva tartottnak tudomására is hozzák. Problémát az jelent, hogy a további kísérletek megakadályozása érdekében nem történnek tényleges erőfeszítések. Az egészségügyi ellátáson túl, a fogva tartott általában semmiféle további kezelést nem kap.

Tudatosítani kell, hogy a lemondó nyilatkozat *szükséges, bár nem elégséges* az öngyilkosság megakadályozására. A nyilatkozat megtételét valamilyen konkrét kezelésnek kell követnie, amely realizálódhat pszichológiai ellátásban, a zárkatársak cseréjében, vagy akár egyszerű odafigyelésben: az őrszemélyzettel, a nevelővel való gyakoribb beszélgetésekben. Amennyiben a kórházi pszichiátriai kezelés korábban nem járt eredménnyel, a továbbiakban, kizárólag a formalitás kedvéért nem kell beszállítani a fogva tartottat. Figyelemmel kell lenni arra, hogy a zárt gyógyintézeti körülmények egyes esetekben elősegíthetik az öngyilkosság megtörténtét. Nem egy esetet találtunk, amikor a fogva tartott úgy nyilatkozott, hogy a kórház (illetőleg az IMEI) körülményei közül történő szabadulás érdekében írta alá a lemondó nyilatkozatot, vagy a pszichiátriai részleg stigmatizáló hatása készítette újabb öngyilkossági kísérletre. Ha nem említjük az átszállítási költségeket, valamint a kórházi őrzés nem elhanyagolható összegét, akkor is nyomós érv szól a kórházi (illetve IMEI-beli) pszichiátriai beszállítást alapos megfontolása mellett. Ez az érv nem más, mint az individuum szem előtt tartásával a valódi probléma kezelése – amely a szabályok (a meglévő kereteken belüli) rugalmasabb értelmezésével érhető el.

Megelőző intézkedések – racionalizáció

Abban az esetben, ha a fogva tartott huzamosabb időn át önmagára, társaira és az őrszemélyzetre nézve is veszélyes magatartást tanúsít, érdemes megfontolni a pszichiátriai intézetbe (ill. kórházi pszichiátriai részlegre) történő beszállítást – a fogva tartottat megillető jogok végletes megvonása (így a mozgásszabadságtól való teljes megfosztás) helyett. A személyiségzavarra utaló jeleket mutató páciens pszichiátriai vizsgálatát a sérüléseit ellátó orvos javasolhatja. A vizsgált időszakban számos olyan eset történt, amikor a súlyosan ön- és közveszélyes fogva tartott pszichiátriai vizsgálatát az orvos nem tartotta szükségesnek. Talán, mert úgy vélte, a sorozatos önkárosítás nem feltételez meghalási szándékot is. A fogva tartottat azonban végül mégiscsak beutalták meg-

figyelésre, de csak a sokadik önkárosító megnyilvánulását követően, miután zárkatársait és az őrszemélyzetet huzamosabb ideig sakkban tartotta viselkedésével, a személyi állomány figyelmet, munkakapacitását pedig szinte teljesen lefoglalta.

A fogva tartott ellátásáról való döntés kialakításánál tehát figyelemmel kell lenni a be-nem-szállítással járó kockázatokra is. Nem biztos, hogy nélkülözni kell a pszichiátriai megfigyelést vagy kezelést minden olyan esetben, amikor a fogva tartott célja csak a figyelem felkeltése.

Fokozott őrizet – nem elégséges a megelőzéshez

A büntetés-végrehajtási intézetbe szabadságvesztés letöltése céljából érkező elítélt a befogadási eljárás során egészségügyi szűrőmechanizmuson esik át. A szűrőrendszer alkalmas lehet az esetleges depresszió, deprimáció detektálására, vagy a netán szuicid szándékú elítéltek kiemelésére. A befogadottat a közösségben elhelyezés előtt, 72 órán belül orvosi vizsgálatnak kell alávetni. A fogva tartottat az előzetes vizsgálat után, az orvosi vélemény figyelembe vételével lehet csak zárkában elhelyezni. Az orvosnak írásban kell állást foglalnia a fogva tartott közös zárkában történő elhelyezhetőségéről, vagy elővigyázatosságból a megfigyelés, illetve akut szuicid irányultság esetén a fokozott őrizet alá helyezéséről. A fokozott őrizettest a közös zárkában elhelyezett elítélteknél gyakrabban kell ellenőrizni, szükség szerint állandó felügyeletéről kell gondoskodni. Mégsem állítható biztonsággal, hogy a fokozott őrzésnek számottevő szerepe lenne a további egészségkárosítások megelőzésében. Általános tapasztalat, hogy a fogva tartott az öt-tíz-húsz percenkénti ellenőrzés szünetében, de akár néhány másodperc alatt megismételheti tettét. Erre jó alkalom kínálkozik az őrségváltás pillanataiban, a zuhanyzóban, a WC-ben, tehát olyan tevékenységek közben, amikor az ellenőrzés nem, vagy csak korlátozottan hajtható végre.

A fogdaörök, illetve a bv. őri személyzete a vizsgált időszakban a szabályzatnak és az eligazításnak megfelelően, lelkiismeretesen végezték munkájukat. Mindent megtettek annak érdekében, hogy a zárkába, illetőleg a fogva tartott birtokába ne kerüljön olyan tárgy, amelyet nem rendszeresítettek, vagy amelynek használata az egészségre ártalmas lehet. Jellemző azonban a fogva tartottak találékonyására, hogy akkor, ott és olyan módszerrel, olyan eszközzel követnek el egészségkárosítást, amikor és ahol nem ellenőrizhető a cselekményük, illetve a felhasznált tárgyakat szabály szerint maguknál tarthatják.

A fokozott őrzés helyénvaló sürgősségi intézkedés a fogva tartottak biztonsága érdekében. Az első intézkedés öngyilkossági kísérlet észlelése esetén, azonban nem szabad, hogy az *elsődleges* is legyen. Olyan *további* intézkedéseknek kell kiegészítenie, amelyek hatékonyabbak az öngyilkossági szándék visszafordításában, gondolunk itt elsősorban a pszichológiai kezelésre (de legalábbis gyakori személyes beszélgetésekre).

Elkülönítés – a kockázat tudatában

Az őrizet, illetve az előzetes letartóztatás alatt állók az öngyilkosság fokozott kockázatának hordozói. A letartóztatott épphogy szembesül tettének következményeivel,

emellett a büntetőeljárás menete is bizonytalan. Az „előzetes lét” választóvizet jelent a konformis társadalom és az illegitim bűnözői közösség között. Ebben a tekintetben az őrizetes/letartóztatott és az első büntényesek helyzete hasonló: fokozottan érinti őket a depresszió, a szembesülés bűncselekményük bizonytalan, kétes következményeivel.⁵

A letöltőházak ehhez képest nagyobb biztonságot, állandóságot jelentenek: a fogva tartott jogerős büntetését tölti, de legalábbis valamilyen bírói döntés már született a büntetőeljárásban.⁶ A bv. alkalmat ad a hosszabb távú, életvitelszerű berendezkedésre, viszonylagos megnyugvást biztosít az elítéltnak. A bv.-ben az öngyilkosságok egyik rizikófaktora éppen a szabadulás, amikor a megszokott körülményeket ismeretlen események, a szabad élet új kihívásai váltják fel. A fokozott veszélyeztetettség a befogadaskor érvényes, nemcsak a rendőrségi fogdák, de a letöltőházak esetében is. Az akták tanúsága szerint a befogadás alatt, és az azt követő néhány órában (esetenként hónapban) megnő az önkárosítási/öngyilkossági hajlam. A befogadó zárkában elhelyezett fogva tartott őrzésére az általános szabályok vonatkoznak, tehát felügyelete nem fokozott. Előnyösebb helyzetben van a bv.-ben elhelyezett fogva tartott, mert a letöltőintézetbe való befogadás mechanizmusa részletesebben szabályozott, és a pszichológiai jellemzők, az előéletre vonatkozó adatok behatóbb vizsgálatával a fogva tartott lelki alkatainak, adottságainak megfelelő, kedvezőbb, testhezállóbb besorolást kaphat – tekintve a munkavégzést, a zárkásítást, a körleten a biztonsági fokozatok szerinti elhelyezést.

A közvetlenül a szuicid kísérlet utáni elkülönítés válságos helyzetet idézhet elő, illetőleg hozzájárulhat a válság fenntartásához. Az öngyilkossági kísérletet követően a fogva tartott elsősegély-nyújtáson, egészségügyi vizsgálaton esik át. A várakozás ideje alatt azonban a szükséges „lelki ápolást” nem kapja meg, és az állandó felügyelet éppen ezekben a kritikus pillanatokban hiányzik: az orvosi vizsgálatot, a kórházba szállítást megelőzően.

Az ön- és közveszélyes magatartású fogva tartott biztonsági elkülönítése indokolt, de csak a megnyugváshoz szükséges ideig. Az öngyilkossági kísérlet egyfajta segélykiáltás: az elítélt ilyen formában közli a környezetével, hogy helyzete tarthatatlan. Ha ilyenkor megfelelő szakember hallgatja meg a problémáját, ez átsegítheti a pillanatnyi kétségbeesésen. Megoldást általában csak hosszabb, rendszeres, tartalmasabb pszichológiai ellátás nyújt, azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy bármilyen személy jelenléte és néhány emberi szava megakadályozhatja az öngyilkosságot.

Szinte valamennyi, bv.-ben elkövetett öngyilkosságot a zárkában egyedül elhelyezett, vagy egyedül maradt fogva tartott követett el. Természetesen, a fogva tartott kifogasolhatja éppen a zárkatársak személyét vagy jelenlétét is – ezért nem adható az elhelyezésre egységes „recept”. A zárkatársak azonban – akár hozzájárulnak, akár nem a kiengyensúlyozott állapothoz – mégiscsak az elsődleges észlelés eszközei. Nemcsak az ön-

5 A megállapítást számos hazai és nemzetközi szakirodalom támasztja alá, pl. Rabstein, pp. 107-110.; Bonner, p. 122.; Comer, i.m. p. 298.

6 Jóllehet, a Be. szerint az előzetes letartóztatást főszabályként büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani (Be. 135.§), a bv.-ben természetesen még magasabb az elítéltek száma.

gyilkossági kísérletek megakadályozásában, de a poszt-traumatikus állapot feloldásában is jelentős szerepet játszhatnak. Tekintve, hogy még állandó, illetve frekvenciát ellenőrzés mellett is valós veszélye van az öngyilkosságnak, gyakorlatilag a zárkatársak azok, akik tehetnek valamit az öngyilkossági kísérletek megakadályozásában. Ha egyébként nem is észlelik társuk megváltozott magatartását, ők azok, akik értesítik a fogdaórséget/őrséget.

Az öngyilkosságot megkísérlő fogva tartottat, egészségügyi ellátását követően vissza kell helyezni a zárkába, a többi fogva tartotthoz. A vizsgálat szerint ugyanis az egészségügyi elkülönítés nem vezet eredményre: nem óv meg a későbbi öngyilkosságtól – a folyamatos ellenőrzés és az orvosi vizsgálatok dacára. Előfordult, hogy a fogva tartott még az egészségügyi elkülönítésben megismételte öngyilkossági kísérletét.

Az elkülönítés lehet fegyelmi célzatú is. Más kérdés, hogy az azokban az esetekben, amikor az intézkedés az élet kioltásának tényleges szándékával találkozik, nem vezet eredményre, legfeljebb elodázza a cselekményt. A szeparáció ezen túl, kifejezetten megelőző célzatú is lehet (a befogadó zárkában elhelyezés; a veszélyeztetett fogva tartott magánzárkában, illetőleg különleges biztonsági körleten elhelyezése; biztonsági okból történő elkülönítés), azonban nem szabad megfeledkezni a vele járó körülményekről, amelyek a megelőzés esélyeit viszont csökkenthetik. Így például, az a fogva tartott, akinél az öngyilkossági kísérlet megismétlésétől kell tartani, elsődleges intézkedésként fokozott őrzés alá kerül. A fokozott őrzés alatt álló fogva tartott viszont – éppen az őrzés megvalósíthatósága érdekében – nem dolgozhat. Pedig az öngyilkosság kockázatát a munkavégzés csökkentheti. A *munkavégzés* terápiás jellegét a jogszabály is elismeri, amikor ki mondja, hogy az orvos javaslatára az elítélt terápiás foglalkoztatása rendelhető el.⁷ A különleges biztonsági körleten elhelyezett fogva tartott végezhet munkát – igaz, csak a különlegesen kialakított körletrészen belül, illetőleg a parancsnok által kijelölt helyen. A különleges biztonsági körlet az egyéni zárkánál és az állandó felügyeletnél humánusabb, kedvezőbb feltételeket biztosít, – habár a körletre vonatkozó szabályok sok tekintetben korlátozzák a mozgásszabadságot és az intézet életében való aktív részvételt.⁸

Hasonló kockázatokkal kell számolni a kötelező elkülönítéseknél, mint a nők-férfiak, a fiatalok-felnőttek, a fertőző betegek-egészségesek elkülönítése. Ha csak egyetlen fiatalok, vagy nőnemű fogva tartott, vagy egyetlen olyan személy van az intézetben, akinek egészségügyi elkülönítését (például kábítószer-elvonó terápiás kezelés okán) előírták, akkor őket szükségszerűen egyedül helyezik el a zárkában. Ezek a csoportok ugyanakkor, ha lehet, még nehezebben viselik a monotonitást, a bezártságot, így különösen figyelni kell magatartásukra.⁹

7 6/1996 (VII.12.) IM r. 133.§ (1)-(2) bek.

8 „A különleges biztonsági zárkában, illetve körleten elhelyezett elítélt (...) d) az elítéltek öntevékeny szervezeteiben nem vehet részt, e) az intézet csoportos művelődési, sportolási és szabadidő eltöltésének lehetőségeit csak a különlegesen kialakított körletrészen belül, illetve a parancsnok külön engedélyével veheti igénybe (...)” 6/1996 (VII.12.) IM r. 47.§ (3) bek.

9 A kriminológiai szakirodalom egyes csoportok eltérő börtöntűrő képességét emeli ki – magyarán ezzel egybeek mellett a bezártsággal járó negatív hatások fokozott érvényesülését. Ld. pl. Huszár – Tari, p. 24., vagy Fehér – Parti, p. 226.

Javasolt, hogy a szuicidumot követően az elsődleges intézkedés ne az elkülönítés legyen. Az egészségügyi ellátást megelőzően és követően semmiképp nem ajánlott magára hagyni a krízishelyzetben lévő személyt – még annyi időre sem, amíg az elsősegély-nyújtásra vagy az egészségügyi intézetbe történő átszállításra várakozik.

Minimálisra kell szorítani a biztonsági elkülönítés szeparációs kockázatát – különös tekintettel a veszélyeztetett fogva tartottakra. A fegyelmi célzatú elkülönítést pedig, öngyilkossági kísérlet esetén lehetőség szerint teljes mértékben mellőzni kell.

Biztonsági fokozatok – a be- és átsorolási szempontok bővítése

A bv.-ben a befogadási folyamat egyik állomása a biztonsági csoportba sorolás. A besorolási szempontok között szerepel a büntetőjogi előélet, a pszichológiai jellemzés, valamint az esetleges auto- és heteroagresszív megnyilvánulások is. Ha a biztonsági csoport megválasztásához szükséges adatok, ismeretek hiányosak, azok megszerzéséig az elítéltet eleve magasabb (a III. sz.) biztonsági csoportba kell besorolni. A biztonsági csoport szükségességét a jogszabály által előírt gyakorisággal a befogadási bizottság felülvizsgálja. Ennek alapján az elítélt – magatartására, jutalmaira figyelemmel – átsorolható lenne egy, állapotának megfelelőbb, testehezállóbb biztonsági fokozatba. A gyakorlat azonban az alacsonyabb biztonsági fokozatba való átsorolás ellen dolgozik: a tapasztalatok szerint, akit előzőleg III.-as vagy IV-es csoportba soroltak, az a fogva tartása alatt már nem kerül alacsonyabb fokozatba. Az elítéltről általában később sem jut újabb ismeret a bizottság tudtára. Emellett, akit sorozatos önkárosító, ön- illetve közveszélyes magatartása miatt soroltak magasabb fokozatba, annak személyében (a bv. értelmezésében) az imént felsorolt okok továbbra is fennállnak – függetlenül attól, hogy magatartása egy ideje már nem tekinthető veszélyesnek. A biztonsági besorolás így, stigma-ként, determinálja a fogva tartott helyzetet. Minél szigorúbb biztonsági csoportba tartozik a fogva tartott, annál kisebb esélye van a közösségbe illeszkedésre, a munkavégzésre, pszichés nehézségeinek leküzdésére. A IV. biztonsági csoport ugyan nem egyedüli elhelyezést jelent, de rendkívüli mértékben szűkíti a fogva tartott mozgásszabadságát, korlátozza a kapcsolatteremtési lehetőségeket, ráadásul az elítéltet megbélyegezi a bv. közösségében.

Tekintettel ezekre a negatív hatásokra, az öngyilkossági kísérlet vagy sorozatos önkárosítás esetén a fogva tartottat nem eleve a legmagasabb biztonsági fokozatba kellene elhelyezni (tehát IV-es helyett III-as fokozatba). Ugyanakkor, a fogva tartott javára kellene értékelni a besorolása óta tanúsított pozitív magatartási változásokat, és a gyakorlatban is megadni az esélyt a nevelési szempontból előnyösebb, alacsonyabb fokozatba kerülésre. A kutatás szerint a fizikai felügyelet szigorítása helyett – amely kevésbé alkalmas a szuicidum megakadályozására – a gyógyító-nevelő csoportba sorolás is hatékonyabb az öngyilkosságok megelőzésében.

Egy másik lehetőség a fogva tartottak pszichés ellátásának biztosítására szolgáló, külön mentálhigiénés körlet kialakítása, amely egyben a kiemelt (III-as, IV-es) biztonsági fokozat őrzési követelményeinek is eleget tenne.

Nincs kétség afelől, hogy elsősorban az intézet rendjének, biztonságának, a bent lakók testi épségének érdekeit kell szem előtt tartani. Azonban hiába felelünk meg ennek a követelménynek, ha közben újabb potenciális veszélyforrásnak adunk táptalajt.

Orvos, pszichológus, nevelő – élénkebb információcsere

A jogszabályok és belső szervezeti utasítások által részletesen szabályozott befogadási mechanizmus célja a fogva tartott (elítelt) életkorának, előéletének, munkaképességének, veszélyességének, lelki alkatának és egészségi állapotának megfelelő elhelyezése, valamint a foglalkoztatás módjának megválasztása. Az eljárásban közreműködő számos szakember – orvos, pszichológus, nevelő – feladata a rendelkezésre álló idő alatt olyan egységes vélemény kialakítása, amelynek alapján a befogadási bizottság egyértelmű, a fogva tartott állapotát pozitív irányba befolyásoló, rehabilitálását elősegítő döntést hozhat. A probléma abból adódik, hogy nem működnek megfelelően a kommunikációs csatornák az állapot-felmérést végző személyi állomány körében. A bv.-beli befogadáskor, az állapot-felmérés során az elíteltet meghallgatja a nevelő, a befogadó tiszt, a pszichológus, a befogadó bizottság, majd a körlet felügyelője – immár a befogadás után, a körleten. A befogadás ily módon rutinszerűvé válik. A rutinszerűség kedvez a határidők betartásának – lehetővé teszi, hogy hetente (a befogadásra rendelkezésre álló nyolc nap alatt) 40-50 újonnan érkező elíteltet helyezzenek el az intézetben, de a kommunikáció elégtelen működése végeláthatatlan adminisztrációs munkatöbbletet eredményez. Mindenkinek, akivel a befogadás során a fogva tartott kapcsolatba lép, saját magának kell megszereznie lényegében ugyanazokat az információkat. Az információnak ugyanakkor egységesnek, a bv. személyi állománya számára hozzáférhetőnek kellene lennie – nem hagyva figyelmen kívül az adatvédelmi szabályokat.

A kommunikáció hiánya nemcsak a befogadás során okozhat gondot. Amennyiben a nevelő nem közli a pszichológussal a fogva tartotról időközben (a pszichológus két látogatása közben) kialakult benyomásait, nem figyelmezteti időben a fogva tartott rendhagyó, a szokásostól eltérő viselkedésére, a pszichológus nem alkothat megalapozott véleményt a fogva tartott személyiségéről, és nem tehet célravezető lépéseket a megelőzés érdekében. Ugyanez a helyzet a pszichológus-orvos, az orvos-nevelő, de a fegyőr-nevelő viszonylatban is él.

A fogva tartott rendőrségi fogdán történő elhelyezése átmeneti időre szól. Ennek köszönhető, hogy a befogadást itt nem szabályozza olyan részletességgel a jog, mint a letöltőházak esetében. A bv.-ben kidolgozott filter-rendszer egyes, meglévő elemeinek (nevelői beszélgetés, egészségügyi állapotfelmérés) tehát a rendőrségi fogdában, ha lehet, még nagyobb hatékonysággal kell érvényesülnie.

A szuicid intenció kialakulása csak a legkritikább esetekben diagnosztizálható teljes bizonyossággal. Éppen ezért, a bv., illetve fogdák esetében a rendőrség oldaláról minden szereplőnek együtt kell működnie a megelőzés és a hatékony intézkedések megtétele érdekében. Ezen túl, az információ-áramlásnak oda-vissza irányban kell érvényesülnie: fontos, hogy a megtett intézkedések hatásairól visszacsatolást kapjanak a döntéshozók.

Egy, általános elő-diagnosztizálást végző intézet gondolata a fenti helyzet ismeretében vetődhet fel. Az elítélt mentálhigiénés állapotának felmérésére az egyes intézetek által alkalmazott módszereknél (befogadási mechanizmus) alkalmasabb lehetne egy központi diagnosztizáló intézet. Az állapot-felmérési vizsgálatokat még itt elvégeznék, a befogadásra, a tényleges elhelyezésre (melyik bv. intézetbe, milyen biztonsági csoportba, esetleg gyógyító-nevelő csoportba kerülhet, milyen jellegű munkát végezhet, hány személyes zárkába helyezték stb.) a felmérés eredményétől függően kerülne sor. A központi diagnosztizálás megkönnyítené a besorolási bizottság munkáját, a fogva tartott nem érkezne „ismeretlenül” a bv. intézetbe.

Személyi állomány – tehermentesítés

Korábban már szóltunk a személyes kontaktus kiemelt szerepéről a szuicidumok megelőzésében. A bv., a rendőrségi fogdák (és az egyéb fogva tartási intézetek) személyi állománya azonban – létszámában – nem alkalmazkodik a fogva tartottakhoz. A személyi állomány munkakapacitását az adminisztrációs feladatok szinte teljes egészében felemésztik, emellett időt kell szánni a személyes beszélgetésekre a fogva tartottakkal, a konzultációkra a kollégákkal és a pszichológussal, nem beszélve saját mentálhigiénés regenerálódásukról.

Jóllehet, a nevelő – mint az elítéltekkel nap mint nap érintkező személy – lenne a legalkalmasabb a rendellenességek észlelésére és kezelésére, nem képes a fogva tartottak gondozására. Ennek oka egyfelől (a fogva tartottakéhoz képest) kis létszámuk, másfelől pedig az aránytalanul nagy munkateher – nevelői fogadóórák, befogadási eljárások stb. A nevelő, pszichológiai ismeretek hiányában, nem tudja, hogyan kezelje a fogva tartott gondjait. A nevelő nem pszichológus, de nem is szociális munkás.

A fegyőri állomány nem annyira létszám gondokkal, mint inkább a gyakorlati ismeretek hiányával küzd. A bv. állománya a rendszerváltás óta szinte teljesen kicserélődött. A büntetés-végrehajtás területén dolgozók jelentős hányada ma már a fiatalabb korosztályhoz tartozik. (A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben például 2003-ban 31 év volt a személyi állomány átlagéletkora.) Az állomány változása önmagában még nem okozna fennakadásokat, azonban a fluktuáció állandó. A fiatal dolgozók nem rendelkeznek tapasztalatokkal, de kollégáik tanácsára sem számíthatnak, hiszen ők is kezdők.¹⁰ Ugyanakkor – az őrzést ellátók és a nevelők egyöntetű véleménye szerint – a képzés nem alkalmas a gyakorlati ismeretek megszerzésére, mert a fogva tartottakkal való kommunikációnak nincsenek modelljei: minden esetben más személyiséget, más problémát kell kezelni. A fegyőrrel szemben támasztott szakmai követelmények közé nem tartozik szorosan a fogva tartottak *nevelése*. Bár kétségtelen, hogy a fogva tartottak pszichikai problémáinak feloldásában szerepet játszanak. Mi több: a fegyőrrre is szük-

¹⁰ Az egy éves bv.-s gyakorlatlaltal rendelkező dolgozók már vezető nevelői, illetve körletfelügyelői státuszt kaphatnak. Ebből könnyedén következtethetünk arra, hogy az állomány jelentős hányada egy éve, vagy annál korábban lépett a bv. kötelékébe. Ez az idő azonban nem elég a fogva tartottakkal való kommunikáció alapjainak elsajátítására.

ség van ahhoz, hogy a fogva tartott (viszonylagos) lelki békét találjon. A fegyőr – a nevelőhöz hasonlóan – közvetlen kapcsolatban áll a fogva tartottakkal, ő észleli először a rendkívüli esemény veszélyét. Ebből következik, hogy az öngyilkossági kísérletek észlelésére és megelőzésére is ő hivatott elsősorban. Más kérdés, hogy a fogva tartottak nevelése, pszichológiai ellátása nem a feladata, de nem is várható el tőle az ilyen fokú gondoskodás.

A személyi állomány részére biztosított, pszichológiai, humánetikai ismeretek elsajátítására szolgáló tanfolyamok, továbbképzések időtartama kevés, különösen ami a nevelőket és az őri állományt illeti. A dolgozók, a különböző szakmák közötti kommunikáció még intézetben belül is hiányos, és az egyes intézetek között sem kielégítő, illetve felsővezetői szinten reked meg. Az egyes bv. intézetek dolgozói, valamint a fogdák személyzete nem ismeri a legújabb szakmai útmutatásokat, protokollokat. A kommunikáció ellen hat a munkateher nagysága is: a dolgozók azért nem vesznek részt az oktatásokon, mert közben el kell látniuk saját munkájukat (illetve a helyettesítésekkel járó többlet-feladatokat). A valóságban tehát az oktatás nem rendszeres. Előfordulhat, hogy a nevelő csak 5-10 évente jut el – az egyébként rendszeres – továbbképzésre.

A bv. által foglalkoztatott pszichológusok létszáma ugyancsak kevés. A pszichológus rendszeresen, akár naponta felkeresi az intézetet, azonban a rendkívüli esetek (mint amilyen például a feszültségoldó beszélgetés az öngyilkosságot megkísérelt fogva tartottal) megoldásán túl vajmi kevés ideje jut a fogva tartottak állapotának vizsgálatára. De a pszichológus feladatai köze tartozik a fogva tartottak mellett a személyi állomány kezelése is.

A bv.-ben és rendőri fogdán dolgozók rehabilitációja nem biztosított. Az őrszemélyzet egymással, a nevelővel, akut esetben a pszichológussal beszélheti meg a munkájából eredő lelki problémáit. Nagyon emberi, de nem biztos, hogy a bv. rendszerében célravezető, ha a fegyőr, jobb híján a fogva tartotthoz fordul személyes gondjaival. Előzetesházban – ahol az állományba nem tartozik pszichológus, pszichiáter – ez a jelenség gyakoribb, mint letöltőintézetben. A bv. pszichológus feladata sem egyszerű, mert több bv. intézetet felügyel. Ebből adódóan munkája nem lehet elég hatékony, mivel lényegesen több munkát kell elvégeznie, mint amennyi az eredményes működést lehetővé tenné. A bv. pszichológus munkája ezért inkább felügyeleti, koordinációs tevékenységnek tekintendő.

Az előzetesházakban – jellegüknek megfelelően – ennél profánabb gondokkal is szmolni kell, ami szintén a személyi állomány feladatai között csapódik le. Itt a fogva tartotti állomány viszonylag gyorsan változik. Lerövidül a megismerési idő, a személyi állománynak kevesebb eszköz áll rendelkezésére fogva tartottak jelzéseinek fogadására. A fogdák ugyanakkor nem rendelkeznek saját pszichológusokkal, akik – rendszeres gyakoriságú látogatásaik során – tanácsot adhatnának a problémás esetek „kezelésében”.

A fogva tartást végző intézetek/fogdák személyi állományának minden tagja (fogdaőr, nevelő, pszichológus) nagy energiát fektet az adminisztrációs kötelezettségek teljesítésére. Nem véletlen: az eljárások jogszerűségét intézkedéseik írásba öntésével lehet bizonyítani. Ez az „adminisztrációs szellem” a rendkívüli események kezelési gyakorlatá-

ban is megmutatkozik. A személyzet elsősorban a fegyelmi felelősség kizárására törekszik, nem pedig arra, hogy levonja a következtetéseket az adott rendkívüli esetből. A jog-szerű és célszerű elveken alapuló működéshez azonban mindkettőre szükség volna.

Az állomány képzésének nagyobb figyelmet kell szentelni – különös tekintettel az előzetesházakra, ahol a fogva tartotti állomány gyorsabban cserélődik. Gondoskodni kell a belső utasítások, esettanulmányok megismertetésére, az intézetek közötti tapasztalatcserére is. A kísérletek mellett a befejezett öngyilkosságokról is célszerű esettanulmányokat készíteni, amelyek alapján a hasonló szituációkra vonatkozó következtetések levonhatók és más intézetek által is alkalmazhatók.

Emellett, a bv.-ben újabb pszichológus-státuszok létesítésére, a rendőrségi fogdák esetében pedig a fogdák állandó ellátására saját pszichológusokra lenne szükség. A jelenlegi létszám nem elégséges a különböző feladatok – így az egyedi konfliktusfeloldás, a rendkívüli helyzetek kezelése, a nevelők és egyéb alkalmazottak lelki gondozása és továbbképzése, valamint az adminisztrációs kötelezettség – ellátására.

A nevelők feladatainak ésszerű elosztása céljából felmerül az újabb nevelői státuszok létesítésének vagy úgynevezett szociális ügyintézők alkalmazásának gondolata. Az ügyintéző regisztrációs-nyilvántartási munkája mellett a nevelő nagyobb eséllyel észlelhetné a rendkívüli események előjeleit.

Autogén tréning, rehabilitáció – a hatékonyság növelésére

A munkavégzés hatékonyabbá tétele érdekében a személyi állomány mentálhigiénés kezelése rendkívül fontos. Különösen a rendkívüli eseményben közvetlenül érintett őrszemélyzet pszichés helyzetét kell figyelemmel kísérni. A vizsgálat eredményeként javasoljuk a nevelő- és őrszemélyzet rendszeres állapotfelmérését, a gondozáson, pszichológiai státuszfelmérő, illetve ventiláló beszélgetéseken történő részvételét. A munkaidő ésszerű beosztásával lehetőséget kell adni az ilyen beszélgetéseken, foglalkozásokon történő megjelenésre. Ugyanakkor, rendszeres ellenőrzéssel, állapotfelméréssel biztosítani kell a lelkileg sérült személy pszichológiai és mentális ellátását.

Gondot kell fordítani a kisközösség (az öngyilkosságot elkövető fogva tartott szűkebb társasága) és az alkalmazotti állomány feszültség-mentesítésére gyászfeldolgozó, veszteség-feldolgozó tréning keretében. Koncentrálni kell a poszttraumatikus élmények feloldására. Krízisintervenciót, rehabilitációs programokat kell biztosítani a fogvatartói állomány és a fogvatartottak körében is.

A munkabírás, a fizikai leterheltség folyamatos vizsgálata mellett a személyi állomány pszichés státusának folyamatos figyelemmel kísérése, autogén tréning csoportok indítása az adott szervezet személyi állománya (nevelők, fegyőrök, illetve a fogva tartottakkal bármilyen minőségben folyamatosan vagy állandóan visszatérő jelleggel kapcsolatba kerülők) számára fontos feladat lenne. A tréning vezetésére legalkalmasabb az olyan személy, aki állandó munkatársként, esetleg bedolgozó alkalmazottként kapcsolatban áll a szervezettel, ily módon kitekintéssel rendelkezik a szervezeten belüli körülményekre, az esetleges atrocitásokra, mindazon eseményekre, amelyekkel a szervezet tagjai nap mint nap szembesülnek.

A kutatás a fogva tartási tevékenységet végző, valamint a fogva tartás-jellegű tevékenységet végző intézmények gyakorlatát és jogi szabályozását is vizsgálta. Ennek megfelelően, a tanulmány további része a közösségi szállásokon és a befogadó állomásokon, valamint a Határőrség fogdáiban jellemző helyzetet mutatja be – néhány pontot részleteiben is.

Közösségi szállások és befogadó állomások

A közösségi szállások és a befogadó állomások a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (a továbbiakban BÁH) felügyelete és irányítása alatt álló helyi szervek. Nem a büntetés-végrehajtás szervei, az itt tartózkodás lényege *elsődlegesen* nem a személyi szabadság korlátozása. Kétségtelen ugyan, hogy a közösségi szálláson tartózkodás bizonyos mozgásszabadság-korlátozással jár.¹¹ A közösségi szálláson tartózkodóval szemben azonban csak olyan szabadságkorlátozásnak van helye, amely a közegészség védelme érdekében szükséges. A befogadó állomások a menekültkénti, menedékeskénti elismerést kérő külföldiek ideiglenes tartózkodási helyeként jelölhetők ki – feltéve, hogy a kérelmező nem rendelkezik megfelelő magyarországi szálláshellyel. A jogszabály némileg ugyan korlátozza a szabad mozgást, azonban a fő cél a menekültek kulturált és biztonságos elszállásolása.¹² Az itt elhelyezett külföldiek bevándorlási, letelepedési céllal érkeztek az országba, mert saját hazájuk az alapvető emberi jogokat sem biztosította számukra. Ezek az emberek védelmet várnak egy olyan állam jogrendszerétől, amely az emberi szabadságot és méltóságot a nemzetközi normáknak megfelelően, tiszteletben tartja. A menedékesek és kiutasítandó külföldiek elszállásolására szolgáló helyek általánosan elfogadott nemzetközi normák szerint működnek.¹³ A közösségi szállások és a befogadó állomások elsősorban szállás és ellátás nyújtására, a hazatérés, illetve az elhelyezkedés megkönnyítésére hivatottak. Helyzetük nem teljesen analóg az – ugyan szintén zárt struktúrájú, de szabadság-elvonási célú – büntetés-végrehajtási intézetekével.

11 Olyan külföldiek kerülnek ide, akiknek visszairányítását, visszautasítását vagy kiutasítását (valamely nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettség értelmében, például mert hazájában kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak lenne kitéve) nem lehet végrehajtani, vagy büntetőeljárás hatálya alatt őrizetben volt, amelynek határideje letelt (tehát a kiadatást megelőzően). Itt kaphatnak elhelyezést a humanitárius célú tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldi állampolgárok is. 2001. évi XXXIX. tv. A külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról (Idtv.) 56.§(1) bek.

12 Az elhelyezett személy a befogadó állomást 8.00-22.00 óráig hagyhatja el. Az állomás szabadon elhagyható, a 24 órát meghaladó eltávozást azonban a befogadó állomás zékhelye szerint illetékes menekültügyi hatóság engedélyezi. Melléklet A menekültügyi szervezeti rendszeréről, valamint a befogadó állomás feladatairól szóló 24/2001. (XI. 21.) BM rendelethez, 4. pont; Az állomás szállást és ellátást, az eljárás lefolytatása idejére rendezett körülményeket biztosít, emellett támogatást nyújt a menekült társadalmi beilleszkedéséhez, tájékoztat a közérdekű tudnivalókról, a jogokról és a kötelezettségekről, a jogérvényesítés módjáról, elősegíti a menekült státuszt kérők foglalkoztatását. 1997. évi CXXXIX. tv. A menedékjogról, 27.§

13 A szóban forgó intézményekben elhelyezett külföldiek függő jogi helyzetben vannak, ami esetükben azt jelenti, hogy csak a kijelölt helyen tartózkodhatnak jogszzerűen az ország területén. Ez nem jelenti a szabadságtól való megfosztást, csupán a tartózkodási hely kijelölését.

A közösségi szállások és a befogadó állomások speciális jellege a rendkívüli események módozataiban is megmutatkozik: öngyilkossági kísérletek, befejezett öngyilkosságok ritkán történnek. A külföldiek szálláshelyein a jellemző önkárosító magatartás az éhségstrájk, ami viszont meglehetősen gyakori. Ezt követi az elhelyezettek közötti konfliktusok száma: az elszállásoltak körében gyakori a különböző kulturális hátterű etnikai csoportok szemben állása, amely sokszor verekezésben, illetve kisebb konfliktusokban nyilvánul meg. (Például az afgán, vagy az etióp menekültek, akiknek vallási illetve neveltetési hátterük meghatározza az általánostól eltérő közösségi attitűdöt.) Az éhségstrájkok általánosan a menekültügyi eljárás elhúzódó mivoltával hozhatók összefüggésbe. Az eljárás sokszor évekig tart, ezalatt a bizonytalan jövő képe kilátástalanná teheti a menekült életét.

Az elkülönítés a közösségi szállásokon és a befogadó állomásokon is kockázati tényező. A szállásra érkezők csak a megfigyelési időszak elteltével vehetnek részt a közösség életében. Az *elkülönítést* a járványveszély elkerülése indokolja.¹⁴ E 30 napos időszak alatt jellemzően zaklatottabbak az emberek: még frissen élnek az emlékek a menekülésről, az otthon maradtak bizonytalan sorsáról. Sokuk csak átutazási, nem pedig letelepedési szándékkal érkezett az országba, így kétségbeesve keresik a továbbutazás lehetőségeit. Emiatt a kezdeti időszakban gyakoriak a szökések, a rendezavarások, a kifelé és a befelé irányuló önkárosító jellegű mozgódások.

A jogellenesen hazánkban tartózkodó külföldiekkel azonban nemcsak a pszichológus, hanem a BÁH okmánykiállító irodája is kapcsolatba kerül. Az adminisztrációt idegen nyelveket beszélő jogászok, valamint az Államigazgatási Főiskola diplomásai végzik. Az ügyféllel való érintkezés során azonban sokszor olyan szituációkat kell megoldaniuk, amelyre nem kaptak (és nem is kaphattak) felkészítést a diplomát adó felsőoktatási intézményekben. A BÁH nem biztosít számukra tanfolyamot, képzést a kritikus esetek megoldásához. Emellett, a dolgozók mentálhigiénés ellátása sem megoldott. Gyakori közöttük a problémákkal történő azonosulás, a feszültség-feloldás hiányából táplálkozó szorongásos depresszió.

A befogadó állomásokon és a közösségi szállásokon élők körében az öngyilkosság elkövetésének kockázata relatíve kisebb, mint a (prevenciós, reszocializációs, elrettentő és) szankcionáló célzatú büntetés-végrehajtási intézetben, vagy a rendőrségi fogdában. Az ilyen szálláshelyek pszichológiája meglehetősen összetett. Egyfelől a bizonytalan jövőkép feszültségnövelő hatása, másfelől a boldogabb jövőbe vetett hit uralkodik. Pszichológiai értelemben azonban mindkét állapot inkább hat a túlélésre törekvés felé, semmint az önkárosítás irányába. A közösségi szállások és a befogadó állomások munkatársainak tapasztalatait, valamint a rendelkezésre álló adatokat összegezve megállapítható, hogy az öngyilkossági rizikófaktorok jelenlétét tekintve a közösségi szállások és a befogadó állomások közön-

sége inkább az osztársadalmi jellemzőket hordozza.¹⁵ Mi több, az összlakossági rátához viszonyítva is kevesebb a szuicid megmozdulások aránya.

A Határőrség fogva tartási intézetei

A Határőrség Országos Parancsnoksága (a továbbiakban HÖROP) – a BAH-hal és annak területi szerveivel együtt – idegenrendészeti feladatokat lát el. Ennek keretében végrehajtja azoknak a külföldieknek az őrizetét, akik személyazonosságukat és a tartózkodásuk jogcímét nem tudták igazolni, kiutasításuk végrehajtása hatósági ellenőrzést igényel, a számukra előírt kötelező magatartási szabályokat megszegték, a számukra kijelölt tartózkodási helyet engedély nélkül elhagyták, szándékos bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés büntetésből szabadultak stb.¹⁶ A HÖROP foganatosítja a visszautasítási őrizetet is, olyan külföldivel szemben, akinek visszautasítása 30 napon belül végrehajtható.¹⁷ Idegenrendészeti, visszautasítási vagy kiutasítást előkészítő (a továbbiakban együtt: idegenrendészeti) őrizetbe tehát olyan külföldi személyek kerülnek, akik valamilyen módon megsértették a jogrendet. Speciális helyzetük abból ered, hogy relatíve kis „vétségek” miatt – például a távozás megtagadása, a kiutasítás végrehajtásának késleltetése, illetve pusztán a visszautasítás végrehajtásának biztosítása érdekében – is őrizetük rendelhető el. Az idegenrendészeti őrizet – nevéből is adódóan – tehát szabadságelvonásnak minősül. Ebből következik, hogy az idegenrendészeti őrizetes *fogva tartottnak* minősül – szemben a közösségi szállás és a befogadó állomás lakóival. A HÖROP fogva tartási intézeteiben tehát az önkárosítások kockázata is nagyobb – ha nem is akkora, mint a bv.-ben és a rendőri fogdákon.

Idegenrendészeti őrizet – a végrehajtás helye nem biztonságos

A 2002. január 1-jén hatályba lépett, a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001. évi XXXIX. törvény (a továbbiakban Idtv.) alapvetően megváltoztatta az idegenrendészeti jogalkalmazás korábbi szervezeti kereteit és a hatósági eljárások rendjét. Megszűnt a HÖROP közösségi szállások fenntartásával kapcsolatos feladata, ugyanakkor új feladatként jelentkezett az idegenrendészeti őrizetben lévők fogva tartásának biztosítása. A feladat végrehajtásához azonban a kellően felszerelt épületek nem álltak/állnak rendelkezésre. Az idegenrendészeti őrizet végrehajtása a közösségi szállások számára egykor átalakított, illetve újonnan létesített épületekben folyik. Az Idegenrendészeti Központ külföldiek őrzésére szolgáló helyiségeinek teljes körű átalakítására anyagi fedezet hiányában nem került sor (épitészetileg ez nem is lehetséges mindenhol) a folyamatos átalakítások csak részben felelhetnek meg a biztonsági követelményeknek, így módon a szituáció nem modellezi a börtönviszonyokat. Ezek az objektumok, bármilyen magas anyagi ráfordítás-

¹⁵ Vagyis, általában alacsonyabb a fogva tartottakénál.

¹⁶ Idtv. 46.§

¹⁷ Idtv. 47-48.§

sal készültek is, nem alkalmasak a *börtönszerű* fogva tartásra. Az épületek eredetileg szobákra tagolódtak, ahol az ajtók biztonságosan nem zárhatók. Hiányoznak a fogva tartás végrehajtásának alapvető eszközei, emellett az épületek általában nem körletesíthetők. A biztonságtechnikai felszereltség a fogdáknban eltérő. Esetenként alacsonyabb szintű technikai megoldásokat rendszeresítettek, ennek következtében a személyzetben kialakuló biztonságérzet sem kielégítő. „*A fogdaépületek hiányos biztonságtechnikai felszerelése növeli annak veszélyét, hogy az állomány a feladatvégrehajtásra mobilizálható energiákat máshová csoportosítja.*”¹⁸

A menekültügyi eljárás – hosszadalmas

Az új Idtv. egyes rendelkezései bonyolulttá teszik az ügyek menetét és hosszadalmassá válik az eljárás. Ez, nemcsak hogy megnehezíti a hatóság munkavégzését, de kedvezőtlenül hat a menekültügyi eljárás résztvevőire is.

A visszairányítás, visszautasítás illetve a kiutasítás csak az eljárás jogerős befejezésével hajtható végre. Az eljárás időtartama viszont általában, előre nem látható ideig elhúzódik, így az őrizet időtartama is valószínűtlen. Az őrizet lejártával a kijelölt helyen (például közösségi szálláson) tartózkodás rendelhető el, ha az őrizet elrendelésére alapul szolgáló ok továbbra is fennáll. Az őrizetről és a kijelölt helyen tartózkodásról azonban nem a HÖROP dönt. Hatáskör hiányában a külföldieket ki kell adni más hatóságoknak, amelynek következtében megnő az ügyintézési határidő, emelkednek az eljárási költségek, és hiányossá válik a migrációs folyamat rendészeti felügyelete. A HÖROP a jogszabályoknak megfelelően továbbítja a fogva tartott külföldi kérelmét, panaszát az elrendelő idegenrendészeti hatóságnak, az érdemi válaszok azonban csak bizonyos idő elteltével érkeznek. Ez az idő az idegenrendészeti őrizet *végrehajtására* hatáskörrel rendelkező HÖROP állományát sújtja, hiszen a lassú ügyintézés miatt a fogva tartottak elégedetlenek: gyakoriak az éhségstrájkok, az önsérítő magatartások, az öngyilkossági kísérletek.

A törvény négyfokú menekültügyi eljárást tesz lehetővé: az elsőfokú közigazgatási döntés elleni fellebbezést még közigazgatási eljárásban bírálják el, ezek után sor kerülhet egy bírósági felülvizsgálati szakra, mely egészen a Legfelsőbb Bíróság hatásköréig terjedhet.¹⁹ A menekültügyi eljárás így akár egy éven túl is elhúzódhat. A menekült-eljárásban részt vevő külföldieknek természetesen meg kell adni a jogorvoslat lehetőségét. Azonban, pusztán a jogorvoslati *joggal és* az eljárás indokolatlan *elhúzódásához* vezethet, ami nemcsak a fogva tartás költségeit növeli, de a fogva tartott lelki egyensúlyát is veszélyezteti – ha egyáltalán volt ilyen. A jogorvoslati eljárást célszerű lenne leegyszerűsíteni az eljárási idő rövidítése érdekében.²⁰

18 Pszichológiai vélemény az Idegenrendészeti Központok inadekvát felszereltségének a tisztí állományra gyakorolt hatásáról, részlet. Forrás: HÖROP

19 Idtv. 42.§

20 A Határőrség által készített törvénymódosítási javaslat szerint a közigazgatási, és az azt követő bírósági szak is csak elsőfokú lenne: a bíróság (elsőfokú) határozata ellen nem lenne helye további jogorvoslatnak. Törvénymódosítási javaslat a Kormány részére, HÖROP, 2003. július.

A BÁH adatai szerint 2002. évben 6412 külföldi folyamodott menekültkénti elismerésért. Közülük 6042-en tünnek el ismeretlen helyre a befogadó állomásokról. A statisztikákból kiderül, hogy az eltűntek egy része még a menekültügyi eljárás végét sem várta ki: azelőtt távozott ismeretlen helyre (feltehetőleg a célsországba utazás szándékával), hogy – akár első fokon – döntöttek volna menekülti elismeréséről. Jelenleg a hazánk területére illegálisan belépők között az átutazók száma jóval meghaladja a letelepedési szándékkal érkezőkét. A HÖROP azonban annak ellenére nem jogosult – a menekültügyi hatóság jogerős döntésének hiányában – a kitoloncolást végrehajtani, hogy a letelepedéshez eleve nincsenek meg a feltételek, sőt, esetleg a valódi szándék sem. Nem mindenki akar tehát nálunk letelepedni, viszont a menekültügyi eljárást minden tisztázatlan státuszú külföldivel szemben le kell folytatni. Az eljárás hosszadalmas, költséges és – ezekben az esetekben – fölösleges.

A menekültügyi eljárás egyszerűsítése érdekében, esetleg a menekültügyi törvény rendelkezéseinek módosításával, biztosítani kellene a Határőrség részére a nyilvánvalóan alaptalan menekültkénti elismerésre vonatkozó kérelmek azonnali elutasításának, vagy a kérelem benyújtása megtagadásának lehetőségét. Ezen esetekben a Határőrség kitoloncolná a külföldit egy, számára biztonságos harmadik országba. A külföldi fölösleges fogva tartásával és a fölöslegesen, időhúzási céllal megindított menekültügyi eljárással felmerülő költségek ezáltal fel sem merülnének.²¹

A menekültek tájékoztatlansága – rizikófaktor

A visszairányítás és a visszautasítás feltételeinek hiányában a visszairányítandó, illetve elfogott jogsértő külföldit a HÖROP a területi idegenrendészeti hatóságra (a BÁH területi szerve) szállítja. Az idegenrendészeti kiutasítás elrendelésére (a bíróság, a szabálysértési vagy menekültügyi hatóság mellett) ez az idegenrendészeti hatóság jogosult. Ha a külföldi kérelmezte menekültkénti elismerését, a kiutasítás nem hajtható végre addig, amíg a menekültügyi eljárás be nem fejeződött. De a későbbi tartózkodási hely szempontjából nem mindegy, hogy mikor kérelmezik a menekültkénti elismerést. Ha a külföldi önként jelentkezik és a hatóságnál kezdeményezi a menekültügyi eljárást, szabadon védekezhet. Ha azonban már elrendelték az őrizetét, akkor az a határidő leteltéig, vagy a menekültügyi eljárás befejezéséig tart. A külföldiek többségét az embercsempészek felkészítik a menekültügyi eljárás megindításának feltételeiről, arról, hogy a befogadó állomáson önként jelentkezniük kell az eljárás megindítása érdekében. Tehát, a külföldiek tájékozottak a tartózkodási hely megválasztásának kérdésében, többségük mégsem kerülheti el az őrizetet. Ez a helyzet az embercsempész-szervezetek magyarországi kapcsolatainak felszámolása után vált általánossá: a menekülöket ma már csak a határig szállítják az embercsempészek, ahol aztán rögtön el is fogják őket (a me-

21 Egyebhangzóan a HÖROP által kidolgozott jogszabály-módosítási javaslattal. HÖROP, 2003. július

nekülöket), még azelőtt, hogy eljutnának a legközelebbi befogadó állomásig (ahonnan aztán továbbszöknek a célországba). Természetesen, az is előfordul, hogy a külföldi nem elég tájékozott: azért kerül őrizetbe, mert nem jelentkezik önként a befogadó állomáson.

Mint arról már szövegtünk, a deviáns magatartások kockázata a szabadságelvonás alatt nagyobb. A deviáns megnyilvánulás alapja lehet, hogyha a menekült *nem is tudja*, hogy látszólag azonos feltételekkel rendelkező társával szemben ő miért nem kerülhet szabadlábra. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a hazánkba menekült külföldi állampolgárnak még kellő felvilágosítás és a nyelv ismerete mellett is gyakorta súlyos nehézségeket okoz a területet szabályozó jogi normák értelmezése.

Személyi állomány – fokozott veszélyeztetettség

A őrizetben lévő külföldinek nagyon nehéz a fogva tartás okait megmagyarázni. De a pszichológusnak akkor is elég nehéz a dolga, ha a fogva tartott már ismeri a jogi anomáliákat. A meghallgatások általában tolmács közvetítésével zajlanak, ami zavarja az eljárás alá vont személyt a megnyilatkozásban. Ily módon a lelki betegségek feltárása is akadályba ütközik. A Határőrség nagy számú, jól képzett pszichológussal rendelkezik, akik egy része azonban nem rendelkezik megfelelő nyelv-ismerettel a menekültekkel történő kommunikációhoz.

A menekültekkel foglalkozó pszichológus felé nemcsak a szakma támaszt magas szintű elvárásokat. A menekültek gyakran mindent vagyoniukat az embercsempész-társaságoknak juttatják annak érdekében, hogy elhagyhassák hazájukat. A végcél pedig nem Magyarország, hanem valamely nyugat-európai állam. A bedesz-kázott pótkocsiban napokig étlen-szomjan utazó, családtagjait hátrahagyó külföldiekre nem egyszer sokkos állapotban talál rá a hatóság. Ebben a helyzetben nagyon nehéz „szót érteni”, nyugodtan kommunikálni a menekültekkel. Az elfogást követően idegenrendészeti őrizetbe vett külföldiekkel, ha lehet, még nehezebb a kommunikációs csatorna kialakítása. A szabadságától megfosztott külföldit a mihamarabbi továbbutazás célja mozgatja. (Még a menekülti státuszért folyamodott külföldiek 95%-a is „megszökik”²² a neki szállást, ételmezést, egészségügyi és egyéb ellátást nyújtó befogadó állomásról.) A pszichológusnak nemcsak lelki egyensúlya, de élete és testi épsége is veszélyben forog az ilyen, különösen zaklatott lelkiállapotú, maguk mögött minden hidat felégető személyek vizsgálata, kezelése során.

További feszültségforrás a menekültek tisztázatlan előélete. A fogva tartottak személyazonossága bizonytalan, nem rendelkeznek információkkal az illető bűntetőjogi, kriminológiai háttéréről, lelkiállapotáról. Így, a személyi állomány nem

22 A befogadó állomás területét a külföldi – bejelentésre – szabadon elhagyhatja. A közösségi szállás területét az ott tartózkodó engedéllyel hagyhatja el. Tehát befogadó állomásról és közösségi szállásról a szökés fogalmilag kizárt. Ezért indokolt ehelyütt az idézőjel.

is tud megfelelően felkészülni a fogva tartott reakcióira az elzárás körülményei között.

Az állomány létszámával fordítottan arányos a munkateher: kevesebb figyelmet tudnak fordítani a fogva tartottak testi biztonságára és lelkiállapotára, ez pedig tovább növelheti az autoagresszív cselekedetek kockázatát. Emellett, a leterheltség miatt nincs lehetőség a tisztai állomány regenerálódására. A rendkívüli események, a krízishelyzetek kezelésében nemcsak a szolgálatot teljesítő tisztek, tiszthelyettesek, de más beavatkozó személyek is érintettek. A rendkívüli események kezelésében orvos, pszichológus, és – minthogy általában magyar nyelvet nem beszélő fogva tartottról van szó – tolmács működik közre. Az öngyilkossági kísérlet, a befejezett öngyilkosság, illetve más rendkívüli események traumatizáló hatása minden, a fogva tartottakkal kapcsolatba kerülő személy esetében érzékelhető. Nemcsak a feszültség feloldására, a bezártsággal járó pszichés instabilitás kezelésére kell figyelni, de hangsúlyt kell helyezni a személyi állomány körében a poszttraumatikus élmények feloldására is.

Bár az állományra nehezedő (fizikai és) pszichikai nyomás nagy, körükben mégis alacsony az öngyilkosságok illetve az öngyilkossági kísérletek száma – köszönhetően a jó mentálhigiénés ellátásnak. A fogdaörtség öngyilkosságainak száma a teljes állományénál alacsonyabb, de még a teljes határőri állomány (a fogdaörökkel együttesen) öngyilkosságainak száma is kevesebb a fogva tartási társszervekhez viszonyítva. A probléma abban rejlik, hogy a közvetlen veszélyeztetettség (ráutaló magatartás, kijelentés) jórészt rejtve marad, így a komoly krízishelyzetben lévőeknek nem nyújtható szakszerű ellátás.

A személyi állomány körében tapasztalható feszültségnek a munkavégzés színvonalában mutatkozik meg a hatása. Ahogy korábban említettük, a munkavégzés hatékonyságát – így az esetleges rendkívüli események jeleinek észlelését és annak megelőzését – a munkavégzés nyugodt körülményei teszik lehetővé. A fogva tartottak zaklatott magatartása és a személyzet ébersége (szenzitivitása) egymással fordítottan arányos: minél agresszívebbek a fogva tartottak az egyik oldalon, annál nagyobb a feszültség a másikon, és ez csökkenti a megelőzés esélyeit.

A leterheltség mint szuicid kockázat tudatában a HŐROP pszichológus szakemberei akcióprogramot dolgoztak ki az állomány karbantartására, a krízishelyzetek kezelésére. A program elsődleges célja a *prevenció*. Ennek érdekében hangsúlyos a személyi állomány speciális pszichológiai felkészítése, a pszichikai állapot rendszeres ellenőrzése, figyelemmel kísérése – tekintve, hogy a rendkívüli esetek kialakulásának megelőzése csak megfelelő pszichikai kondícióval rendelkező személyzet foglalkoztatásától remélhető.²³

23 Határőrség Humán Szabályzata, 2003.; Suicídiummal kapcsolatos szakmai protokoll, HŐROP Egészségügyi és Pszichológiai Osztály 2003.

Szakember-átcsoportosítás – tapasztalati import

A Schengeni Egyezményhez történő csatlakozás és az Egyezmény hatályba lépése (2005) következményeként, a belső határellenőrzés visszafejlesztése révén felszabaduló eszközök és személyi állomány átcsoportosítására, további alkalmazására figyelemmel szükséges átalakítani a HÖROP szervezet- és feladatrendszerét. Az eljárás alá vont külföldiekkel kapcsolatos feladatok, munkaformák, munkamódszerek várhatóan nem változnak jelentősen. Viszont számolni kell a tevékenységet végző pszichológusok szervezetben elfoglalt helyének, szerepének, alárendeltségének és kompetenciájának változásával, párhuzamosan az illegális migráció megnövekedésével, amely a HÖROP pszichológusainak munkaterhét hatványozni fogja.

Fontos a jól képzett, jelentős szakmai tapasztalatokkal rendelkező szakemberek átcsoportosítása, megfelelő munkakörben történő elhelyezése, hogy a sokéves munkával megszerzett tapasztalatok – amelyek egyébként nem taníthatók elméleti oktatás keretében – ne vesszenek el. A gyakorlatban ma az egyes intézmények közötti állomány-átcsoportosítás – ha nem is megoldhatatlan, de – igen nehézkes.

Börtönpszichózis – nincs megoldás

Az Idegenrendészeti Központban (HÖROP) gyakoriak a külföldiek agresszív megnyilvánulásai, mely az erős idegi megterhelésnek tulajdonítható, és amelyet tovább fokoz a bezártság, a szabadság elvesztése, a bizonytalan jövőkép. E tekintetben az idegenrendészettel kapcsolatos őrizetes nehezebb helyzetben van a jogerős szabadságvesztés-büntetést töltő fogva tartottnál. A különbségek az egészségügyi ellátás lehetőségeiben is megmutatkoznak. Ha az idegenrendészeti fogva tartottnál a pszichológus a börtönpszichózis jeleit észleli, a fogva tartott kórházba szállítható ugyan, de csak annyi időre, amíg az orvos megerősíti a pszichológusi, pszichiáteri diagnózist. A Határőrség ugyanis nem rendelkezik elegendő számú őrszeméllyel ahhoz, hogy a beteg őrzése az idegenrendészeti központon kívül is, huzamosabb ideig biztosítható legyen. A beteg állapota a fogva tartás körülményei között viszont nem javul, nem is javulhat, minthogy a tünetek épp a bezártságtól keletkeztek. Jobb híján a kórházi ellátásra szoruló fogva tartottakat az IMEI-be szállítják, a megfelelő kezelést – őrizet mellett – ugyanis máshol nem kaphatnák meg. Kérdés, hogy az IMEI-ben megkapják-e, illetve megkaphatják-e. Ne felejtsük el, hogy „*az öngyilkosok, bár boldogtalan emberek, de nem elmebetegek*”.²⁴ Nem beszélve arról, hogy a kijelölt egészségügyi intézmény pszichiátriai részlegére nem huzamosabb ideig tartó kezelésre, csupán egy-két órás megfigyelésre érkeznek az öngyilkosságot elkövető fogva tartottak. Nyugtató gyógyszert írnak fel nekik, majd rendszerint visszakerülnek a fogva tartás helyére. A fogva tartottnak joga van a kórházi egészségügyi ellátásra, amelynek azonban az Idegenrendészeti Központban nincsenek meg a feltételei. Az eljárás akkor sem más, hogyha a fogva

tartottat épp a bezártság körülményeire adott kritikus válaszreakciói miatt egészségügyi szempontból nem lehetne zárt intézetben tartani. Ha a jogsértővel szemben ráadásul még fegyelmi elkülönítést is foganatosítanak, a legrosszabb következményekkel számolhatunk.

Láttuk, hogy a Határőrség fogdáiban talán a bv.-ben és a rendőri fogdákon tapasztaltaknál is nagyobb a feszültség, nagyobb az auto- és heteroagresszió kockázata. Ez a kockázat nemcsak a fogva tartottak, hanem a személyi állomány oldalán is jelentkezik. Sőt, az öngyilkossági szándék kialakulásával nem is a fogva tartottak, hanem leginkább a tisztai állomány körében számolhatunk. Ennek aránya azonban mégsem éri el a fogva tartás más intézményeiben regisztrált mértéket. Bár a büntetés-végrehajtás kidolgozott módszertani útmutatókat, egyedül a HÖROP igazgatóságai rendelkeznek a krízishelyzetek kezelésére, valamint az állomány szűrésére irányuló akcióprogrammal. A szakmai protokoll előírásokat és javaslatokat tartalmaz a szolgálatot teljesítő állomány és a fogva tartottak öngyilkossági kísérleteinek megelőzése érdekében. A személyi állomány felvételénél mindig jelen van pszichológus is. A felvételi alkalmassági vizsgálaton kívül az időszakos és a célzott alkalmassági vizsgálatok, a fogadóórák, az előadások és a tréning-foglalkozások is a szűrés eszközei lehetnek. A program a pszichológusok továbbképzésére, szupervíziójára, az őrzést ellátók stressz-mentesítésére összpontosít.

Zárszó

Az öngyilkosságok száma a bv.-ben a vizsgált időszakban évről-évre drasztikusan változó volt. Ennek megfelelően nem határozható meg az öngyilkosságok számának tendenciája, és a jövőre nézve sem bocsátkozhatunk előrejelzésekbe. Azt azonban elmondhatjuk, hogy míg az összlakosság körében elkövetett öngyilkosságok rátája a vizsgált időszakban jóval meghaladta más európai országokét, addig a fogva tartottak körében ugyanez nem mondható el. Ugyan a statisztikák szerint a meghalás szándéka az utóbbi években nagyobb volt, mint az összlakosság körében, azonban ez a szám még így is *alacsony az Európai Unió átlagához képest*. A befejezett öngyilkosságok aránya tehát a szabadság-elvonás alatt nem nagyobb, mint az összlakosság körében, az EU-hoz képest pedig kifejezetten kedvező statisztikát mutat.

Ezek ismeretében alappal tehető fel a kérdés: miért kell foglalkozni mégis a szabadság-elvonás alatti öngyilkosságokkal? Először is, a zárt intézetek személyi állományát nagyobb felelősség terheli a fogva tartottal szemben, mint a szabad társadalmat a szabad állampolgárral szemben. A fogva tartott jogai korlátozottak; a kontinentális jogrendszer általában – kevés kivételtől eltekintve²⁵ – nem hagy ren-

25 A holland és a brit gyakorlat képezi a kivételt, ahol a liberálisan kezelik az életről lemondás jogát: például, az éhségstrájkot folytató fogva tartottat csak akkor táplálják mesterségesen, ha ezt a fogva tartott előzőleg kifejezetten kérte. Egyébként az éhségstrájkot a meghalás szándékának ráutaló magatartásaként értelmezik. Ld. Nagy – Juhász, 2002.

delkezési jogot a saját élet és halál felett a bv.-ben. Ugyanakkor a fogva tartási intézet olyan mesterséges közeg, ahol a fogva tartott kiszolgáltatott a mások által teremtetett körülményeknek – még ha ez a büntetése része is. A személyi állomány tagjai tehát fokozottabb szenzitivitással kell, hogy végezzék feladatukat. E feladatnak azonban csak létszám bővítés, a szakmai konzultációk gyakoribbá tétele, és megfelelő mentálhigiénés ellátás mellett lehet megfelelni. A fogva tartotti öngyilkosságok megelőzése csak olyan keretek között várható sikerrel, ahol a fogva tartói kör teher- illetve feszültség-mentesítése megoldott.

A vizsgált intézmények az öngyilkossági kísérletek kezelésében teljes mértékben a jogszabályoknak megfelelően járnak el. Mégis, vannak olyan megoldások, amelyek nem előremutatók, nem célravezetőek a megelőzés szempontjából. Ennek oka az intézmények belső rendszerében keresendő, amely nem értelmezi megfelelően a jogszabályokat: nem a fogva tartottak védelmet, testi épségét, illetőleg nem a rehabilitációt tekinti elsődlegesnek. A hangsúly nem a fogva tartottak cselekedeteinek értelmezésére, nem az okok feltárására helyeződik. A jogalkalmazás protokollja, gyakorlati rendszere tehát nem kedvez a prevenciónak.

A személyi állomány részére előírt feladatok teljesítése, a befogadási mechanizmus protokolljával (egészségügyi, pszichológiai és egyéb szűrés) együtt növeli az esélyt az öngyilkossági szándék kialakulásának megelőzésére, illetve kiszűrésére. A fogva tartás azonban önmagában olyan szituáció, mely már lényegénél fogva kockázati tényező. Az öngyilkosságok előfordulási gyakoriságát lehet csökkenteni, de megszüntetni nem.

Felhasznált irodalom

Boros János – Csetneky László: Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó – Rendőrtisztai Főiskola, 2000.

Huszár László – Berezki Zsolt: Szuicid elemek a börtönökben. Börtönügyi Szemle 2001./3. pp. 81-88.

Huszár László – Dr. Tari Ferenc: Első lépés. A női fogva tartottak helyzete napjainkban. Az előnyös megkülönböztetés elve. Börtönügyi Szemle 1999/3.

Rowan, Joseph R.: Öngyilkosság. Börtönügyi Szemle 1995./3. pp. 44-47.

Antal Albert – Hamula János – Szakonyi Erika – Zsombor Júlia: Öngyilkossági kockázat csökkentésének lehetőségei a magyarországi börtönkörülmények között. Börtönügyi Szemle 2001./2. pp. 67-70.

Heylmann Katalin: A fogva tartottak egészségügyi helyzete a büntetés-végrehajtási intézetekben. Börtönügyi Szemle 2002./3. pp. 49-56.

Comer, Ronald J.: A lélek betegségei. Pszichopatológia. Osiris, 2000.

Douglas, Jack D.: Az öngyilkosság jelentése az egyes társadalmakban. In: Szabálykövet(él)ők és bajkeverők. Devianciák. Bevezetés a devianciák szociológiájába. Szerk.: Rác József. Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.

Rabstein Margit: Az előzetes letartóztatottak önkárosító cselekményei. Belügyi Szemle 2001/1. pp. 107-110.

Bonner, R. L.: Isolation, seclusion, psychological vulnerability as risk factors for suicide behind bars. In: R. W. Maris, A. L. Berman, J. T. Maltsberger, R.I. Yufit (Eds.): Assessment and prediction of suicide. New York, Guilford.

Kerezi Klára: Az alternatív büntetések és végrehajtásuk. Gönczöl-Korinek-Lévay: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. Corvina, 1996. pp. 371-389.

Fábián Zoltán: Öngyilkosság és önkárosítás a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben – komparatív megközelítésben. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1998/1. Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. pp. 18-21.

Siegel, K.: Rational suicide. In.: What we know about suicidal behavior and how

to treat it. Ed.: Lesse, S. Northvale, 1988. NJ.: Jason Aronson

Battin, M. P.: Ethical issues in suicide. Englewood Cliffs, 1982. NJ.: Prentice Hall

Tulkens, Hans H.: A kezelés fogalma az Európai Börtönszabványokban. Az Európai Börtönszabályok. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1990/5. pp. 49-57.

Becker, Howard S.: Újragondolt címkézésmélet. In: Szabálykövet(el)ők és bajkeverők. Devianciák. Bevezetés a devianciák szociológiájába. Szerk.: Rác József. Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.

Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: Egészségügy a börtönben – Gondolatok az Európa Tanács R (98) 7 ajánlása kapcsán. Börtönügyi Szemle, 2002./1. pp. 7-20.

Fehér Lenke – Parti Katalin: Nők a börtönben. Kriminológiai tanulmányok XXXIX. Szerk. dr. Irk Ferenc. OKRI, 2002. pp. 212-239.

Dr. Csiszér Nóra

Szakértői vélemény a fogvatartottak szuicid cselekményeinek csökkentésére irányuló intézkedésekhez

Az öngyilkosságról általában

Epidemiológiai adatok

Az öngyilkosság tipikusan humán jelenség, és az emberi lét egyik legtragikusabb eseményének számít. Minden korban és kultúrában előfordul (Buda 1987, Zonda 1991), bár eltérő gyakorisággal.

Előfordulási gyakorisága Európában és Észak-Amerikában nagyobb, Közép-, Dél-Amerikában és Ázsiában relative kisebb, az arab világban rendkívül ritka.

1980 és 1986 között a százezer lakosra jutó éves szuicid mortalitás (szuicid ráta) Magyarországon volt a legmagasabb (45,3).

A magyarországi öngyilkossági ráta 1988-ban csökkenni kezdett, ez azt jelenti, hogy a hazai ráta jelenleg az 5-6 helyen áll az országok sorrendjében. A befejezett öngyilkosságok száma az utóbbi években a következőképpen alakult: 1990-ben 4133, 2000-ben 3269, 2001-ben 2979, 2002-ben 2843.

Az elmúlt évek adataiból több mint 20%-os csökkenés tűnik ki. A hazai öngyilkossági hajlandóság markáns csökkenése pontosan egybeesett az országot 1990-ben elérő, tektonikusnak mondható társadalmi, gazdasági, politikai változással.

Bár a jelenséget komplexen megközelítő vizsgálatok száma meglehetősen kevés, az bizonyos; hogy az 1988-90 körül megindult társadalmi mozgásokat az öngyilkossági hajlandóságok terén figyelmen kívül hagyni nem lehet, sőt fontos mozzanatként, okként kezelendők hazai viszonyok között is (Zonda 2002).

Az országoként, illetve földrészenként észlelhető eltérő gyakoriságban földrajzi (az egyenlítőhöz közel ritkább) és társadalmi (gazdasági, kulturális, vallási) tényezők egyaránt szerepet játszanak. A szuicid ráta ugyanakkor országoként is mutathat jelentős területi eltéréseket, még olyan kis országokban is, mint Magyarország, ahol a keleti, délkeleti megyék öngyilkossági halálozása 2,5-3-szorosa a nyugati, északnyugati régióénak (Buda és Füredi 1986. Ozsváth 1989).

Bár az öngyilkosság problémája mindig is élénken foglalkoztatta az emberiséget („szakembereket” és „laikusokat” egyaránt), a téma tudományos igényű megközelítése csak a századfordulón, a francia szociológus, Émil Durkheim munkásságával vette kezdetét (Durkheim 1966).

Durkheim a jelenséghez szociológiai módszerekkel közelítve **egoista**, **altruista** és **anómiás** öngyilkosságot különböztetett meg. Egoista öngyilkosságról akkor beszélt, ha az

egyén kiszabadul a társadalmi kontrollt jelentő csoportok (család, baráti kör, vallási, munkahelyi közösségek) kötelékéből, és oly mértékben izolálódik, hogy esetleges szuicid készletését ezek megakadályozni nem tudják. Altruista szuicidiumon az egyének a társadalom érdekében való önfeláldozást értette (ma: öngyilkos merényletek, önkéntes éhhalál, illetve éhségstrájk stb.). Az anómiás öngyilkosság Durkheim szerint akkor következik be, ha a társadalomban ellentét (feszültség) keletkezik az egyének előtt álló vágyak, igények, célok és a megvalósításukhoz vezető egyéni lehetőségek között. Ez a megoldhatatlannak tűnő feszültség vezet az önpusztító magatartáshoz (Durkheim 1966).

A modern szuicidológia természetesen nem veti el a társadalmi folyamatok jelentőségét, de emellett fontos szerepet tulajdonít az egyéni vulnerabilitásnak [sebezhetőségnek] is, különben sohasem lehetne megérteni, hogy az össztársadalmi szinten ható és például Magyarországon több millió embert érintő anómiás folyamatok miért „csak” ezres nagyságrendben „okoznak” szuicidumot.

A befejezett (halállal végződő) öngyilkosság mindenütt a világon jóval gyakoribb férfiak körében; az áldozatok 65-75%-a férfi (Diekstra 1989).

Hamar belátható, hogy – legalábbis Európában – az országok között megnyilvánuló, esetenként igen nagy eltérések nem magyarázhatók társadalmi-gazdasági különbségekkel, hiszen öt iparilag fejlett, gazdag ország (Ausztria, Dánia, Finnország, Belgium, Svájc) az első hét között foglal helyet, míg Bulgária, Jugoszlávia és Lengyelország öngyilkossági mortalitása Magyarországénak csupán a negyede-harmada.

A gazdasági tényezőktől bizonyos értelemben független, és inkább történelmi, tradicionális alapon álló vallásosság szerepe ugyanakkor kétségtelen, és főleg az adott valóság által sugallt direkt vagy indirekt tiltások (például az öngyilkosság elítélése, az alkohol fogyasztás tiltása), illetve a normák követelménye lehet (Lester 1987, Zonda 1991).

Szerencsére nem mindegyik öngyilkossági cselekmény végződik halállal. Szemben a befejezett öngyilkossággal, a kísérlet a nők körében sokkal gyakoribb (Diekstra 1989).

Bár a szuicid kísérletek pontos regisztrálása rendkívül problematikus és kevésbé megbízható, az öngyilkossági kísérletek „élettartam”-prevalenciája a nyugat-európai országokban 1,1-5,0 % között mozog, és a kísérlet: befejezett szuicidiumarány becslött értéke a kutatók szerint általában 10-15:1 körüli (Buda és Füredi 1986, Diekstra 1989). Ez részben annak is a következménye, hogy a férfiak öngyilkossági kísérletükhöz gyakrabban választanak violens (drasztikus) módszert (akasztás, lőfegyver, magasból való leugrás stb.), amelyek letalitása [halálozási aránya] értelemszerűen nagyobb.

Fontos annak tudatosítása is, hogy az öngyilkossági kísérlet nem jelenti a szándék komolytalanságát, és nem igaz az sem, hogy aki beszél az öngyilkosságról, az úgysem teszi meg. A befejezett öngyilkosságot elkövetők 16-32%-ában szerepel ugyanis szuicid kísérlet az anamnézisben (Barraclough és mtsai 1974, Arató és mtsai 1988), és az öngyilkosok 15-50%-a direkt vagy indirekt módon közli környezetével (családtagjával, orvosával) halálvágyát, vagy szuicid szándékát (Hawton 1987, Rihmer 1996).

Nem helytálló az a nézet, amely szerint a kísérletezők (többségükben fiatal nők) és az öngyilkosságban meghaltak (többségükben középkorú férfiak) külön populációt ké-

peznek: a két csoport között – mint láhattuk – jelentős átfedés van. A szuicid kísérleten átesett egyén tehát fokozottan veszélyeztetettnak számít, mivel az első kísérlet után a befejezett szuicidium rizikója 50-100-szorosra nő (Hawton 1987, Rihmer 1996).

A szuicid magatartás „okai” – öngyilkossági rizikófaktorok és protektív tényezők

Bár a szuicidium komplex, multikauzális jelenség, mégis körvonalazható több olyan tényező, amelyek fennállta esetén az öngyilkosság kockázata igen nagy.

Az ilyen öngyilkossági rizikófaktorok klinikai előrejelző értéke igen különböző. Míg a befejezett öngyilkosságot elkövetők 60-75%-a férfi (Diekstra 1989), és közel kétharmaduk kezeletlen depresszió során követi el tettét, csupán az a tény, hogy valaki férfi, csak igen kis mértékben fokozza a szuicidium rizikóját, a kezeletlen depresszió viszont 50-100-szorosára növeli azt (Hawton 1987, Goodwin és Jamison 1990, Rihmer 1996).

Elsődleges rizikófaktorok:

- pszichiátriai betegség (Skizofréniában 10%-kal magasabb, major depressziónál 15%-kal magasabb a befejezett öngyilkosságok előfordulása, mint a nem érintett személyeknél.)
- megelőző öngyilkossági kísérlet
- a szuicid szándék verbalizációja
- alacsony központi idegrendszeri szerotoninaktivitás

Közös jellemzőjük, hogy „normális” körülmények között nincsenek jelen, és (az utolsó kivételével) jól körvonalazható időintervallumhoz kötöttek, az adott egyénre aktuálisan jellemzők, az egészségügyi ellátás kompetenciájába tartoznak, és annak keretében befolyásolhatók.

Másodlagos rizikófaktorok:

- kora gyermekkori veszteségek
- izoláció
- munkanélküliség
- komoly anyagi problémák
- súlyos negatív életesemények

Fentiek kívül esnek a hagyományos értelemben vett betegségi kategóriákon, és annak ellenére, hogy ideális esetben nincsenek jelen, sajnos gyakori velejárái a mindennapi életnek. Az egészségügyi ellátás keretén belül sajnos csak korlátozott mértékben befolyásolhatók, ugyanakkor az öngyilkossági rizikó felmérésében (főleg, ha az elsődleges rizikófaktorok közül egy vagy több jelen van) segítségünkre lehetnek.

Az elsődleges és másodlagos öngyilkossági rizikófaktorok sokszor átfedést, sőt bizonyos esetekben ok-okozati összefüggést is mutatnak, hiszen például a kora gyermekkori veszteségek (szülő halála, válás stb.) izoláció, munkanélküliség a már fennálló pszichiátriai betegség következményei is lehetnek, bár nem törvényszerűen azok.

Pszichiátriai betegség maga is gyakran vezethet negatív életeseményekhez (válás, munkahely elvesztése stb.), amely azután jelentősen visszahat a páciens életének alakulására, illetve lefolyására, és az „utolsó csepp” modell alapján az öngyilkosságot közvetlenül provokáló tényezővé is válhat.

Protektív tényezők:

A számos – és esetenként igen eltérő prediktív értékű – szuicid rizikófaktor mellett csupán kevés, az öngyilkossággal szemben védelmet nyújtó protektív tényezőt ismerünk:

- jó szociális és családi háttér
- terhesség
- szülést követő első év
- nagyobb gyermekszám
- gyakorló (nem formális) vallásosság

Fentiek bizonyultak olyan tényezőknek, amelyek fennállta esetén a szuicidium esélye az átlagosnál kisebb (Lester 1987).

„Cry for help” és preszuicidális szindróma

Bár az öngyilkosok relative kis hányada közli konkrétan szándékát, részletes vizsgálatok a (tudatos és nem tudatos) indirekt jelzések egész skáláját tarták fel (halálvágy verbalizálása, búcsúlevél, végrendeletkezés, gyógyszerek gyűjtögetése, fegyver vásárlása stb.), amelyeket az öngyilkosjelölt közvetlen környezetének lead (Barraclough és mtsai 1974, Kézdy 1986). Ez a „cry for help”-nek nevezett jelenség az öngyilkossági szándékhoz való ambivalens viszonyulást fejezi ki, és ha a segélykiáltást a környezet nem érzékeli vagy arra nem reagál, a folyamat a preszuicidális szindróma irányában halad tovább.

A preszuicidális szindrómát Ringel bécsi pszichiáter írta le 1949-ben, melyet a következők jellemeznek:

- a gondolkodás és a magatartás beszűkülése
  - rigid gondolkodás
  - érzelmi beszűkülés
  - fokozott agresszióátlás
  - az emberi kapcsolatok beszűkülése
  - az egyéni értékrend devalválódása
- gátolt, saját maga ellen fordított agresszió
  - a harag a saját személye ellen irányul
  - az agresszió kifelé fordításának (kisülésének) elégtelensége
  - az esetleg kifelé fordítható agresszió tárgyának hiánya (izoláció miatt)
- öngyilkossági fantáziák
  - a módszer körvonalazódása, illetve kiválasztása
  - a cselekmény végrehajtásának terve
  - a rokonok, barátok viselkedésének elképzelése az öngyilkosság után

A tünetcsoport az alapszemélyiségtől, illetve a megelőző pszichopatológiai állapottól független, nagymértékben uniformizálódott, „specifikus”. A szindróma bármilyen eredetű (azaz különböző okokra visszavezethető) öngyilkosságok és kísérletek közvetlen előzményeként jelenik meg. Nem oka, nem is magyarázata a szuicidiumnak, csupán a hozzá vezető út végső állomása (Kézdy 1986). Felismerése rendkívül fontos mind az akut szuicid veszély elhárítása, mind a krízisben lévő egyén további sorsának alakulása szempontjából.

Mindezekon túlmenően hangsúlyoznunk kell, hogy bizonyos közös jellemzők mellett az egyes emberek szuicid motivációja messzemenően egyedi jellegű. Az adott egyén öngyilkossági szándéka a szocializáció, a személyiségfejlődés, az életkeretet adó társas kapcsolatok feltárása, azaz a társadalomlélektani tényezők elemzése és megértése nélkül nem megelőzhető, nem befolyásolható.

Az öngyilkossági kísérleten átesettek utógondozása

Mivel az első szuicid kísérlet jelentősen megnöveli a további kísérletek, illetve a befejezett szuicidium esélyét (Hawton 1987), a kísérletet elkövetők utógondozása feltétlenül ajánlott és hatékony módszer.

Öngyilkosság-megelőző stratégiák az egészségügyi ellátás keretén belül

1, Az akut szuicid veszély elhárítása, korai felismerés

- sürgősségi ellátás
- pszichiátriai osztály
- krízis intervenciók osztály
- krízisambulancia
- S.O.S.-telefonszolgálat

2. Veszélyeztetett csoportok gondozása

- szuicid kísérletet elkövetők
- pszichiátriai betegek (depresszió, alkohol, drog)
- serdülők
- idős emberek
- öngyilkosságban meghaltak rokonai, családtagjai (különösen a tragédiát követő hetekben, hónapokban)

3, Egészségügyi felvilágosítás

- nagyközönség (tv, rádió, napi sajtó, népszerűsítő könyvek, brosúrák)
- speciális csoportok képzése (tanárok, lelkesek, laikus segítők, stb)

A fogvatartottak öngyilkosságai

Bevezetés

A közvélemény és a média általában nagy érdeklődést mutat a büntetés-végrehajtási intézmények, börtönök iránt. Viszonylag nagy publicitást kapnak az intézményeken belüli körülmények, a rendkívüli események, így a börtönbeli öngyilkosságok is. Ezeket a történeteket mintegy barométernek tekintik, amely érzékeny és finom jelzője a büntetés-végrehajtási rendszer működésének.

Miért van ez így? Míg a börtönön kívüli társadalomban az öngyilkosság mint egyfajta egyéni elhatározás, tragikus cselekmény jelenik meg, amelyért maga az egyén tartozik felelősséggel, a börtönöngyilkosságok megítélése egészen más.

Itt az állam – azáltal, hogy bizonyos állampolgárokat fogva tart, autonómiájukban és alapvető jogaikban korlátoz – látszólag kizárólagosan felelős a fogvatartottak életéért. Te-

hát a börtönbeli öngyilkosság azt a képzetet kelti, mintha ez valahogy sokkal inkább az állam, pontosabban a büntetés-végrehajtási rendszer „hibája” lenne, semmint az öngyilkosságot elkövető egyén szuverén döntése.

A fogvatartott öngyilkossága a közvélemény szemében valami fajta menekülés egy elviselhetetlen nyomás alól és a börtön kontextusában az állam mulasztásaként képeződik le.

Ugyanakkor a lakosság erősen ambivalens a tekintetben, hogy a fogvatartottak milyen életminőséget „várhatnak el”, mennyi a közvélemény által elfogadható ráfordítás költségekben, energiában, prevenció programokban stb. A média attitűdje híven tükrözi a közvélemény ambivalenciáját.

Statisztikai adatok

Az öngyilkosságra vonatkozó általános statisztikai adatok kapcsán – különösen, amelyek az öngyilkossági kísérleteket tükrözik – gyakran felmerül a hitelesség kérdése.

Az öngyilkosságnak minősített rendkívüli halálesetek egy részénél a halálok megállapítása morális és anyagi következményekkel járhat. (Például életbiztosítási ügyekben, temetői szertartás vonatkozásában stb.) Ezek a tényezők bizonyos mértékig torzíthatják az adatokat, hiszen érvényesülhet az eltitkolási szándék.

A büntetés-végrehajtási intézetekben viszont ezek a torzító tényezők nem játszanak szerepet. Amikor tehát azt vizsgáljuk, hogy hogyan viszonyulnak egymáshoz egy adott ország átlagpopulációjában és a fogvatartottak körében előforduló öngyilkosságok, gondolnunk kell arra, hogy a torzítás a büntetés-végrehajtási intézeteket tüntetheti fel kedvezőtlenebb színben. Amint az előzőekben láttuk, a szuicid ráta a magyarországi átlagpopulációban az utóbbi másfél évtizedben lényegesen csökkent, az adatok szerint azonban ezt a csökkenést nem látjuk a fogvatartottak körében elkövetett öngyilkosságoknál.

Nézzük a nemzetközi adatokat! A fogvatartottak körében az öngyilkossági arányszám mindenütt a világban magasabb, mint az átlagpopulációban. Az európai és az ausztráliai börtönrendszerben az öngyilkossági ráta háromszorosa, illetve tizenegyszerese az átlagpopulációénak. Néhány példa:

Görögországban a börtönrendszerben az elmúlt 20 évben az öngyilkossági ráta jelentősen magasabb, mint az átlagpopulációban. A görög börtönökben az öngyilkosság a vezető halálok. (112 százalékelék az átlagos öngyilkossági arányszám, de az évenkénti fluktuáció, illetve a „szórás” igen nagy) (Calliope 1997).

Kanadában az öngyilkosságok négyszer gyakoribbak a börtönben, mint az átlagpopulációban. Ausztriában kb. nyolcszorosa a börtönbeli szuicid ráta, mint az átlagpopulációban. Hollandiában nyolcszorosa az átlagpopulációban. USA-ban az országos átlag háromszorosa.

Halálok szerint tekintve: például az USA-ban az öngyilkosság csak a tizedik az átlagpopuláció halálloki sorában, ugyanakkor az öngyilkosság a börtönökben vezető halálok.

Fogvatartottak öngyilkossági rátája százalékban	
Ausztrália	90-180
Ausztria	56-106
Belgium	60
Kanada	120
Anglia és Wales	56
Franciaország	43-169
Görögország	112
USA	107

(Liebling 1992)

A hirtelen halálokok között a büntetés-végrehajtási intézetekben bekövetkezett öngyilkosságok sokkal alacsonyabb számot mutatnak, mint például a közlekedési balesetekből, vagy gyilkosságból bekövetkezett elhalálozás.

Az elkövetés módszere szerint (nemzetközi adatok): 99%-ban önakasztás fordul elő. Az elkövetés időpontja és helyszíne szerint: az öngyilkosság-cselekmények 77%-a este 8 és reggel 8 óra között fordul elő, és többnyire a cellában történik (Spinellis 1997).

Az öngyilkossági kísérleteket és a befejezett (halálos végű) öngyilkossági cselekményeket tekintve (irodalmi összesítés szerint): minden tizedik öngyilkossági kísérlet végződik halállal.

A szakirodalomban megjelenő előrejelzések szerint a jövőben a következő összefüggés várható a fogvatartottak száma és a börtönöngyilkosságok között: Minél magasabb lenne a fogvatartottak száma, annál alacsonyabb börtön-öngyilkossági ráta becsülhető; és fordítva; minél alacsonyabb lesz a fogvatartottak száma, annál magasabb öngyilkossági ráta becsülhető.

Az összefüggés a törvényi változásokat tükrözi, ami a börtönbe kerülő egyének sajátos csoportösszetételét is módosítja. Ha a jog csak az erőszakosabb és veszélyesebb bűncselekmények esetében rendel el fogvatartást, akkor a fogvatartottak az elkövetők violens csoportjából kerülnek ki, akiknél – mint ismeretes – az öngyilkosság rizikója szignifikánsan magasabb.

A fogvatartottak öngyilkosságának háttértényezői

A kóroki tényezők vizsgálatokor a következő alapkérdésekkel kell szembesülnünk:

A büntetés-végrehajtási intézmény „csak” terepe az öngyilkosságnak, vagy előidéző szerepe van?

A büntetés-végrehajtás helyszíne önmagában szuicidogén környezet, vagy a fogvatartottak egy olyan sajátos csoport, melynek magas a szuicid veszélyeztetettsége?

A kérdéseknek kifejezetten gyakorlati jelentőségük van, mert meghatározóak abból a szempontból, hogy a prevenció erőfeszítések mire tegyék a hangsúlyt:

az egyén megsegítésére, individuális szempontokra,
vagy a közösségre, az egyént körülvevő mentálhigiénés környezetre.

Motivációs faktorok:

– családi problémák 29%

A fogvatartott és családja közti kapcsolatban felmerülő probléma (például válási szándék bejelentése, elítélő attitűd)

Családon belül felmerülő nehézség (családtag megbetegedése, anyagi nehézségek a családban)

– valamely jogi eljárási esemény 26%

(például kihallgatások, tárgyalások, ítélethirdetés, fellebbezés elutasítása, az ítélet jogerőre emelkedése, szabadulás előtti pánik szorongás, felelősség vállalás önmagáért stb.)

Kiemelésre érdemes adat, hogy a legtöbb öngyilkossági kísérletet elkövető ügyében még nem született ítélet, valamint az előzetes letartóztatásban lévőek körében a legmagasabb az előfordulás.

- problémák a fogvatartottak csoportján belül, vagy a személyzettel 24%,
- mentális egyészségi problémák 13-17%. (Laishs 1997, Kerkhof – Bernasco 1990).

Az öngyilkos populáció sajátosságai

Magasabb az öngyilkossági előfordulás

- a tíz évnél hosszabb szabadságvesztésre ítélték körében,
- az ítélet előtt álló fogvatartottak körében: vizsgálati fogságban, előzetes letartóztatás alatt
- a gyilkosságot elkövetők között
- a rablást elkövetők között
- a drogterjesztők között
- a rossz családi háttérűek vagy egyedül állók körében (az elkövetők 97%-ára igaz! Ezen belül 51%-ban nem éltek házasságban)
- a fiatalabb fogvatartottak körében (átlagéletkor 31,6 év),
- a korábban munkanélküliek körében 47%-ban
- az etnikailag valamely kisebbséghez tartozók körében 47%-ban (Blaauw 1997)
- pszichiátriai betegségben szenvedők körében
- az intézményen belüli súlyos konfliktusokba bevonódó fogvatartottak körében
- azon fogvatartottak körében, akiket egyik büntetés-végrehajtási intézményből a másikba helyeznek át.

A mentális betegségek és a fogvatartottak öngyilkosságai

Szakirodalmi becslések szerint az összes börtönben került személy 13%-17%-a szenved mentális megbetegedésben, és bír nagyobb sebezhetőséggel az öngyilkosság szempontjából.

A mentális betegségeken belül a *személyiségzavar felülreprezentált*. Ezen fogvatartottak körében fordulnak elő leggyakrabban önsértések (falcolások, öncsonkítások), melyek figyelmeztető jelnek, prekürzornak tekinthetők a későbbi súlyosabb, akár végzetes öngyilkossági cselekmény szempontjából. Az önsértések 60-70%-a a fogvatartás első 6 hónapjában fordul elő (Liebling 1992, Hayes 1995, Eyland 1997).

Legjellemzőbb az impulzív, a diszociális, antiszociális, hisztrionikus, narcisztikus személyiségzavar.

Különösen az erőszakos bűncselekményeket elkövetők körében a személyiséget az agresszió szabályozásának zavara, és fokozott impulzivitás jellemzi. A fogvatartás során a „heves, robbanékony természet” mutató egyéneknél az agresszió önmaguk ellen fordítása valószínűsíthető (Simon 2001).

Alkoholbetegek és drogfüggő betegek

Előfordulásuk a fogvatartottak körében gyakoribb, mint az átlagpopulációban, különösen az ópiátfüggők alkotnak jelentős csoportot. Ez a megállapítás visszatér a nemzetközi irodalomban, és nincs okunk feltételezni, hogy Magyarország ez alól kivétel lenne, bár összefoglaló adat nem ismeretes.

Az öngyilkosság-megelőzési stratégiáknak külön figyelmet kell fordítaniuk erre a fokozottan veszélyeztetett csoportra, különös tekintettel a kedvezőtlen trendekre.

A társas és tárgyi környezet szerepe

A fogvatartási szituáció szinte kivétel nélkül stresszelő hatású a bekerülő személyre, amely nem ritkán szinte sokszerű pszichés állapotot, lelki krízist indukál.

A kritikus lelkiállapot összetevői: kétségbeesés a korábbi támogató kapcsolatok megszakadása miatt, szorongás a várható további fejleményektől, ön maga ellen és külső személyek ellen irányuló indulatok, reménytelenségérzés. A környezeti stresszek azonban önmagukban nem vezetnek öngyilkos viselkedéshez, kivéve azokat az egyéneket, akiknek megküzdési stratégiája gyengébb (Johnson 1999).

A fogvatartás körülményeinek, különösen a társas közegben elszenvedett frusztrációknak és traumáknak provokáló ereje lehet. Az egyén lelki egyensúlyának elvesztésében jelentős szerepet játszhatnak a következők.

– sanyargatás

Összefoglaló szakirodalmi adatok szerint az öngyilkossági cselekményt elkövető fogvatartottaknak több mint egynegyede vált sanyargatás áldozatává!

– kiszolgáltatottság, „csicskáztatás”, szexuális erőszak

Holland börtönadatok szerint az öngyilkossági cselekményt elkövetett börtönlakók 37%-a élt át megerőszkolási traumát a börtönben, szemben a nem öngyilkos börtönlakók kontrollcsoportjával, ahol a szexuális erőszak „csak” 6%-ban fordult elő. A kiszolgáltatottság fokát alapvetően a rabhierarchiában elfoglalt hely határozza meg, de például a fogvatartottak egymás közötti eladósodása is befolyásolhatja.

– tárgyi környezet

Meglehetősen szoros összefüggés mutatkozik a börtönök zsúfoltsága és a szuicidumok száma között. A zsúfoltság erőszakot szül, gyakoribbak a stresszhelyzetek, frusztrációk, melyek a gyengébb megküzdési stratégiájú egyéneknél öngyilkossági cselekményhez vezethetnek. Nemzetközi adatok szerint a túlzásútlanság az egyik legjelentősebb összetevője a magas öngyilkossági arányszámnak (Liebling 1992).

A mozgási lehetőségek korlátozott volta, az elhelyezés körülményei (egyszemélyes vagy többszemélyes, az alkalmazkodást túlzottan igénybe vevő cella) mind-mind befolyásolhatják a fogvatartottak lelki közérzetét és stressztűrő képességét.

Az intézmények tárgyi adottságai, a vizuális hatások, a színek, a fogvatartottak mentális állapotát pro- és kontra egyaránt befolyásolhatják.

Sokan döntő szerepet tulajdonítanak az öngyilkosság elkövetésére alkalmas eszközök elérhetőségének, ezért erősen törekednek arra, hogy lehetőleg minél kevésbé legyenek olyan tárgyak, berendezési eszközök a foglyok környezetében, amelyeket az öngyilkos cselekmény kapcsán felhasználhatnak. Bár az alkalmas eszköz könnyű elérhetősége kétségtelenül hozzájárulhat az öngyilkossági szándék kivitelezéséhez, de az öngyilkosság prevenciójában a *készletés* mérséklése, vagy megszüntetése a döntő. Tehát bizonyos, szinte felhívó jellegű eszközök (csövek, kampók, stb.) elérhetetlenné tétele fontos, de nem elégséges feltétel!

Külföldi tapasztalatok egyébként azt mutatják, hogy nincs szoros összefüggés az intézmény biztonsági foka és az öngyilkosságok száma között.

Kritikus pontok az öngyilkosság megelőzésében (Hayes 1995)

1. A személyzet egyes tagjainak szerepe és felelőssége nem egyértelmű.
2. A lelki egészséget szolgáló programok és akciók nem illeszkednek az intézmény egészének programjába.
3. Nincsenek módszerek az öngyilkossági hajlam kiszűrésére.
4. Nem megfelelő, vagy nem hozzáférhető a pszichológiai ellátás a fogvatartás kezdetekor és a későbbi fogvatartás során sem.
5. Kommunikációs zavarok a személyzet körében. (Nem megfelelő kommunikáció a letartóztatást és foglyszállítást végző team és a börtön team között. Nem megfelelő kommunikáció a lelki egészségügyi szolgálat és az orvosi team között.)
6. Paraszucidiumok. Az önsértő cselekmények egy része valójában nem jelent életveszélyt az elkövető számára. Ezekben az esetekben a választott eszköz vagy módszer nem alkalmas az élet kioltására, illetve az elkövetőt sem a meghalás szándéka vezérli. Az önsértő cselekménnyel a fogvatartott a környezet figyelmét kívánja felhívni, valamilyen változási, változtatási igényt fejez ki ezen a közvetett módon. Ezek a cselekmények lényegében tehát az adott pillanatban nem jelentenek akut életveszélyt. Hosszabb távon azonban ezeknél az egyéneknél nagyobb arányban fordul elő súlyosabb, esetleg halállal végződő önsértő cselekmény. Komoly és elmélyült mérlegelést kíván, hogy ezekre az úgynevezett *paraszucidiumokra* hogyan reagáljon a börtön személyzete. Ha az elkövetőt „túljutalmazzuk” azzal, hogy az általa kívánt, számára pozitív változás bekövetkezik, bizonyos igényét teljesítjük stb., ezzel megerősítjük ezt a típusú magatartást. Így a pozitív feedback révén az egyén problémamegoldó repertoárjába ez a megoldás vésődik be, és egyre gyakrabban fog élni vele. A fogvatartott társakra vonatkoztatva is követendő példaként mutatkozhat az önsértő cselekmény, melynek révén bizonyos előnyökre lehet szert tenni. Ajánlatos tehát ezeknek az eseteknek a gondos elemzése, az elkövető egyén mentálhigiénés állapotának felmérése, ez azonban nem jelenti automatikusan az előnyhöz jutást.
7. A személyzet tréningje, a szupervízió, az öngyilkosság megelőzésére tett erőfeszítések hiányosak.
8. A személyzet negatív attitűdje alapvető akadályát képezheti a szuicid prevenciók program hatékonyságának.
9. Hiányosságok a sürgősségi ellátásban. Kanadában a halállal végződő öngyilkossági esetek egyharmadában tártak fel problémákat a sürgősségi ellátásban, például nem volt megfelelő eszköz, vagy nem volt megfelelően gyakorlott a személyzet. Magyarországon nincs erre vonatkozóan adat.

Szuicid prevenciók programok alapelemei, összetevői

- A közösségi elven alapuló megelőzési stratégiák kulcsszavai a következők:
- kommunikáció
  - esélyteremtés

Ez egyszerűen annyit jelent, hogy lehetőség szerint csökkenteni kell a fogvatartottakban a bizonytalanság-érzést, mely az előttük álló periódusra, a börtönéletre stb. vonatkozik. Tehát a kommunikáció lényege az, hogy kellő információt adjunk a rá váró körülményekről.

A börtönlakó - reménytelennek tűnő helyzetében - a börtönben esetlegesen elszenvedett sérelmeket is mint kivédhetlent, megváltoztatatlant éli meg, nem remélve segítséget. Ezekben az esetekben a börtön maga környezeti provokatív ágensnek minősíthető a szuicid cselekményben. Ilyen körülmények között az öngyilkosság mintegy tiltakozást és menekülést fejez ki az adott szituációból. A börtönön belüli lehetséges lelki segélyforrások ismerete és ezek elérhetősége markáns preventív erőt jelenthet. Ez tehát a megfelelő kommunikáció értéke. A fogvatartott számára érzékelhetővé válik, hogy milyen lehetőségeket kaphat, ha lelki egyensúlya megingana.

Sikeres szuicid prevenció programok feltételei

1. Elvi szinten tisztázottak a feladatkörök a börtönökben, a rendőrségi zárcsukokban és a lelki egészségügyi szolgálatban. A szuicid prevenció sikere érdekében meg kell határozni a különféle szolgálati ágakhoz tartozó dolgozók eseti és időszakos együttműködésének rendjét, illetékesség, felelősség, intézkedési jog és kötelesség tekintetében (Magyarné Zsombor J. 2000).

2. A fogvatartottak szűrése: szemi strukturált interjú alkalmazása a szűréshez.

3. Szupervízió.

4. Veszélyeztetett személyek speciális megfigyelési lehetősége.

5. Komplex kezelés (gyógyszeres kezelés, esetkövetés).

6. Krízisintervenció (külső segítő bevonása, telefonszolgálatok igénybevétele). Pszichiátriai, pszichológiai erőforrások elérhetősége.

7. Belső és külső segítőrendszerek összekapcsolása. (NGO-k bevonása, például szamaritanusok, külső kórházi elhelyezés akár civil kórházba is megfelelő őrizet mellett, lelkészi szolgálat igénybevétele).

8. Tréning az intézmények személyzete számára. Mentálhigiénés képzés (felkészültség, probléma iránti érzékenység, szemléletformálás). A dolgozó állomány szűrése, a nevelők alkalmasságának vizsgálata, az ebben a körben előforduló öngyilkosságok feldolgozása, kiegészítő elleni programok. A prevenció hatékonysága a közreműködők motiváltságán és szemléletén múlik. Az őrszemélyzetnek kulcsfontosságú észlelő és kezdeményező szerepe van, hiszen sem a nevelő, sem az orvos, sem a pszichológus nincs a fogvatartottakkal a nap 24 órájában. A fogvatartottak viselkedésének és hangulati változásának legtöbb esetben ők az első észlelői.

9. A kommunikáció fenntartása a börtönön kívüli világgal. A prevenció programokban egyre nagyobb hangsúlyt kap és a büntetés-végrehajtási intézetekben alkalmazható krízisintervenció egyik legígéretesebb és jelenleg ki nem használt terepe a külvilággal való kapcsolattartás rendszerének megváltoztatása, a lehetőségek kibővítése. Krízishelyzetben a családdal való kapcsolattartás lehetővé tételének, illetve megkönnyítésének jelentős öngyilkosság megelőző ereje van. Ugyanígy igen kedvező hatása a *lelki elsősegély te-*

lefonszolgálatok bevonása a szuicid prevenciók munkába. A segítségnyújtás ezen módja Magyarországon jelenleg nem hozzáférhető, a speciális környezetekre vonatkozó szabályok kidolgozása még várat magára. Ugyanilyen fontos, hogy a telefonszolgálat képviselői hatékony, kétirányú kapcsolatban legyenek a börtönök személyzetével.

10. Az öngyilkossági esetek kivizsgálása és monitorizálása. A vizsgálatnak nem csak az esemény tárgyszerű megismerésére kell törekedni, hanem a pszichológiai háttér maximális feltárására is. Ez sok helyütt hiányzik a jelenlegi gyakorlatból. Az így szerzett megfigyelések egyébként eredményesen használhatóak a képzésben, tréningek során is. A kanadai büntetés-végrehajtási intézményekben minden öngyilkossági esemény kivizsgálásra kerül, de nem csak a felelősség szempontjából, hanem egy szakértőkből álló bizottság próbálja feltárni azokat a pszichológia és környezeti tényezőket, amelyek szerepet játszhattak a cselekményben. *Magyarországon jelenleg ez a típusú feltáró és az egyes esetekből tapasztalatokat levonó munka hiányzik.*

11. A személyzet mentálhigiénés megerősítése. A büntetés-végrehajtási intézetek személyzete a munka jellegénél fogva eleve fokozottabb pszichés megterhelésnek van kitéve. A rendkívüli események, így a börtönben bekövetkezett öngyilkosságok traumatikusan hathatnak a személyzetre, mely miatt megfelelő segítségre, támogatásra szorul. (Megjegyzendő, hogy ma Magyarországon a nevelők és egyéb mentálhigiénés szakemberek a legrosszabbul fizetett büntetés-végrehajtási alkalmazottak!)

Az öngyilkosság megelőzési programok fázisai

1. A magasabb öngyilkossági rizikójú fogvatartottak **azonosítása, szűrése**. Az öngyilkossági veszély szűrésére vonatkozó általánosan elfogadott és használt standard eszköz nincs. Különböző pszichológia tesztekkel és tünetlistákkal, kérdőívekkel való próbálkozásokkal találkoztunk a szakirodalomban, ezek megbízhatósága azonban kétséges, az utánkövetéses vizsgálatok ezek érvényességét nem igazolják (Kerkhof and Bernasco 1990). Igen sok a fals pozitív és a fals negatív eset, olyannyira, hogy például egy írországi kutatás azt mutatja, hogy 97 börtönöngyilkosságból 83-at nem jelzett az alkalmazott teszt, tehát az esetek 87%-ában az öngyilkossági veszélyt nem mutatták ki. Az áldozatok 59%-ánál nem észleltek preszuicidális jelet, de ahol ilyen jelzés volt, ott is jellemzően ezeket a jelzéseket sokkal inkább a fogolytársak észlelték, mint a személyzet. (15% szemben a 8%-kal). Az áldozatok 44%-ánál nem volt korábban öngyilkossági kísérlete (Laihs 1997). Az öngyilkossági veszély becslése azért is bizonytalan, mert egy dinamikus folyamatról van szó, amely változó, ily módon a tesztek érvényessége egy bizonyos perióduson túl kérdésessé válik (Motto 1990). Sokkal fontosabbnak és hatásosabbnak tűnik a fogvatartottak megfelelő kikérdezése. Helyes, ha elvetjük azt a tabunak tekintett tételt, mely szerint az öngyilkosságra vonatkozó direkt témafelvetés túlságosan konfrontatív és kerülendő. Helyesebb és célravezetőbb a téma nyíltabb és feltáróbb jellegű kezelése. *A kockázat megütlésében segítségünkre lehet, ha tisztázzuk azokat a paramétereket amelyek általában növelik a szuicid magatartás valószínűségét. Ezek a következők: pozitív családi anamnézis, korábbi öngyilkossági kísérletek, a közösségi támogatás hiánya, korábbi fogvatartás az előzményben, közeli hozzátartozó elvesztése, igen zaklatott érzelmi állapot, korábbi alkohol, illetve drogproblémák. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a fogvatartottak körében a*

kockázati tényezők többszörösen, halmozottan vannak jelen. Ebből a sajátosságból adódóan már természetszerűleg magasabb az öngyilkosság előfordulása a börtönökben, mint átlagos körülmények között, az átlagpopulációban.

2. **Szucid személyek szoros monitorozása.** A fogvatartottak és különösen az öngyilkossági szempontból veszélyeztetettek monitorozását tekintve ellenmondásos véleményekkel találkozunk. A megfigyelés gyakoriságát általában nem csak a személyzeti létszám befolyásolja, hanem számos egyéb tényező is. Például sok helyen tekintettel vannak arra, hogy a képernyős megfigyelés a fogvatartottak közérzetére összetett hatású: feszültséget, azaz paradox hatást kelthet, másfelől azt az érzetet is keltheti a fogvatartottban, hogy vigyáznak rá, óvják őt. Az öngyilkossági kísérletek szempontjából a minél gyakoribb megfigyelés segíthet annak elkerülésében, hogy egy öngyilkossági kísérlet végzetessé váljék. A gyakorlatban különféle büntetés-végrehajtási intézményekben eltérő monitorozási rendszerekkel találkozunk. Legáltalánosabb az éjszakai monitorozás, illetve akut öngyilkossági veszélyben lévő fogvatartottakat minden félórán ellenőrzik. Néhány intézetben folyamatos cella kamerás megfigyelés van. Mint láttuk, a fogvatartás kezdetekor a mentálhigiénés előzmények feltárása igen fontos. Az exploráció kiterjed a korábbi esetleges öngyilkossági kísérletekre, öngyilkossági gondolatokra. A későbbiek során figyelemmel kell kísérni a fogvatartottra jellemző probléma-megoldási módokat, kellő jelentőséget kell tulajdonítani a felmerülő öngyilkossági késztetéseknek, az öngyilkossági terveknek. Azon fogvatartottak esetén, akiknél már bekerüléskor az explorációs anyag alapján nagyobb a veszélye a szucid cselekménynek, különösen pontos, folyamatos adatelemzésre van szükség. Az információk összesítése alapján detektálni lehet és kell az önsértés fokozott veszélyét az adott egyénnél általában és aktuálisan. Az utóbbi esetben a fogvatartottat nem szabad egyedül hagyni a cellában.

3. **Öngyilkosságra alkalmas eszközök minimalizálása, a tárgyi környezet biztonságossá tétele.** Ha egy fogvatartottat öngyilkosság szempontjából veszélyeztetettnek tekintenek, a cella veszélytelenítése általános, elengedhetetlen intézkedés a legtöbb intézményben. Mindemellett legalább egy, szigorú megfigyelésre alkalmas **biztonsági cella** kialakítása is szükséges, amelyben a fogvatartott állandó megfigyelésére lehetőség van, a mosdó és toalet roszdamentes acélból készül, a csövek rejtettek, az ágy a padlóhoz rögzített, az elítélt megfelelő ruházatban van stb. Egész napos kamerás megfigyelés indokolt. Elengedhetetlen a cellában elhelyezett személlyel való rendszeres kommunikáció. Az elítélt 48 óránál tovább nem tartható a cellában. A fogvatartottról készült dokumentációban figyelmeztetőleg kell jelezni az önsértésekre vonatkozó információkat, előzményeket, különösen, ha a fogvatartott egy másik intézménybe kerül áthelyezésre.

4. **A szucid veszélyeztetettek pszichológiai támogatása.** A pszichológiai támogatás iránti szükséglet legmarkánsabban a fogvatartás első időszakában jelentkezik, ezt az is mutatja, hogy az öngyilkosságok nagy része a fogvatartás első napjaiban, első heteiben fordul elő. Az öngyilkossági veszélyben lévő fogvatartottak pszichológiai támogatása alapelveiben nem különbözik a börtönön kívül alkalmazott módszerektől. A leghatékonyabb preventív stratégia az, ha szoros, személyes kontaktust hozunk létre a segítő személy és a fogvatartott között. A kapcsolat a megértési szándékon és azon a lehetőségen alapul, hogy a veszélyeztetett személy megoszthassa az érzelmeit és lelki problémáit valakivel, aki iránt

bizalmat érez. Az öngyilkossági veszélyben lévő fogvatartottak támogatása nem könnyű feladat: segítenünk kell az érzelmek megfogalmazásában, a halálvágy háttérének tisztázásában, az alternatív megoldások megtalálásában. A pszichésen sebezhetőbb, öngyilkosság szempontjából veszélyeztetettebb elítéltek mellé sok helyen egy úgynevezett „mentort”, vagy „listenert” rendelnek, aki rendszerint egy idősebb, együttműködő elítélt. Ő alkalmas azoknak a finom jelzéseknek az észrevételére, amelyek segíthetnek a fogolytárs lelkiállapotának, esetleges szuicid szándékának megítélésében. A listening és mentor rendszer nem csak a problémának a személyzet felé történő jelzésére alkalmas, hanem érdemi, közvetlen segítséget is jelenthet a krízisben lévő számára. Az azonos élethelyzet fogékonyabbá teszi a veszélyeztetett egyént a pozitív gesztusok elfogadására. **Külső segítő rendszerek**, például alapítványok, önkéntes segítők igénybevétele messzemenően ajánlatos.

Az Egyesült Királyságban például a 80-as évek óta szamaritánus önkéntesek nyújtanak érzelmi támogatást a fogvatartottak számára a börtönökben. Ők tartják azokat a kiképző tréningeket is, amelyekben egyes fogvatartottakat képeznek ki arra, hogy támogassa az öngyilkosság-megelőzési munkát a fogolytársak körében. Az elítéltek köréből és a külső környezetből jövő önkéntesek összehangolt munkát végeznek. Minden újonnan bekerülő elítélttel foglalkoznak, heti tájékoztatásokat tartanak, és lehetőség szerint felkészítik őket a börtönbeli életre. Erősítik bennük azt az érzést, hogy nincsenek magukra hagyva, és itt is vannak olyan emberek, akik gondoskodnak róluk, vigyáznak rájuk. Ha egy fogvatartott kritikus lelkiállapotban van, a szamaritánusok akár 24 órás támogató jelenlétet is biztosítanak (Schlosar 1994). **Külső segítők**, akár civil szervezetek kellően felkészült mentálhigiénés szakembereinek *bevonása* a fogvatartó intézmények munkájába Magyarországon nem jellemző, nincsenek hagyományai. Pedig komoly erőforrást jelenthetnének a fogvatartó intézményekre jellemző mentálhigiénés állapot javításában. Jelenleg az egyházak részéről mutatkozik szórva ilyen tevékenység, ez azonban pusztán egy speciális spektrumot jelent, és önmagában nem elegendő. **Biztosítani kellene a mindenfajta ideológiától mentes segélyforrást a rászorultak számára.** Ha a szuicid krízis a büntetés-végrehajtási intézet belső személyzete által nem menedzselhető, a fogvatartottat speciális ellátó helyre kell áthelyezni.

5. Az öngyilkosság szempontjából veszélyeztetett személyek **áthelyezése** speciális intézménybe, ahol a velük való foglalkozásra nagyobb lehetőség van. Az áthelyezés általában azokra a fogvatartottakra korlátozódik, akiknél súlyos és komplex problémáról van szó, melyet a büntetés-végrehajtási intézet stábjja nem tud kezelni. Ideális esetben a szuicid veszélyben lévő fogvatartott ellátása az általános pszichiátriai ellátás keretében kellene, hogy megvalósuljon. Mindazonáltal mindenütt a világon azt látjuk, hogy a pszichiátriai ellátóhelyek a feladattól elzárkóznak, ezeknek a betegeknek az ellátását nem vállalják. Így aztán rendszerint valamely, az igazságügy keretén belül működő ellátóhely marad a rendszerben. Ezeknek a hatékonysága részben szemléletük, részben az ott kezelt betegcsoport heterogenitása miatt is kérdéses. A megoldás többnyire átmeneti, mert ezek az intézmények is a lehető legkorábbi időpontban visszaküldik a betegeket az őket fogvatartó intézményekbe, anélkül hogy mélyrehatóbb pszichológiai ellátást, segítséget kaptak volna. Magyarországon az öngyilkosság szempontjából veszélyeztetett fogvatartott személyek kezelése az IMEI-ben történik. Ezen intézményben jelenleg sem a tárgyi, sem a személyi feltételek

nem biztosítottak kellő színvonalon a szuicid betegek kezelése és utógondozása szempontjából. Mind az intézményen belüli terápiás lehetőségek szempontjából, mind pedig a beküldő intézmények és az IMEI együttműködése szempontjából fejlesztésekre, előrelépésre van szükség (részletesen lásd a függelékben). A szuicid betegek *utógondozása* a jelen rendszerben lényegében megoldatlan. A feladatot megosztva célszerű ellátni az IMEI, illetve a beküldő intézmény belső mentálhigiénés szolgáltatása keretében.

6. A személyzet megfelelő **képzése**; tréningeken való részvétel. A prevenció programok hatékonysága döntően a személyzet megfelelő képzettségén, felkészültségén múlik. A képzés során a következőkre kell kiténi:

- elméleti információk az öngyilkos viselkedésről (definíció, okok, rizikófaktorok, kritikus pillanatok)
- öngyilkosság megelőzés gyakorlati eszközei (a veszélyeztetettek kiszűrése, a monitorozási folyamat, veszélyeztető tárgyi eszközök ismerete, az öngyilkossági veszély felismerése, figyelmeztető jelek és tünetek, speciális segítők bevonása stb.)
- nem specifikus, de a prevenció szempontjából elengedhetetlen témák (fogvatartottak iránti attitűd, munkatársak kapcsolatrendszere, a jó pszichoszociális klíma megteremtésének eszközei).

A tréningyszerű képzéseken túl fontos a folyamatos szupervízió, az esetek elemzése. Hollandiában például minden fogvatartó intézményben olyan csoportokat hoztak létre, amelyekben orvos, nővér, szociális gondozó, pszichológus és pszichiáter dolgozik. A büntetés-végrehajtás személyzete ehhez a csoporthoz fordul, amennyiben valamelyik fogvatartottnál öngyilkossági veszélyt tételeznek fel. A továbbiakban ennek a csoportnak a feladata a probléma menedzselése. A képzés, a tréningek nem lehetnek kampányszerűek, hanem ezeket rendszeressé, folyamatossá kell tenni. A fogvatartó intézményekben valamennyi olyan dolgozót, aki a fogvatartottakkal közvetlenül érintkezik, célszerű *kötelező alapképzésben* részesíteni, illetve az egészségügyi személyzetet, valamint a fogvatartottak pszichológiai, pszichiátriai ellátásában résztvevő egyéb személyzetet speciális, magasabb szintű továbbképzésben kell részesíteni. Az utóbbiakat alkalmassá kell tenni arra, hogy a későbbiekben maguk is képesse váljanak alapszintű tréningek tartására.

Összefoglalás

Az öngyilkosság a büntetés-végrehajtási intézetekben éppúgy, mint a külvilágban multikauzális jelenség, amelyben együttesen játszik szerepet a személyiség, az aktuális lelkiállapot, a szociális és tárgyi környezet és egy, vagy több aktuális esemény.

Ebből következően a zárt intézményekben is csak azok a stratégiák lehetnek sikeresek az öngyilkosság megelőzésében, amelyekben a stáb kellően gyakorlott és képzett a fogvatartottak magatartásának megfigyelésében, az öngyilkossági veszély észlelésében, és gyorsan megvalósul az egészségügyi sürgősségi csoporttal való kapcsolatfelvétel, azaz gyors és hatékony intervenció történik.

Mindez jó kommunikációt tételez fel a személyzet különböző csoportjai között, de folyamatos interakcióban kell lenni a fogvatartottakkal is, mert különösen azok, akik izoláltak és magányosságukat intenzívebben élik meg, igénylik ezt a fajta törődést.

Az eredményes öngyilkossági megelőzés kulcsa a stáb problémaérzékenysége és motivációja.

A szuicid prevenciók programok várható eredménye természetesen nem jelentkezik azonnal, a hatékonyság csak hosszabb távon mérhető.

Habár belátható időn belül a szuicidumok 100%-os biztonsággal nem előzhető meg, a rendelkezésre álló tudományos ismeretanyag és számos hatékony (krízisintervenció, pszichoterápiás, gyógyszeres) gyógymód révén az öngyilkosságok jelentős hányada ma már elkerülhető.

Minden társadalomnak az adott időszakban meghatározott hajlama van az öngyilkosságra; ezek a trendek jelennek meg a statisztikai adatokban.

Mint láttuk, Magyarországon az utóbbi években ezek az adatok kedvezően alakultak.

A magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben bekövetkezett öngyilkosságok előfordulási aránya nemzetközi összehasonlításban is átlagosnak tekinthető és pontosan megfelel a nemzetközi trendeknek: az öngyilkossági ráta magasabb ugyan az átlagpopulációban észlelnél, ez azonban elsősorban az érintett populáció sajátosságaiból adódik.

Irreális lenne azt a célt kitűzni, hogy a magyar zárt intézményekben teljes mértékben megelőzzük az öngyilkossági cselekményeket. Meg kell elégednünk azzal, hogy a problémát minimalizáljuk, és kellő szakszerűséggel kezeljük.

Ehhez nyújthatnak segítséget azok a sikeres külföldi szuicid prevenciók programok, melyek jelen tanulmányban felvázolásra kerültek, és amelyeknek megismerését és bevezetését ajánlom.

Függelék I

Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézetben történt látogatás tapasztalatai

Felvételi kritériumok

Az előzetes letartóztatásban lévők és az elítélt személyek közül az öngyilkossági kísérlet elkövetőket, illetve azokat veszik fel, akiknél szuicid fenyegetettség észlelhető, vagy maga az érintett direkt jelzi az öngyilkosság szándékát.

A befejezett öngyilkossági eseteket vizsgálva kiderül, hogy az IMEI-ben csak 30-40%-uk fordult meg. A büntetés-végrehajtás orvosa dönt arról, hogy az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézetbe átkerül-e a fogvatartott. Évente 140-150 személy kerül felvételre öngyilkossági veszély miatt, a felvételi szám évente növekszik.

Kezelés

A betegek az IMEI neuropszichiátriai osztályára kerülnek, ahol 64 szervezett ágy van, melyből 54 működik. A betegek kezelése magába foglalja a pszichológia vizsgálatot, a célzott explorációt, illetve a pszichológiai tesztek (Benton teszt, kétprofilú

Szondy teszt az autoagresszió megítélésére, Rorschach teszt szükség esetén), valamint gyógyszeres kezelést.

Elvileg krízis intervenció a legjellemzőbben a következő esetekben történik: tárgyvesztéses helyzetekben, például haláleset a családban, első büntényeseknél letartóztatási traumák miatt, vagy szabadulási traumák. Gyakorlatban azonban a szűkös terápiás kapacitás miatt ezek megvalósulása is erősen korlátozott.

A kezelésben a pszichofarmakológiai kezelés dominál. Látogatásomkor a betegek erősen szedált állapotban voltak, kifejezetten neuroleptikus gyógyszerhatás alatt.

Csoportterápia nincs, a krízisterápia korlátozottan valósul meg.

A feladatot 3 főállású orvos és 1 részmunkaidős orvos látja el, közülük 3 rendelkezik pszichiátriai szakvizsgával. A pszichológiai tesztek és a célzott explorációt az intézet másik osztályán dolgozó pszichológus veszi fel.

A betegek átlagban 4-5 napot vannak az osztályon, maximális ápolási idő 10 nap. Egy időben 2-6 szuicid beteget kezelnek.

A börtönbe való visszaküldés előtt a betegekkel lemondó nyilatkozatot íratnak alá, melyben a beteg kinyilvánítja, hogy öngyilkossági szándékáról lemond. Sajátos jelenség, hogy a börtönben is írásban nyilatkozik az elítélt, hogy öngyilkossági szándéka van. Ezt követően kerül az IMEI-be.

Az utógondozás rendszer lényegében depo neuroleptikum 4 hetente történő beadását jelenti, egyéb mentálhigiénés jellegű utógondozás nincs.

A betegek egy része ismételten fordul meg az osztályon (ingajelenség), ezt többnyire manipulatív szándéknak minősítik.

Tárgyi környezet

Az osztály ajtaja zárva van. A kórtermek ajtajai is zárva vannak. A felszerelés elöregedett, elhasználódott, szegényes. Az ágynemű hiányos. A betegek a kórtermekbe bezárva tartózkodnak, az ápoló személyzettől elkülönítve.

A biztonsági és terápiás szempontok egyenrangúsága nem látszik biztosítottnak, ebben az épületszerkezetben és a jelenlegi szemlélet mellett a biztonsági szempontok dominálnak.

Az osztályon létezik a fokozottabb obszervációt lehetővé tevő kamerázott kórterem, a folyamatos monitorozásra azonban a személyzeti ellátottsági problémák miatt nincs mód.

Egészeiben véve a tárgyi környezet lehangoló, a pszichoterápiás munka számára a feltételek kedvezőtlenek.

Összefoglalás

Az ápoló személyzet körében – részben az elönytelen munka körülményekből, részben a túlterheltségből adódó – negativisztikus szemlélet és attitűd, illetve kiégettség jelei mutatkoznak.

A túlterheltségre jellemző, hogy a betegek között voltak olyanok, akik már több napja ott tartózkodtak az osztályon, de az érdemi pszichoterápiás munka megkezdésére még nem volt mód.

Bár megfogalmazódott az a készség, hogy az IMEI vállalná a büntetés-végrehajtási intézményekben dolgozó személyzet mentálhigiénés képzését, illetve szuicid prevenciók tréningek tartását, a jelenlegi személyzeti ellátottság mellett ez irreálisnak tűnik.

Tapasztalatom szerint jelen feltételek mellett a napi klinikai szakfeladatok ellátása sem valósul meg az elvárható mértékben.

Függelék II

A Budapesti Fegyház és Börtönben történt látogatás tapasztalatai

Az intézményben az öngyilkossági problematikát igen fontos kérdésként kezelik, amely nem csak a jelentési kötelezettségből, hanem pozitív szemléletükből, a mentálhigiénés szempontok figyelembevételéből adódik.

Tárgyi környezet

Az épület két részből áll. Az „A” objektumban eredetileg 1 személyes zárcák voltak, vannak, melyeken jelenleg 2-3 fő kerül elhelyezésre. A „B” objektumban 8-10 fős zárcák vannak, amelyből a személyzet szerint sok konfliktus, feszültség, probléma adódik.

A börtön telítettsége 140-150%-os, amely az elhelyezés szempontjait meghatározza. Az elítéltek természetesen szeretnének kisebb zárcákba kerülni, amelynek egyik „módja” az öngyilkossági szándék hangoztatása (amely bizonyos mérlegelés után meg is valósulhat).

Nyugtalan, önveszélyes állapotban levő fogvatartott elhelyezésére egy speciális helyiség áll rendelkezésre, amelyben az önsértés lehetősége minimalizált („gumiszoba”).

Személyzeti ellátottság

Minden szinten egy **felügyelő** van, aki 100-120 személyre figyel. Felügyelői körben az alkalmazás feltétele minimum a szakmunkás képzettség (tehát az érettségi már nem feltétel). Képzésükben az öngyilkosság megelőzési témakör nem szerepel, és általában a mentálhigiénés szempontok a képzésben nem jelennek meg.

A két objektumban összesen 24 **nevelő** dolgozik, miközben átlagban 1400- 1500 a fogvatartottak létszáma. A nevelők felsőfokú végzettségű személyek, diplomájuk azonban nem feltétlenül humán képzettséget jelent, hanem sokan közülük például műszaki értelmiségiek, akik másutt nem bírtak elhelyezkedni.

Nem hivatalos megítélés szerint 90%-uk kényszerpályán van, és csak kb. 10%-uk valóban motivált erre a munkára. A nevelők egy része hivatásos, más része közalkalmazotti státuszban van, köztük fizetésbeli különbség adódik.

A nevelői létszámot a börtön vezetése alacsonynak ítéli. Ideális esetben 20-30 fogvatartott tartozna egy nevelőhöz, a valóságban jelenleg ez több mint 60 személy.

A nevelők túlterheltek, feladatkörükben nem csak a fogvatartottakkal való foglalkozás szerepel, hanem ellenőrizniük kell a tárgyi környezetet a zárcákban, a megfelelő rendet stb.

A fogvatartottakkal való foglalkozás a befogadó beszélgetéssel indul, melyet a nevelő kezdeményez, és amelynek során lényegében a börtön szabályok ismertetésére kerül sor. A fogvatartott anamnézisééről csak azok az adatok állnak rendelkezésre, amelyek a büntetés-végrehajtási rendszer keretén belül keletkeztek.

A börtönbe kerülés előtti időszakról megbízható anamnesztikus adat nem áll rendelkezésre, bizonyos esetekben kérésre a rendőrségtől kapnak információt. Így tehát a fogvatartott esetleges előzetes öngyilkossági kísérleteiről sincs tudomása a nevelőnek. A potenciális öngyilkossági veszély előre jelzésére vonatkozó semmiféle szűrés jelenleg nincs. Zárójelben jegyzem meg, hogy a fogvatartott kiszabadulása után a pártfogó sem kap adatokat a börtönbeli történésekről, például a megtörtént öngyilkossági kísérletről sem.

Az információ áramlása tehát akadozott, részleges, hiányos és esetleges. A későbbiekben általában a fogvatartott kezdeményezi a kapcsolatfelvételt a nevelővel.

A börtönben 3 **pszichológus** és 1 **lelkész** dolgozik. A pszichológus feladata a személyi állomány pszichés problémáinak kezelése és – kérésre – a fogvatartottak meghallgatása különböző pszichológiai problémák kapcsán.

Abban az esetben, ha a fogvatartott szuicid kijelentést tesz, első fokon a nevelő foglalkozik vele és megpróbálja a szándékától eltéríteni. Amennyiben ez nem sikerül, az előjáró rendeletére mozgáskorlátozó eszközt alkalmaznak a szuicid kísérlet megakadályozására, azaz a fogvatartottra kéz és lábbilincs kerül. Ezen a szinten már a szuicid veszély elhárítására bevonják a pszichológust, az orvost és esetleg a lelkészt is.

Az orvosi ellátást egy osztályvezető és öt szakorvos biztosítja. Ügyeleti időben szakápoló van jelen, az orvos otthoni készenlétben van, telefonon elérhető.

Mentálhigiénés lehetőségek az intézményen belül

A börtönben speciális csoportok léteznek, úgymint gyógyító-nevelő csoport, átmeneti csoport, drogrevenációs körlet, dolgozó-, illetve nem dolgozó csoport, munkakörlet szerinti csoportok (például asztalosműhely), egészségügyi körlet.

Kiemelést érdemel a gyógyító-nevelő csoport. Ebbe a csoportba kerülnek azok a fogvatartottak, akik nem elmebeteg, de különféle fogyatékkal vagy személyiségzavarral bírnak, illetve szuicidium szempontjából veszélyeztetettek. A csoport átmeneti jelleget képez az általános fogvatartotti pozíció és az IMEI kezelés között.

Ezek a fogvatartottak zárt körletrészen, a többiektől elkülönítve élnek, társaikkal nem érintkeznek. Itt kevesebb ember jut egy nevelőre, így intenzívebb foglalkozásra, fokozottabb kontrollra is lehetőség van. Napi elfoglaltságuk is különbözik a többiektől, például csoportfoglalkozásokon vesznek részt, általában a mentálhigiénés szempontok nagyobb hangsúlyt kapnak.

Jellegzetes helyzetek a börtönben elkövetett öngyilkossági esetekben

Jellemzően az esti és éjszakai órákban történnek az öngyilkossági cselekmények, mert ekkor kevésbé kontrollálhatók a fogvatartottak.

A fogvatartottak körében előforduló kínzások, szexuális abúzusok, sanyargatások egy része a személynél elrejtve marad. Ha ezek az esetek felszínre kerülnek és bebizonyo-

sodnak, akkor a cselekményt hivatalból üldözendőnek tekintik, és megteszik a megfelelő jogi lépéseket, illetve a társaival szemben erőszakosan viselkedő fogvatartottat elkülönítik, magánzárkába rakják, minden módon szeparálják a többiekől.

A fogvatartottak közti erőszakos cselekmények megelőzésére, illetve az előfordulási gyakoriság csökkentésére igen alkalmasak azok a programok, melyek a fogvatartottak számára a strukturált időtöltést biztosítják: sportprogramok, egészségmegőrző szakkörök stb.

Azokban az esetekben, amikor intézetben belüli eszközökkel az öngyilkossági veszély elhárítása nem sikerül, a fogvatartottat az IMEI-be utalják át.

A szuicid cselekményekkel kapcsolatos felelősség kérdése

Az esetekkel kapcsolatban jelentési kötelezettség áll fenn. Amennyiben az eset kivizsgálása során kötelességszegés, mulasztás merül fel (elsősorban a nevelő ellen), vagy azt alapítják meg, hogy nem kellő alapossggal járt el a személyzet, akkor a dolgozó alacsonyabb beosztásba is kerülhet.

Öngyilkosság a személyzet körében

Három éven belül két, fegyverrel elkövetett öngyilkosság fordult elő a személyzet körében. A személyzet felvételekor az egészségügyi alkalmasságot a BM kórház megfelelő osztálya végzi. A felételre jelentkezők közül csak kb. 10% bizonyul az állás betöltésére alkalmasnak. Mindemellett az alkalmasság megítélésekor az öngyilkossági vulnerabilitásra [sebezhetőségre] vonatkozó speciális szempont nem szerepel.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a fent felsorolt problémák és nehézségek mellett a börtön vezetése és személyzete általában az öngyilkossággal kapcsolatosan az elvárható gondossággal és szakértelemmel jár el. Szemléletüket tekintve az önkárosító magatartások kezelésében megfelelő empátiával, rugalmassággal és az adott környezetben lehetséges segítő attitűddel bírnak. Mind a tárgyi környezet, mind a fogvatartottakkal való bánásmód tekintetében a rendezettség, az igényesség, az intramorális konfliktusok szakszerű kezelése jellemző.

A mentálhigiénés szemlélet, és az öngyilkosság prevenciójának fokozottabb megvalósulása érdekében szuicid prevenciók képzés, illetve tréningek beindítása javasolt.

Felhasznált irodalom

- Angst, J. – Clayton, P.:** Personality, smoking and suicide: A prospective study. *J. Affect Disord.* 51:55, 1998.
- Arató, M. – Demeter, E. – Rihmer, Z., – Somogyi, E.:** Retrospective psychiatric Assessment of 200 suicides in Budapest. *Acta Psychiat. Scand.* 77:454, 1988.
- Barracough, B. – Bunch, J. – Nelson, B. – Sainsbury, P.:** A hundred case of suicide. *Brit. J. Psychiat.* 125:355, 1974.
- Bánki M. Cs.:** Vannak-e az öngyilkosság-hajlammak biológiai tényezői? *Orvosi Hetilap* 124: 3045, 1983.
- Blaauw, E.:** Prevention of suicides in penal institutions in the Netherlands crisis. 18/4, 1997.
- Buda B.:** Esettanulmányok az öngyilkosság kutatásban. In: Buda B., Füredi J. (szerk.): *Az öngyilkosság pszichés háttere.* Medicina, Budapest, 1987.
- Buda B. – Füredi J. (szerk.):** Az öngyilkosság a szociálpszichiátria szempontjából. Magyar Pszichiátriai Társaság, Budapest, 1986.
- Cheng, A. T. A.:** Mental illness and suicide. *Arch. Gen. Psychiat.* 52:594, 1995.
- Chynoweth, R. – Tonge, J. I. – Armstrong, J.:** Suicide in Brisbane – a retrospective psychosocial study. *Aust. NZ J. Psychiatry.* 14:37, 1980.
- Conwell, Y. – Duberstein, P. R. – Cox, C. – Herrmann, J. H. – Forbes, N. T. – Caine, E.:** Relationship of age and axis I diagnoses in victims of completed suicide: A psychological autopsy study. *Amer. J. Psychiat.* 153: 1001, 1996.
- Coppen, A. – Farmer, R.:** Suicide mortality in patients on lithium maintenance therapy. *J. Affect Disord.* 50:261, 1998.
- Diekstra, R. F. W.:** Suicide and attempted suicide: An international perspective. *Acta Psychiat. Scand.* 80 (Suppl. 354):1, 1989.
- Durkheim, E.:** Az öngyilkosság és az öngyilkossági kísérlet. Szociológiai tanulmány. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1966.
- Fekete S. – Schmidtke A.:** Szuicidium – modellkövetés – család. *Psychiat. Hung.* 10:131, 1995.
- Gallerani, M. – Avato, F. M. – dal-Monte, D. – Caracciolo, S. – Fersini, C. – Manfredini, R.:** The time of suicide. *Psychol. Med.* 26:867, 1996.
- Goldstein, R. B. – Black, D. W. – Nasrallah, A. – Winokur, G.:** The prediction of suicide. *Arch. Gen. Psychiat.* 48:418, 1991.
- Goodwin, F. K. – Jamison, K. R.:** Manic-depressive illness. Oxford University Press, New York, 1990.
- Hawton, K.:** Assessment of suicide risk. *Brit. J. Psychiat.* 150:145, 1987.
- Henriksson, M. M. – Aro, H., – Marttunen, M. J. et al.:** Mental disorders and co-morbidity in suicide. *Am. J. Psychiat.* 150:935, 1993.
- Johnson, W. B.:** The role of objective personality inventories in suicide risk assessment: An evaluation and proposals. *Suic. Life-Threat. Behav.* 29/2 Summer, 1999.
- Keleti J.:** Esettanulmány – társadalomlélektani megközelítésben. In: Buda B. – Füredi J. (szerk.): *Az öngyilkosság pszichés háttere.* Medicina, Budapest, 1987.
- Kézdy B.:** Pszichológiai és pszichopatológiai szabályszerűségek az öngyilkossági folyamatban. In: Buda B. – Füredi J. (sz-

erk.): Az öngyilkosság a szociálpszichiátria szempontjából. Magyar Pszichiátriai Társaság, Budapest, 1986.

Kóczán Gy. : Az öngyilkosság komplex vizsgálata Baranya megyében, 1984-1988. Kandidátusi értekezés, Pécsi Orvostudományi Egyetem, 1994.

Laishs, J. : Inmate suicide in the Correctional Service of Canada. *Crisis* 8/4, 1997.

Lester, D. : Religion, suicide and homicide. *Social Psychiat.* 22:99, 1987.

Lester, D. : The effectiveness of suicide prevention centers. *Suic. Life-Threat. Behav.* 23: 263, 1993.

Maes, M. – Coyus, P. – Meltzer, H. Y. et al.: Seasonality in violent but not in non-violent suicide. *Am. J. Psychiat.* 150:1380, 1993.

Magyarné, Zsombor J. : Szuicid rizikó csökkentés esélyei a fogvatartás alatt. Előadás. 2000. Pilisszentkereszt.

Motto, J. A. : Empirical indicators of near-term suicide risk. *Crisis* 11/1, 1990.

Oszváth K. : Az öngyilkos magatartás. In: Magyar I. (szerk.): *Pszichiátria*. SOTE, Budapest, 1989.

Rich, C. L. – Ricketts, J. E. – Fowler, R. C. – Young, D.: Some differences between men and woman who commit suicide. *Am. J. Psychiat.* 145:718, 1988.

Rihmer Z. : A pszichiátria magyar kézikönyve. 2001. 721-727 old.

Rihmer Z. – Belső N. – Barsi J. – György S.: Depresszió és öngyilkosság. Irodalmi áttekintés és hazai vizsgálatok. *LAM* 5:1074, 1995.

Rihmer, Z. – Rutz, W. – Philgren, H. – Pestality, P.: Decreasing tendency of seasonality in suicide may indicate lowering rate of depressive suicides in the population. *Psychiat. Res.* 81:233, 1998.

Rutz W. – Walinder, J. – Knorrning, von L. – Rihmer, Z. – Pihlgren, H.: Prevention of depression and suicide by education and medication: Impact on male suicidality. An update from the Gotland study. *Int. J. Psychiat. in Clinical Practice* 1:39, 1997.

Simon, T. R.: Characteristics of impulsive suicide attempts and attempters. *Suic. Life-Threat. Behav.* Vol. 32/2001.

Schlosar, H.: Befriending in Prisons. *Crisis* 18/4, 1994.

Spinellis, C. D.: Suicide in Greek Prisons 1997 to 1996. *Crisis* 18/4, 1997.

Temesváry B.: Orvosok/orvostanhallgatók öngyilkossággal kapcsolatos attitűdjének empirikus vizsgálata. *Psychiat. Hung.* 11:7, 1996.

Zonda T.: Az öngyilkosság kultúrtörténete. Végeken Alapítvány, Budapest, 1991.

Zonda T.: Az öngyilkosságok alakulása Magyarországon 1970-2000. *Psychiat. Hung.* 17/4. 2002.

Mátételkiné Dr. Holló Magdolna PhD

Szóképek a börtönszlengben

A börtönszleng

A tolvajnyelvvél hasonlóságot mutat a szakszlangok csoportjába tartozó börtönszleng, ami a fegyintézetekbe került bűnelkövetők speciális informális nyelvváltozata és nyelvhasználat, s aminek a szóincse elsősorban a börtönélet és a bűnözői életforma témakörében fogható meg. A börtönszlengben valamennyi bűnözői kategória képviselteti magát, ezáltal a börtönszleng mintegy szintézisét adja a bűnözők által „kint” használt szociolektusoknak [rétegnyelveknek]. A bűnözők a börtönbe érkezve egyrészt átveszik a börtönben „bent” használt specifikus nyelvezetet, másrészt át is adják a saját környezetükből hozott kifejezéseket. Ez az állandó kölcsönhatás új kreációknak ad helyet, miközben bizonyos képződmények feledésbe merülnek. Ily módon ez a titkos, játékos és az összetartozást kifejező nyelvezet rendkívül gyors ütemben változik. E gyors változás legfőbb oka talán mégis az, hogy a kívülállók – elsősorban a rendőrök és a börtönőrök – előbb-utóbb megértik, leleplezik azt, így alkotóinak nyomban újra kell kódolniuk. Természetesen a rend őrinek érdekében áll e kódok megfejtése, mivel azok ismeretében nemcsak kevesebb esélyt adnak a bűnözőknek kijátszásukra, de a bűnözők körében való használatuk bizonyos presztízst is kölcsönöz számukra.

Hasonló szóképzési tendenciák a francia és a magyar börtönszlengben

Az argó a köznyelvi szavak jelentésének megváltoztatása és alakjának eltorzítása révén hozza létre speciális szókészletét. A hasonló asszociációkat keltő dolgoknak számos szlengben van azonos vagy hasonló elnevezése, amelyeknek leggyakrabban hasonlósági névátvitellel vagy metaforikus, illetve metonimikus szemléletet tükröző szokatlan szóösszetétellel tréfás, humoros nevet adnak. A francia és a magyar börtönszleng behatóbb tanulmányozása hasonló szóképzési tendenciákat fedett fel, amit más nyelvekre is általánosan érvényesnek tekinthetünk, tekintettel a szóalkotók – jelen esetben az elítéltek – egyforma életkörülményeire, életmódjára, egyazon motivációjára.

Legújabb kutatásaim eredményeképpen megállapítottam, hogy a francia és a magyar bűnözői argóban bizonyos szavak egyaránt megtalálhatóak, mint például a cigány eredetű, „lop” jelentésben használt *csór*, ami a francia argóban *chour/av/er* lett, vagy a cigány *lovo* szó többes számú *love* alakjából eredő, „pénz” értelemben használt *lówé*, ami a francia argóban szintén *lovés* lett. Itt meg kell jegyezni, hogy a magyarban még egy német és egy cigány eredetű elem összekapcsolásából származó argotikus szóösszetétel is használatos a hamis pénzre vonatkoztatva, a *farslówé*.

Kutatásaimat folytatva egyéb megfeleléseket is találtam e két nyelvben, elsősorban a börtönszlengben, ami kétségtávol a világ minden táján az alvilág legspecifikusabb informális nyelvezete. A franciából eredő szavak a magyar börtönszlengbe kétféle módon szii-

várogtak be: vagy megőrizték eredeti francia hangalakjukat, mint például a *bizsu* (*bijou*) „pézn” és „hamis arany”, és a *pedé* (*pedé*) „homoszexuális” jelentésű lexémák, vagy pedig szó szerinti, úgynevezett tükörfordítással, mint például a *szálloda* (*hôtel*) „börtön”, az *anyag* (*matière*) „drog” jelentésben használt nyelvi egységek.

Az argó szóképei

Az argó szóképzésében két fő tendenciát figyelhetünk meg: az új szavak alkotását, és a már meglévő szavak szemantikai vagy formai névátvitellel történő átalakítását, de emellett természetesen nagy számban fordulnak elő kölcsönszavak, és a véget nem érő, hosszú szinonimasorok is.

A titkos szóalkotás alapvető eljárása egy ismert szó metonimikus vagy metaforikus képpel való felruházása. A metonimikus névátvitel a megjelölni kívánt személy vagy dolog bizonyos állandó, lényeges tulajdonságát emeli ki, mint például a rendőrré vagy börtönőrré használatos *fakabát* szó, ami a franciában megfelel a *bleu* („kék”) terminusnak, mindkét nyelvben az egyenruhára, a franciában annak színére, a magyarban a *fa-* elemnek az őrt álló egyenruhások mozdulatlanságára való utalással. Hasonlóképpen használatos a börtönben a *póráz* (*laisse*) szó a „vezetőbilincsre”, a *karkötő*, *karperec* (*bracelet*) a „bilincsre”, a *villámlóbot*, *petárda* (*pétard*) a „fegyverre”.

A hasonlóságon alapuló metaforikus névátvitellel egész szinonimaláncolatokat hoznak létre a találékony és ráérő börtönlakók. A magyar börtönszlangban elsősorban a börtönőrt, a franciában pedig a rendőrt illetik legalább százféle ironikus állatnévvel, a szóalkotók által vélt hasonló tulajdonságok alapján. Mint az előzőekben említettem, a francia argóban a rendőrt elsősorban a szárnyasokkal azonosítják, de a francia rendőr lehet „kígyó” (*serpent*), aki úgy sípol („siffle”), illetve magyarul inkább „sziszeg”, mint egy kígyó, vagy lehet „veréb” (*piaf*) is, aki állandó jelleggel megtalálható a közterületen.

A francia börtönőrt viszont olyan állattal azonosítják, akinek ollója vagy karma van, mint például a „rák”-nak (*crabe*) (mivel hordozza a bilincseket, amit a francia argóban *pince*-nek, „csipesz”-nek is neveznek, s ami a francia köznyelvben a rák ollóját is jelenti), ezenkívül „macská”-nak (*chat*), vagy egyszerűen „karom”-nak (*griffe*) nevezik. Ez utóbbi szónak a magyarban a börtönőrré használt állatnevek közül talán a *dögkeselyű* és a *gyalogkakukk* felel meg leginkább. A „Gyalogkakukk” c. amerikai rajzfilm francia címében a „Bip-bip et le coyote” a „coyote” „prérikutyát” jelent, ami a magyarban megfelel a börtönőrré használatos *kutya* vagy *pitbull* állatnévnek.

A magyarban sokkal több állatnév ismeretes a börtönőrré használt metaforikus szinonimasorok között, mint a franciában, így például a *pulyka*, *szürkepatkány*, *medve*, *papagáj*, *disznó*, *bot/csótány*, *majom*, *patásördög* stb. szavak. Mindkét nyelvben hasonló szóképet eredményezett azonban a temérdek kulccsal körbejáró börtönőr, akit a francia argóban a *porte-clé* („kulcstartó”), míg a magyarban a *kulcsos*, sőt egy kis szójátékkal a *kulcsár* szavakkal neveznek meg a börtönlakók.

Magát a börtönt mindkét nyelvben az állatok elzárására, a bezártságra, a cella kis méreteire, az alacsony hőmérsékletre utaló gazdag szinonimasorokkal nevezik meg. A magyarban megtaláljuk az „állati” bánásmódra és a rácsok mögé zárásra utaló *állatkert*,

zebraól, tyúkól, pulykaól mellett a fogolytáborokra célzó *barakk*, *lágér*, valamint az elkülönítést kifejező *gettó*, illetve a menekülés veszélyességét és a védelmi építmény zártságát kifejező *óvóhely* szavakat.

A franciában használatosak a *trou* („lyuk”), a *cabane* („kunyóhó”), a *cage* („kalitka”), a *ratière* („patkánylyuk”), a magyarban pedig ennek megfelelően a *kuckó*, *kóter*, *egeres*, *akvárium* szavak, de figyelemre méltó, hogy a *lyuk* lexéma a magyar börtönszlangban a börtönablakot jelenti. A magyarban az előzőeknél jóval zordabb, mondhatni gyászos szavakat is találunk a sötétségre, illetve a hely rendeltetésére való utalással, mint például a francia *fosse* („sír/gödör”) megfelelőjét, a *verem*, *koporsó*, *kripta* szavakat, valamint a kilátástalanságot kifejező *végállomás* terminust.

A börtön megnevezésére mindkét nyelvben használatos a szintén állatoknak otthont adó, s lakóinak rajzásával jellemezhető *kaptár* szó, ami az ezzel ekvivalens francia *ruche* terminus megfelelője, a kifelé sok kis ablakkal, belül sok kis cellából felépített börtönnel és a népes börtönpopulációval való hasonlóság alapján.

Eufemizmus az argóban

A börtönt kifejező argotikus elnevezések csaknem mindegyike eufemikus, érzelmi szóalkotás. Ez a gyakori szociolingvisztikai jelenség – ami egy mitikus világrépre visszavezethető, szóképekkel rokon stílusesszéköz –, enyhítő, szépítő kódok mögé igyekezik rejteni a félelemből ki nem mondott fogalom nyers valóságát. Így a francia argóban a „börtönben van” kifejezés helyett használják a „klinikán”, „kórházban van” (*être à l'hôpital, à la clinique*), vagy a „fertőzött” (*contaminé*), a „beteg” (*malade*), a „fáradt” (*fatigué*), a „megüti magát” (*se faire mal*) kifejezéseket. Érdekes módon a magyar börtönszlangban ritka a betegségre utaló szó, így a „börtönben van” kifejezésre a francia mintára csak a *szanatóriumban van* argotikus kifejezést találjuk, miközben az „agyhártagyulladás” helyett használt szójáték, az *ágyhártagyulladás* szó „lustaságot” jelent, amelyben a *gyulladás* elem mindenképpen valamiféle betegségre utal. A *nyaral* eufemisztikus ige viszont már túlmutat mindenféle betegségen, lábadozáson, vagy utókezelésen, s ennek ekvivalens párját már nem is találjuk meg a franciában. Úgyszintén meglepő jelenségnek számít, hogy a magyar „ül”, „leültet” szavaknak sincs megfelelője a franciában.

A két nyelvben egyéb megfelelőseket is találunk a képekben gazdag és eredeti jelentésüktől eltérő értelemben alkalmazott igék argotikus használatában, mint például az *aller au frais* „hüvösre megy” francia kifejezés magyar megfelelője az *árnyékre megy*, *hidegre*, *hüvösre kerül* kifejezések. Ha valaki börtönbe került, vagyis *lebukott*, akkor a franciában „be van szorítva” (*coincé*), a magyarban pedig *bevarrták*. A *lebukik*, *megzuhan* magyar igék francia ekvivalens párja a *chuter*, a *beköp* igéé a *cracher*, a *kiteszi az asztalra*, vagyis „elárul”, a „féljelent” jelentésű kifejezésé pedig a *mettre à table*.

Folytatva a börtönt megnevező szinonimák sorát, a magyarban megtaláljuk a *ház*, *rezidencia*, *lakosztály*, *fehérház*, *ketrecsház*, *zebrakastély*, *palota*, *álmkastély*, *szálloda*, *rácsozzálló*, *fitneszszalon*, *hodály* eufemikus szavakat. Szigorító büntetés esetén viszont az *elítnegyvedbe*, vagyis „fegyházba” kerül az elítélt. Furcsa, hogy a rabok fiktív tanulásával kapcsolatos eufemikus kifejezéseket csak a magyar börtönszlangban találjuk meg, így

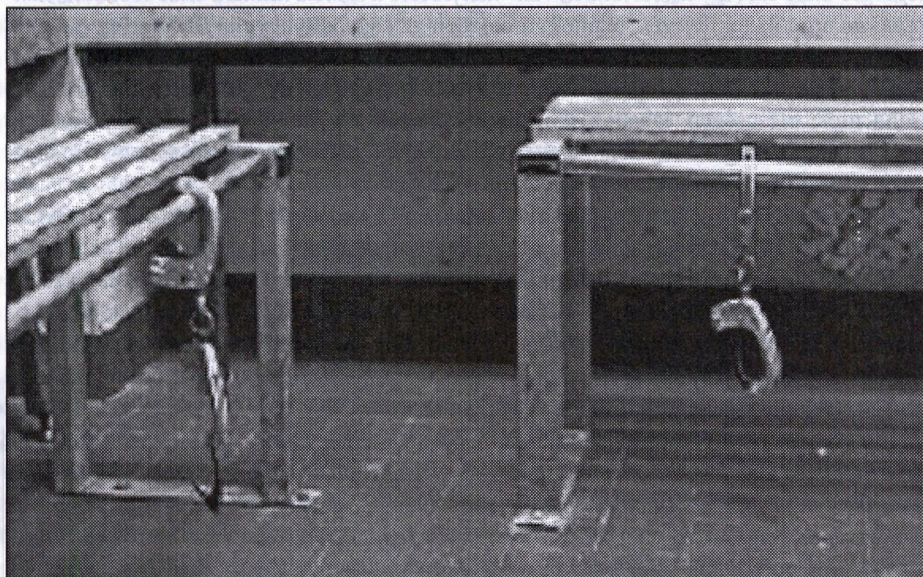
például a *kollégium* és a *rácsosegyetem*, *rácsoakadémia* összetételeket, ahol az *egyetemista*, vagyis az elítélt tölti az idejét.

A börtönélet elengedhetetlen „tartozékai” közé tartozik a „vezetőbilincs”, amit *dög-láncnak* neveznek, s aminek a franciában a *chaîne* („lánc”) és a *laisse* („póráz”) felel meg. Az elítéltek a cellák, illetve ablakok közötti üzenetek, tárgyak továbbítására egy kis gumival vagy cémával működő szerkezetet használnak, amit *téléphérique*-nek („felvonónak”) neveznek a franciák, és ennek ekvivalens változatát *liftezőnek* a magyarok. A cellaajtón található kis ablakot *rétrovisseur*-nek („visszapillantó tükörnek”) nevezik a francia börtönökben, míg nálunk hangutánzó szóval *kukucsának*.

Az étkezést *gamelle*-nek hívják a franciák az étkezéskor használt edény elnevezése alapján. Ez ekvivalens a magyar börtönökben használatos, az étkezésre szolgáló tábori fémedényt jelölő *csajka* szóval, ami egyébként tányért és mindenfajta edényt jelent ebben a kontextusban. A magyar elítéltek a börtönben kapott ételt egyébként a *takarmány* szóval nevezik meg, ez esetben is a „nem embernek való” bánásmódra való utalással.

Az elítéltek hierarchijában a magyaroknál találunk a többiek közül kiemelkedő kemény fiúk (*les fers*) között *gorillákat* és *császárokat*, de az őket kiszolgáló „segédek” *auxiliaire*-eket, vagyis *bejárónókat*, *mosónókat* és *komornyikokat* is. Az első büntetését töltő elítélt (*primo-condamné*) megnevezésében a francia *primaire* szó magyar megfelelői, az *elsőbálos* vagy a *frisshús* lexémák is az elítéltek játékos kedvéről tanúskodnak.

A börtönlakókat csikos ruhájuk miatt a franciában *zèbre*-nek („zebrának”), a magyarban *csikosnak*, *csikosmalacnak* nevezik. A rabruhát *mákosruhának* is hívják, mivel ez az úgynévezett *bévésruha* szürke alapon kis sötétebb pöttyökkel olyan, mintha „mákos” lenne, de ez a szó egy másik alternatíva szerint a „mákoscsik” nevű étel nevéből is származtatható,

amelyben szerepel a „-csík” elem. A rabruhára használatos még a *posztó* kifejezés is, aminek a francia megfelelője a *drogué*, az elítéltek „drogue-”nak nevezett anyagból készült téli ruhája alapján, ami egyébként semmi összefüggésben nincs a droggal, vagyis a kábítószerrel.

A bűnözők nyelve: az argó

Köztudott, hogy valamennyi társadalomban a bűnözői argó a bűnelkövetőknek egy bizonyos miliőhöz való tartozását, saját társadalmi osztályukkal való azonosulását fejezi ki. A bűnözők a társadalom szélén zárt mikroközösségekben élve, saját szociolektusukat használva érintkeznek egymással. Az argó sajátos konnotációval, közvetetten tükrözi az egyfajta szubkultúrát, a törvényen kívüliek erkölcsseit, életkörülményeit, életfelfogását. Kifejezésre juttatja az urbanizáció, a technika, az erkölcsök fejlődésének, a nagyvárosi közbiztonság romlásának, a bűnözés növekedésének problémáit. A bűnözés alakulásáról hiteles miliőrajzot ad az állandó mozgásban lévő, vitalitásából soha nem veszítő argó, a tolvajnyelv: hűen követi a társadalom alatti rétegek csoportjainak fluktuációját, a bűnözők összetételének változását, egyes bűnözői kategóriák sajátos kifejezéseit. Az argó lexikájának változása tükrözi a társadalmi mobilitást, a különös életvitel sajátos mentalitását.

A fesztelen stílusú, színes, játékos, ötletes és szellemes, érzellemmel, kritikával és értékítélettel teli argotikus szavak sokasága spontán keletkezik, de legtöbbször csak kérésre születik. Az argó tulajdonképpen nem szerves beszéd, mivel sokrétű szókincsének nincs önálló nyelvtani rendszere.

Az argó a nyelv szókészletének egy nehezen hozzáférhető, dinamikus változó, lexikai egységekben gazdag területe. Az argó szókincse elsősorban az utcán, a börtönökben, az alvilágban keletkezik, ezért terminológiája sokrétű, s tematikája követi e lexika előfordulásának nyelvi közeget, életterét: bizonyos új vagy ősi „szakmák” és „szakterületek”, mint például a börtön, a letartóztatás, a kábítószer, a prostitúció, a csalás, a rablás, a lopás, a terrorizmus, az illegális tartózkodás, az okirathamisítás, valamint a pénz és az alkohol az argotikus szavak egész tárházát vonultatják fel.

Bűnüldözők és bűnelkövetők

Az argó egyik legfontosabb jellemzője, hogy pazarló módon termeli ki, halmozza a szinonimákat. A francia argóban például csak a rendőr (zsarú) szó több, mint 100 gúnyos változatban fordul elő, amelyek között gyakori az állat- és madárnév, illetve azok trefás módon képzett változatai. A kiinduló kép, a magot kapirgáló csirke (*poulet*) és az információkat „összekaparó” civil ruhás rendőr/nyomozó közötti hasonlóság, a pejoratív töltésű úgynevezett parazita képzőkkel ellátott variációk egész sorát indította el: le *poulard* („ocsi”, „apró búza”, vagyis „csirkeeledel”), le *poulaga*, le *poulardin*, le *poulardoss*, le *poulmann*, le *poul'mins*, la *pouaille*. Ennek a szemantikai mátrixnak a folytatásaképpen a rendőrt és a csendőrt elsősorban szárnyasokkal állítják párhuzamba: le *perdreau* (a tyúkalkatú, magevő „fogoly”), l' *hirondelle* („fecske”, aki mindig visszatér, mint a zsarú: „csendőr”, „motoros rendőr”), le *piaf* („veréb”, akit a zsarúhoz hasonlóan állandóan az utcán, a köztelületen lehet látni), le *pinguin* („pingvin”), la *mouette* („sirály”) stb. A rendőrt

a brutális ütlegelésre utaló elnevezésekben lófélékkel is azonosítják, például a „bourrer” („ütlegel”, „megver”) igéből képzett deverbális le *bourre* („zсарu”), s a hasonló hangzású *bourrin* („gebe”), le *bourrique* („szamar”), le *bourricot* („csacsi”), de hasonlóképpen a „cogner”: „/el/ver”, igéből származó deverbális le *cogne* is. Ezen kívül találkozunk még a le *bleu* („újonc”, „surmó”), le *condé* („hatóság”: „rendőrfelügyelő”, „biztonsági tiszt”), l’*archer* („íjász”), le *pélerin* („zarándok”: az egykori, pelerinhez hasonló köpenyt viselő „közrendvédelmi tiszt”), le *lardu* („rendőrfelügyelő”), le *roussin* („spicli”), valamint a le *flic*, s annak pejoratív szuffixummal ellátott alakjával: a le *flicard*, és az úgynevezett „verlanizált” (kifordított) variánsával: a le *keuf* lexémákkal.

Ez utóbbi, a rendőr megnevezésére leggyakrabban használt le *flic* („zсарu”) terminus valószínűleg hangutánzó eredetű, ami az egykori csendőrök által viselt sarkantyús csizmák járás közbeni összeütődésekor adott csengő hang utánzása. Az argó előszeretettel alkalmazott hangutánzó szavai között fontos megemlíteni a kábítószer beszippantásának hangját utánzó, s az eredeti angol, illetve. német hangalakot különböző írásbeli variánsokkal követő le *snif*, la *sniffe*, a kicsinyítő képzővel ellátott la *sniffette* („szippantás”), valamint a le *sniffeur*, la *sniffeuse* („kábitós”, aki szippant), a *sniffer*, /se/ *schnouffer* („felszippantani”), a le *schnouf*, le *chnouf* („szippantás”) argotikus nyelvi egységeket.

Az argóban nemcsak a rendőrt nevezik meg az állatvilágból vett transzpozíciókkal, hanem az alvilág bizonyos „szereplőit” is, például: a stricit makrelával (le *maquereau*) és egyéb halakkal, mint pl.: le *hareng* („hering”), le *barbeau* („rőzsás márna”), le *brochet* („csuka”); a prostituáltat a zsaruhoz hasonlóan lófélékkel: la *cocotte* („fakó”), le *cheval* („ló”), la *ponnette*, le *ponifle* („póniló”), vagy rákfélékkel: la *crevette* („garnélarák”), la *langouste*, la *langoustine* („languszta”) és halakkal: la *morue* („tőkehal”), la *limande* („lepényhal”); a besúgót rovarokkal: la *mouche* („légy”), le *cafard* („csótány”), le *mouton* („birka”), la *taupe* („vakond”) állítják párhuzamba.

A hamis papírokat az okmányok színeivel azonosítják: le *gris* („szürke”: forgalmi engedély), le *jaune* („sárga”: személyi igazolvány), le *rose* („rőzsaszín”: vezetői engedély). A lopott vagy hamis bankjegyet fényképnek nevezik: la *photo d’anniversaire* („születésnap fénykép”), vagy la *photo de mariage* („esküvői fénykép”). A nagyobb mennyiségű pénzösszeget a lakás vagy a ház vásárlóértékéhez hasonlítják: la *brique* („tégla”), le *studio* („garzonlakás”), l’appartement („lakás”), le *bungalow* („faház”), l’*immeuble* („háztömb”).

A kábítószeresek szókészlete

A kábítószer mezején maradván láthatjuk, hogy a kábítószeresek is metonímiák sorát indukálják színük, anyaguk, csomagolási módjuk, s a dózisos nagysága alapján: le *blanche* („fehér”: kokain), le *noir* („fekete”: ópium), le *marron* („barna”), la *neige* („hó”: kokain), le *poudre* („por”: heroin vagy kokain), l’*herbe* („fű”, „dohány”: marihuana), le *sucre* („cukor”: kokain), *caillou* („kavics”: kokain), *pâte* („tészta”: kokain), *kif* („kender”: marihuana); *buvard* („ítatópapír”), *timbre* („bélyeg”), *parachute* („ejtőernyő”), *boudin* („hurka”); 1 kilós kábítószer adag jelölésére pedig: *voiture* („autó”), *chambre d’hôtel* („hotelszoba”), *studio* („garzonlakás”), *appartement* („lakás”). A drogos fizikai és pszichikai állapota szintén metaforikus

névátvitelek létrejöttét váltotta ki: *voyager* („utazik”), *faire un trip* („tesz egy utazást”), *avoir le ticket* („megváltotta a jegyet”), *planer* („lebeg”), *être dans le cosmos* („az űrben van”).

A kábítószeresek szókészlete jelentős mértékben angol-amerikai átvétel, illetve azok képzett változata. Ezen elemek használatának vizsgálata tanulságos, mivel a velük kapcsolatos nyelvi magatartás tükrözi azt, ami a modern francia nyelv szókincsében általánosságban is megfigyelhető ebben a vonatkozásban: tetten érhető egy erőteljes tendencia az idegennyelvi forma változtatás nélküli átvételére (*overdose, joint, junkie, dealer, addict*). Ennek magyarázata a konkrét esetben a kábítószeresek deviáns viselkedésével hozható kapcsolatba, akik világuk zártságát ezzel is érzékeltetni és hangsúlyozni akarják, illetve mindenféle beavatkozást elutasítanak, a nyelvi jellegűt is, s úgy értelmezik, mint a konzervatív társadalmi normák rájuk erőltetését. Ugyanakkor annak a nyelvi jelenségnek is tanúi lehetünk, amikor az angol-amerikai alapszavak francia szuffixumokkal kiegészülve adhatnak új nyelvi egységet, mely már a francia nyelvi rendszer integráns elemének tekinthető. Különösen jó példa erre az ige-képzés, mely kizárólagosan -er képzővel történik: *dealer, flasher, flip(p)er, se/shooter, sniffer, smoker, se/speeder, se/fixer, se/destroyer*, stb.

Az angol-francia tükörszavak alkotása is gyakori, pl.: *snow/neige, horse/cheval, shit/merde, acid/acide, powder/poudre, sugar/sucre, grass/herbe, gazon, tea/thé, trip/voyage*.

A szócsonkítás gyakorlata is szembetűnő: *accro/ché* („kábitószerfüggő”), *op/ium, pro-xo/proxénète* („strici”), *inspec/teur* („felügyelő”), *ma/tos* („drog”), *in/dic* („besúgó”). A nagy számban előforduló „kifordított”, „verlanizált” (verlan szótagcserét jelent) alakok a bűnözői argó titkosított jellegét, az elkülönülés kifejezését, de ugyanakkor a speciális szókincs birtoklásának és használatának örömét is hivatottak kifejezni: *blanche/cheublan* („heroin”), *haschisch/chicha, dose/seudo, dealer/leurdi, doper/pédo, gazon/zonga* („fü”), *prison/zonpri* („börtön”), *flic/keufli* („zsaru”), *maquereau/kroma* („strici”), *calibre/brelica* („pisztoly”).

A franciához hasonlóan a magyar kábítószeresek nyelvzetében is előfordulnak az amerikai-angol mintára képzett tükörszavak, pl. marijuana: *marijane > marie-jeanne > mari, mariska, marcsi*; heroin: *H/há, héro/her, hernyó, herold, helga*; indiai kender (cannabis): *carole/karola*; kokain: *coco/ko, koki, kok, koks, csocsi*; amfetamin: *amphés/amfo*; kábítószer: *herbe/fü; blanche/fehér; neige/hó, fehér hó*; doppingyszer: *speed/speed, gyorsító*; kábítószeres: *junkie/dzsánki*; kábítószeres cigaretta: *joint/dzsoint*; ejtőernyőszerű csomagolású kábítószer: *parachute* (ejtőernyő)/papírsárkány; kábítószer: *matos/anyag; paquet/csomag, balyu*; LSD: *timbre/bélyeg, bélyegalbum*; morfiom: *morph/morfkó; piquer/szürni, belóni* stb.

A kábítószer rendkívül gazdag lexicája után néhány példát említenék a többi „szakterületről” is: pl. a prostitúció pár „kulcsszava” sem elhanyagolandó: *la passe* („menet”), *le coup* („fuvar”), *le male* („kan”). A börtönt, illetve a börtönbe jutást jelölő argotikus szavak is csaknem kifogyhatatlanok: *la tole, la taule* („lakás”), *le ballon* („tartály”), *le trou* („lyuk”), *le gnouf, le gniouf* („javítóintézet”), *le placard* („szekrény”), *l'hosto* (hotel) („sít”, „dutyi”), *pincer* (elcsípni), *sauter* (lebuktatni), *emballer* (becsomagolni), vagyis „sítte, dutyiba zárni”), stb. És végül, de nem utolsó sorban említek pár szót a „pénz” jelentésben használt szóképek közül: *le fric* („lóvé”), *le foïn* („dohány”), *la paille* („szalma”: „csalás” és „jelentős pénzösszeg”), *le pognon* („guba”), *le blé* („gabonamag”, vagyis „guba”), stb.

Összegzés

A fent bemutatott példákon láthatjuk, hogy a szókinszbővítés rendkívül változatos, ötletes formáival találkozhatunk, amiből ezúttal csak ízelítőt adtam. A jellegzetes szóalkotási módokat bemutató tipikus példák arra engednek következtetni, hogy igazán pontos megfelelések csak ritka esetben léteznek e két nyelvben, használóik analóg gondolkodásmódja ellenére. Ennek oka a szóban forgó nyelvezet gyors változásában és a szóalkotók kultúrájának különbözőségében keresendő. Tehát megállapíthatjuk, hogy bár e „nyelvújítók” motivációja és nyelvhasználati színtere azonos, csaknem lehetetlen megtalálni valamennyi szónak a pontosan megfelelő ekvivalens változatát a másik nyelvben. Mindezek alapján arra a megállapításra juthatunk, hogy fordításukra vállalkozni nagy felelősséggel jár, annál is inkább, mert ez egy nehezen megközelíthető terület, s a beavatatlank számára gyakran értetlen magá a kontextus is, ahol ez a lexika kifejezésre jut.

A nyelvész számára ezek a szemantikai névátvitelek nagy jelentőséggel bírnak, hiszen az említett szóképzési tendenciák kifejezésre juttatják azt, hogy az argotikus szavak kitalálói milyen különös módon látják a körülöttük létező dolgokat. A szóképek információkat juttatnak el hozzánk a szavak eredetéről: arról a különös világról, amiben létrehozóik élnek, arról a mentalitásról, arról a világnézetéről, amit sajátjuknak vallanak. E lexika gazdagsága vitathatatlan. Változása új képeknek ad helyet, a meglévő szavaknak új jelentést kölcsönöz, amit az állandó kódolás-dekódolás játéka tesz élővé, dinamikussá.

Az erre a rétegnyelvre jellemző sajátosságok más nyelvekre is érvényesek, így univerzálisaknak tekinthetők, ami bizonyos hasonló társadalmi fejlődési folyamatok eredménye. Úgy tűnik azonban, hogy mivel a francia nyelvben a mindennapi nyelvhasználatot sokkal inkább átszövi az argó, mint máshol, a francia érzékenyebben reagál az argó-változásokra: egy-egy szó hamarabb kicserélődik, mint más nyelvekben, ahol ezek a kifejezések tovább élnek.

El kell mondani, hogy az argó kutatás jelenleg a hagyományos nyelvészet peremterületére került, ugyanakkor interdiszciplinárisrá vált: gyakran nem is nyelvészek, hanem szociológusok és pszichológusok foglalkoznak vele. Az argó pedig ennél nagyobb figyelmet érdemel, mivel jóval többet mutat meg a valódi nyelvből: segíthet bennünket a nyelv és az őt használó közösségek viszonyával, az egyes közösségek nyelvhasználatával kapcsolatos kérdések megválaszolásában.

Az itt bemutatott nyelvezet hozzáférhetetlensége és gyors változása miatt ritkán akad olyan nyelvész vagy szakember, aki vállalkozna e terület terminológiájának kutatásával, összegyűjtésével járó fáradtságos munkára.

Végül a teljesség igénye nélkül bemutatom a francia és a magyar börtönszleng ismertett szóképeinek összefoglaló táblázatát:

KITEKINTÉS

francia

magyar

jelentés

chour/av/er	csór	lop
lovés	lővé, farslővé	péNZ
bijou/x	bizsu	péNZ, hamis arany
enculé	ankülé	homoszexuális
pedé	pedé	homoszexuális
hôtel	szálloda	börtön
matière	anyag	kábítószer
aller au frais	húvösre kerül	börtönbe megy
bleu	fakabát	rendőr, börtönőr
laisse	póráz	vezetőbilincs
bracelet	karperec, karkötő	bilincs
pétard	villámlóbot	fegyver
griffe	dögkeselyű	börtönőr
coyote	pitbull, kutya	börtönőr
porte-clé	kulcsos, kulcsár	börtönőr
cabane	kuckó, kóter	cella
ratière	egeres	cella
fosse	verem, sír/gödör, kripta	cella
trou	lyuk	cella, illetve cellaablak
ruche	kaptár	börtön
être à l'hôpital, à la clinique	szanatóriumban van, nyaral	börtönben van
chuter	lebukik, megzuhan	börtönbe kerül
cracher	beköp	beárul, feljelent
mettre à table	kiteszi az asztalra	beárul, feljelent
être coincé	bevarrták	börtönbe került
chaîne	döglánc	vezetőbilincs
téléphérique	liftező	madzag az üzenetek ablakon keresztül történő továbbítására
gamelle	csajka	tányér, edény az étkezéshez
primaire	elsőbálos, frisshús	első ítéletét töltő rab
auxi	bejárónő, mosónő	takarítást végző rab
zèbre	csíkos, csíkosmalac	elítelt
drogué	posztó	elítelt

Felhasznált irodalom

Calvet, Louis-Jean (1993): *L'argot en 20 leçons*, Paris, Payot.

Calvet, Louis-Jean (1994): *L'Argot*, Paris, PUF.

Calvet, Louis-Jean (1993): *La sociolinguistique*, Presses Universitaires de France.

Carpentier Chloé-Costes, Jean-Michel (1995): *Drogues et Toxicomanies*, DGLDT-OFDT, Paris.

Colin, Jean-Paul (1996): *BULAG, Les argots: noyau ou marges de la langue?*, Université de Franche-Comté.

Goudaillier, Jean-Pierre (1998): *Comment tu t'chaches*, Paris, Maisonneuve et Larose.

Kis Tamás (1999): *Titkok nyitja. A magyar tolvajnyelv szótárai és szójegyzékei*. *Börtönügyi Szemle*, 1999. 1.

Langue Française, No 90., *Parlures argotiques*, mai 1991.

Lenoble-Pinson, Michèle (1991): *Anglicismes et substituts français*, Duculot, Paris.

Mátételki Magdolna (2000): *Étude lexicologique de l'argot policier et criminel français* (PhD doktori disszertáció), Budapest, ELTE.

Szabó Edina (1998): *Belső szókincs. A mai magyar börtönszleng*. *Börtönügyi Szemle*, 1998. 2.

Szabó Edina (1999): *A mai magyar börtönszleng szótára* (szakdolgozat), Debreceni Egyetem.

Voiron, Michel (1989): *Anglicismes et argotomanie*, Presse et Formation CFPJ, Paris.

Dr. Király Klára:

Hírek a börtönvilágból

Börtönbezárás az Amerikai Egyesült Államokban

A 168 éves Missouri Állami Büntetés-végrehajtási Intézetet 2004. szeptember 15-én bezárták. A komplexum legrégebbi szárnyát még a XIX. században, 1868-ban emelték. A büntetés-végrehajtásért felelős minisztérium szóvivője szerint az épületet már nem lehetett működésre alkalmas állapotban tartani. A börtönlakókat a Jefferson City Büntetés-végrehajtási Központba szállították át.

A minisztérium úgy határozott, hogy az intézet a jövőben börtönmúzeumként fog funkcionálni. Az érdeklődők megtekinthetik az épület legfontosabb részeit, azaz az egykori gyárat, a tornatermet, valamint a börtönben található iskolát.

Forrás: Closed state prison will open for tours by John Gerefee. Today News, 2004. 09. 03.

Könyvtárrendezés elítéltek segítségével

Az USA-beli Észak Szent Louis könyvtára elítéltek segítségével helyezte el a könyveit új épületén belül. A Dél-Nyugat Illinois Büntetés-végrehajtási Központban élő fogvatartottak közül néhány önként jelentkező gondoskodott a 223 dobozban tárolt könyv átszállításáról és elrendezéséről.

A kapott segítség számos könyvet mentett meg a pusztulástól, mivel azokat korábban egy romos épületben tárolták, ahol állaguk nagy veszélynek volt kitéve.

Forrás: Prisoners help East St. Louis put old library books in safe place by Doug Moore. Today News, 2004. 07. 10.

Sok a beteg elítélt az orosz börtönökben

Az orosz Igazságügyi Minisztérium jelentésében arról számolt be, hogy a 770 ezer oroszországi fogvatartottak kétharmada szenved – a HIV fertőzöttségtől kezdve, a szifiliszén át, a mentális problémákig – valamilyen súlyos betegségben.

A felmérés szerint a körülbelül 500 ezer elítéltből kb. 35 ezer HIV pozitív, 58 ezer tbc-s, 55

ezer krónikus alkoholista, 86 ezer pedig drogfüggő. Több mint 120 ezer fogvatartottat tartanak mentálisan kiegyensúlyozatlannak. A börtönökben évente kb. 30 ezer tbc-s beteget kezelnek. Az egészségügyi ellátás színvonala csak lassan emelkedik, aminek a pénzihiány az oka. Oroszország a börtönnépességnek a lakossághoz mért arányát tekintve a harmadik helyen áll a világon – az első az USA, a második a Kajmán-szigetek.

A beszámoló említést tesz arról, hogy a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (Világbank) 38 millió dolláros kölcsönt adott a problémák kiküszöbölésére. A hitelt gyógyszerek, röntgengépek és orvosi laboratóriumi eszközök vásárlására kívánják fordítani. Az Igazságügyi Minisztérium és az Egészségügyi Minisztérium – újabb pénzügyi támogatás elnyerésében reménykedve – a Globális Alaphoz nyújtott be egy újabb pályázatot.

Oroszországban a börtönegészségügy technikai hátterének javításán kívül, fontos változásokat terveznek a büntető törvénykönyvben is. A szakemberek a büntető törvénykönyv módosítása során, a börtönbüntetés mértékének csökkentését javasolják azokkal szemben, akiknek a cselekménye kisebb veszélyt jelent a társadalomra.

Forrás: Over 500 thousand Russian prisoners suffer from variety of sicknesses by Dmitry Sudakov. Pravda, 2004. 10. 18.

A család szerepe az elítéltek reintegrációjában

2004 októberének elején a skóciai Edinburghben a büntetés-végrehajtásban érintett szervek azon tanácskoztak, hogy az elítéltek családjait hogyan lehet bevonni a rehabilitációba.

A konferencián elhangzott, hogy a családi köteléket ápoló elítéltek hatszor kisebb valószínűséggel válnak visszaesővé, mint azok, akik magukra maradnak a büntetés leltöltése alatt. A „Families Outside” – amely egy a fogvatartottak hozzátartozói tömörítő társaság – is tagokat delegált az értekezletre. A véleményük az volt, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben még mindig nem helyeznek elég nagy hangsúlyt a család segítő szerepére. A börtön-felügyelőség szerint is kiemelten kellene foglalkozni az említett kérdéssel, mivel azt az elítéltek többsége is a legfontosabb megoldásra váró feladatok közé sorolta.

Az igazságügyi minisztérium felmérései azt mutatják, hogy Skóciában egyre szélesedik azon programok köre, amelyekbe az elítéltek családjait is bevonják. Az igazságügyi miniszter beszédében kiemelte, hogy a fogvatartottak kétharmada korábban már valamilyen bűncselekmény elkövetése miatt büntetve volt. Ez utóbbi tény is indokolja a családok bevonását a reintegrációs folyamatba.

Forrás: Prison visits cut reoffending by Peter Cognon. BBC News, 2004. 08. 09.

Tűzet olthatnak az ausztrál elítéltek

Az ausztrál NSW Rural Fire Service (Vidéki Tűzoltó Szolgálat) hozzájárult ahhoz, hogy az erdőtüzek megfékezéséhez, önkénteseket hívjanak a kisebb biztonsági fokozatú börtönökből.

Az igazságügyi miniszter is jelezte, hogy hat büntetés-végrehajtási intézetből válogatják a tüzoltókat, akik a munka elvégzése alatt végig felügyelet alatt állnak. Az erőszakos bűncselekmények elkövetői, illetve a gyújtogatásért elítéltek azonban nem vehetnek részt a programban.

A fogvatartottakat tanfolyam keretében készítik fel a tűz terjedésének megfékezésére, a tüzoltásra, továbbá az emberek és az állatok mentésére. A kezdeményezés még kísérleti stádiumban van, így ha az elítéltek magaviseletével vagy a munkájukkal kapcsolatban probléma merülne fel, a programot azonnal megszüntetik.

Forrás: Fireys back prisoner plan by Phil Koperberg. The Australian News, 2004. 10. 15.

Kábítószer-ellenes program a zambiai börtönökben

A zambiai Börtön Szolgálat eredményesnek találta a Drug Enforcement Commission (Kábítószer Végrehajtó Bizottság) 2004-es tevékenységét. A Bizottság az „in-but-free” (benn, de szabadon) programmal sok elítélt droghoz való viszonyát meg tudta változtatni.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a börtönökben csökkenés észlelhető a kábítószerekkel való visszaélések terén. A kezdeményezés révén sikerült a fogvatartottakkal megértetni a HIV/AIDS és a kábítószer-fogyasztás közötti összefüggéseket.

Forrás: DEC Praised for Anti-Drugs programmes in prisons by P. Ngoma. The Times of Zambia, 2004. 09. 23.

A grönlandi büntető intézetek

Grönlandon nem beszélhetünk hagyományos értelemben vett börtönökről, csak nyitott büntetés-végrehajtási központokról. Négy rehabilitációs intézet működik a szigeten.

Grönlandról érdemes tudni, hogy fél-autonóm dán terület, ahol az 57 ezer lakos nagy része bennszülött inuit. 1954-ben vették át a dán igazságügyi szolgáltatási koncepciót és büntető törvénykönyvet. Ezeket olvasztották össze a saját hagyományaikkal. Mind ez a zárt börtönök teljes háttérbe szorítását eredményezte, és egy forradalmian új reintegrációs megközelítést hívott életre.

Joern Riel dán antropológus azon az állásponton van, hogy az inuitok vagy eszkimók sohasem ismerték a börtön fogalmát. A társadalmi konfliktusokat már az ősi időkben is sajátos módon intézték el. Az egymással szembekerülő felek „Éneklő párbajt” tartottak, amely abból állt, hogy a másik hibáit hangosan kántálták. Az a fél, aki elveszítette a „szónoki dárdát”, azaz kifogyott az érvekből, annyira megszégyenült, hogy soha többé nem tudott társai szemébe nézni, és önként vonult száműzetésbe. A hegyekben a magányba menekülő vesztésre, legtöbb esetben – mivel társai nélkül nem tudott megbirkózni a zord éghajlattal – a halál várt.

A büntetések terén a grönlandiak gondolkodásmódja ma is sajátos jellemvonásokkal bír. Büntető rendszerük a rehabilitációra helyezi a hangsúlyt. A bírák legtöbbször ismerik a vádlott családi háttérét, jellemét, körülményeit, ami az ítélet meghozatalakor sok esetben nagyobb súllyal bír, mint maga a bűncselekmény. A sziget kisebb közössé-

geket tömörít magába, ahol a reszocializáció azért fontos, mivel a vádlott a bűncselekmény elkövetése után is csak ugyanabba a környezetbe tud visszatérni. A földrajzi adottságok, az éghajlati tényezők, a szűk munkaerőpiac is hozzájárulnak ahhoz, hogy viszonylag kevés helyen tud új életet kezdeni a bűnelkövető.

A rehabilitációs központok a legtöbbször úgy működnek, hogy napközben az elítéltek zöme a régi munkahelyén dolgozik, és csak estére tér vissza az intézetbe aludni. Az intézetek ajtáját, ablakait éjszakára zárják és őrzik. A büntetés-végrehajtási központokban számítógép, focipálya, televízió, könyvtár, közösségi szoba található, ahol a fogvatartottak eltölthetik a szabadidejüket. Külön részleget működtetnek a drog- és alkoholfüggők detoxikálására. A rehabilitációnak olyan meglepő elemei is vannak, mint nyomkövetés a hegyekben, halászat és vadászat a fjordoknál. Grönlandon a kiszabható büntetés legnagyobb mértéke tíz év. Azok az elítéltek, akik nem rendelkeznek munkával, az intézetekben dolgoznak. A központok hetente kb. 80 eurót fizetnek a munkavégzésért. Az elítéltek fizetésének nagyobbik részét speciális bankszámlán helyezik el, amihez csak a büntetésük letöltését követően férhetnek hozzá.

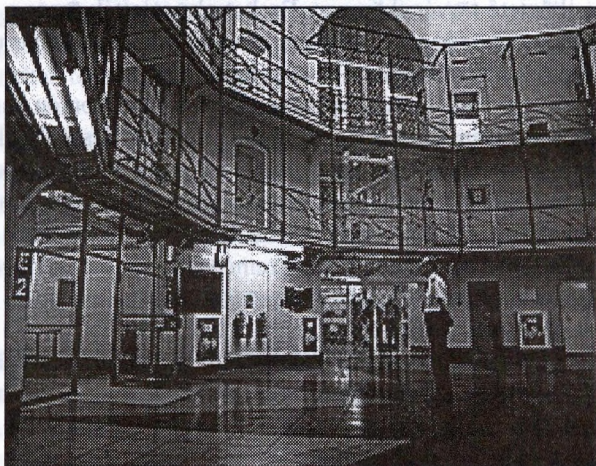
Az erőszakos bűncselekmények elkövetőit – mivel tekintettel kell lenni az áldozatokra – a lakóhelyüktől távol helyezik el. A nyitott intézet szabályait megszegő fogvatartottakkal szemben – fegyelmi intézkedésként – hét napig terjedő teljes izolációt vagy másik büntető központba szállítást vagy az intézet elhagyási tilalmát lehet alkalmazni. A legveszélyesebb vagy pszichésen instabil elkövetőket Dániába szállítják. Jelenleg 19 grönlandi elítélt tölti életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését Dániában. Ez utóbbi végrehajtási módszer ellen számos grönlandi emberi jogi szervezet tiltakozik, mivel a gyakorlatot túlságosan szigorúnak tartják.

Forrás: Greenland criminals take road back to society, not prison by Kent Fridberg. Grönland Daily News, 2004. 09. 30.

Sikeres börtönrádió Angliában

A London déli részén található Wandsworth Büntetés-végrehajtási Intézetben 2004 januárjában lehetőséget kaptak a fogvatartottak, hogy saját rádióállomást működtessenek.

A program elindítóin nagyon elégedettek a Radio Wanno eddigi eredményeivel. Néhány fogvatartott szeptemberben vette át azt az oklevelet, amelyre a BTEC kurzus befejezésével vált érdemessé. Két fő fel-

vételt nyert a Goldsmiths College-be, ahol média és kommunikáció szakon, három éves képzésben fognak részt venni.

A börtön vezetése is büszke az eredményekre, hiszen a börtön felügyelőség 16 hónappal ezelőtt lesújtó véleményt alkotott az elszállásolt elítéltekről. Akkoriban az volt a tapasztalat, hogy a fogvatartottak az emberi együttéléshez szükséges alapvető illem-szabályokkal sincsenek tisztában. Az utóbbi időben elért eredmények azonban azt mutatják, hogy sok fogvatartott képes változtatni az életmódján.

Forrás: Praise for prison radio by Eric Allison. The Guardian, 2004. 09. 09.

Bortermelő elítéltek Olaszországban

A Rómától délre található Velletri Büntetés-végrehajtási Intézetben – ahol közel 350 főt tartanak fogva – öt évvel ezelőtt indult be egy új reintegrációs program, amely ma már komoly jövedelemforrást jelent az intézet számára. Roberto Craia, okleveles mezőgazdász arra ösztönözte az intézetet, hogy kezdjen el gazdálkodni a börtön melletti területeken. Kezdetben csak borkészítéssel foglalkoztak, de ma már olíva olajat, mézet és dzsemet is árúsítanak.

Olaszországban természetesen más büntetés-végrehajtási intézetekben is gyakori, hogy a mezőgazdaságban adnak munkát az elítélteknek, de a Velletri az első, amely borkészítésre és eladásra vállalkozott – 15 euróért adnak el egy palack bort a környező településeken. A lakosság kezdetben bizalmatlan volt a börtönből érkező termékekkel szemben. A borok elnevezése is növelte a vásárlók ellenérzését, mivel az elítéltek a „Szökés”, a „Hét kulcsfordítás” és ehhez hasonló neveket adtak az első termékeknek. Ma azonban már sok vevő keresi az említett árukat.

A börtönvezetés szerint hasznos a mezőgazdasági program, mivel megkönnyíti a későbbi elhelyezkedést a munkaerőpiacon. A munkát irányító Roberto Craia úgy véli, hogy fogvatartottak sokat tanulhatnak a borkészítés során, mivel az üzem a legmodernebb technikai eszközöket használja.

Forrás: Produzione del vino in carcere, Francesco Peretti. Il Messaggero, 2004. 08. 12.

Telekommunikáció segíti az oktatást az orosz börtönökben

Az Uljanovszkban 2004 júliusában megrendezett tudományos konferencián többek között az elítéltek továbbtanulási lehetőségeiről tárgyaltak. A szakemberek úgy vélik, hogy az orosz büntetés-végrehajtás humánusabbá tételének gondolta összekapcsolódik az oktatás-képzés színvonalának emelésével. A tanácskozás egyik életre hívója a moszkvai székhelyű Modern Humanitárius Akadémia, amely Uljanovszk régióban 2001 óta foglalkozik a felsőoktatásban tanulni vágyó fogvatartottakkal.

A rendelkezésre álló adatok szerint 2003-ban 120 elítélt kezdte meg a tanulmányait a gazdasági és a szervezési szakon. A képzésbe a Volga körzetből kapcsolódtak be a legtöbben. A beiratkozást felvételi előzte meg, ahol figyelembe vették az elítéltek tudását, valamint az addig eltelt időben tanúsított magavisele-

tüket. A résztvevők távoktatás formájában tanulhatnak, és saját maguk állják a költségeket.

Forrás: Higher education of prisoners discussed at international conference by Lyobov Chilikova. RIA Novosti, 2004. 07. 12.

A norvég börtönökben tiltják a rádiótelefonok használatát

A norvég Igazságügyi Minisztérium rendelet-tervezete megtiltja a rádiótelefonok tartását és használatát a büntetés-végrehajtási intézeteken belül. A tilalom nemcsak a büntetésüket töltő elítéltekre vonatkozik, hanem a börtönszemélyzetre és a védőügyvédekre is. A rádiótelefon-tilalom bevezetésének oka az attól való félelem, hogy a készülékek segítségével a fogvatartottak előkészíthetik a szökéseket vagy újabb bűncselekmények elkövetését szervezhetik meg.

Sok szakember a büntetés-végrehajtási intézetekbe olyan eszközöket szeretne beszerezletni, amelyek segítségével elhárítható az újabb és újabb rádiótelefonok becsapászése.

Forrás: No cellphones in prison by Kjersti Eriksen. Aftenposten, 2004. 09. 10.

Eseménynaptár

(2004. szeptember 11-étől november 30-áig)

Szeptember 13.

A lengyel büntetés-végrehajtás Opolei régiójának delegációja – 2004. szeptember 13-17. között – szakmai látogatást tett a Váci Fegyház és Börtönben, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, a Budapesti Fegyház és Börtönben, továbbá a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. számú objektumában.

Szeptember 15.

A MATRA program keretében – holland szakemberek közreműködésével – „Egészségügyi ellátás és a fertőző betegségek kezelése a büntetés-végrehajtási intézetekben” címmel konferencia zajlott az Astoria Hotelben. A kétnapos rendezvényen a magyar egészségügyi szakszolgálat számos dolgozója vett részt.

Szeptember 16.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön löterén a bv. intézetek és gazdálkodó szervezetek által nevezett 38 csapat – összesen 152 fő – részvételével megtartották a Büntetés-végrehajtási Szervezet 2004. évi lőbajnokságát.

Szeptember 18.

„Az EU-bővítés hatása az igazságszolgáltatásra és az igazságszolgáltatási együttműködésre” címmel – szeptember 18-24. között – Pozsonyban és a szlovák büntetés-végrehajtás Omseniei Továbbképzési Központjában nemzetközi kon-

ferenciát tartottak Alsó-Szászország, Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia büntetés-végrehajtási delegációinak részvételével. A konferencián előadást tartott Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok „Az EU-csatlakozás hatása a magyar büntetés-végrehajtásra” címmel.

Szeptember 20.

Az Aichachi Női Büntetés-végrehajtási Intézet és a Kalocsai Fegyház és Börtön közötti együttműködés keretében a bajor intézet küldöttsége – szeptember 20-24. között Magyarországon tartózkodott. A vendégek látogatást tettek az Állampusztai Országos Bv. Intézetben és a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet egységeiben is.

Szeptember 21.

A francia-magyar igazságügyi és jogi együttműködés keretében szemináriumot tartottak az Igazságügyi Minisztériumban – szeptember 21-én és 22-én – a büntetések végrehajtása során felmerülő kábítószerrel kapcsolatos problémák biztonsági, illetve egészségügyi témaköreiben. A francia vendégek a rendezvény első napján a Budapesti Fegyház és Börtönt, második napján pedig a Fővárosi Bv. Intézetet látogatták meg.

Szeptember 27.

A szlovén büntetés-végrehajtás delegációja – szeptember 27-30. között

szakmai látogatást tett a Veszprém Megyei Bv. Intézetben, a Budapesti Fegyház és Börtönben, a Fővárosi Bv. Intézet III. számú objektumában, továbbá a Baracscai Országos Bv. Intézetben.

Szeptember 29.

A Baracscai Országos Bv. Intézetben Andreas Wellner lelkész celebrált szentmisét, amelyen részt vett Ursula Seiler-Albring asszony, Németország budapesti nagykövete, aki a szertartást követően tájékozódott az intézetben elhelyezett német állampolgárságú fogvatartottak helyzetéről.

Október 1.

Soron kívüli országos értekezleten Dr. Bárándy Péter volt igazságügy-miniszter elköszönt a Büntetés-végrehajtási Szervezet személyi állományától.

A rendezvényen megjelent és felszólalt Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter, aki fontos céljai között említette az elődje által megkezdett büntetés-végrehajtási fejlesztések továbbvitelét. A büntetés-végrehajtás állománya nevében Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett arany, ezüst és bronz fokozatát adta át Dr. Bárándy Péternek.

Október 4.

Dr. Seregély István érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke látogatást tett a Heves Megyei Bv. Intézetben.

Október 6.

Az Országgyűlés Alkotmány- és Igazságügyi Bizottsága Győrött tartott kihelezett ülést, amelyen – többek között – megtárgyalta a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet helyzetét. A rendezvényen a Büntetés-végrehajtási Szervezet Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok és Csitke Sándor bv. ezredes, a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet parancsnoka képviselte.

Október 7.

Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter és Dr. Hankó Faragó Miklós az IM politikai államtitkára látogatást tett a Baranya Megyei Bv. Intézetben.

Október 8.

A Bács-Kiskun Megyei Bíróság, a Bács-Kiskun Megyei Főügyészség, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet és a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára közös szervezésében „Száz éves a Kecskeméti Törvényszéki Palota” címmel kiállítást nyitottak meg és konferenciát rendeztek. Az ünnepi kiállítást Dr. Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság és az Országos Igazságszolgáltatási Tanács elnöke nyitotta meg. A bv. intézet centenáriuma alkalmából beszédet mondott Csóti András bv. dandártábornok, az országos parancsnok általános helyettese.

Október 14.

A Büntetés-végrehajtási Intézetek, Intézmények Parancsnoki Kollégiuma

Sopronban tartotta soros, kihelyezett ülését. A program keretében a tanácskozás résztvevői látogatást tettek a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, valamint a Sopronkőhidai Szövö- és Ruhaipari Kft.-nél.

Október 19.

Kihirdették a kormány 2126/2004. (V. 28.) számú határozatában megjelölt két új – egyenként 700 fő fogvatartott befogadására alkalmas – büntetés-végrehajtási intézet létesítésének színhelyét. A Public Private Partnership (PPP) konstrukcióban épülő egyik intézet Kelet-Magyarországon, Tiszalökön, a másik intézet – a Savaria Kiképzőközpont átépítését követően – Nyugat-Dunántúlon, Szombathelyen fog működni. Az Igazságügyi Minisztérium hivatalos döntését – egyidejűleg megtartott sajtótájékoztatón – a szabolcsi településen Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter, a vasi megyeszékhelyen pedig Dr. Hankó Fargó Miklós, az IM politikai államtitkára jelentette be.

Október 22.

Nemzeti ünnepeink, az 1956-os forradalom és szabadságharc 48., illetve a Magyar Köztársaság kikiáltásának 15. évfordulója alkalmából a büntetés-végrehajtási intézetekben, intézményekben helyi ünnepeket rendeztek, a Büntetés-végrehajtási Szervezet központi ünnepségét a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán tartották.

Október 25.

A hivatalos látogatáson Magyarország tartózkodó Olekszandr Lavri-

novics ukrán igazságügy-miniszter, Jurij Muska Ukrajna rendkívüli és meghatalmazott nagykövete kíséretében látogatást tett a Veszprém Megyei Bv. Intézetben. A küldöttséget fogadta Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok, és tájékoztatót adott a magyar büntetés-végrehajtás helyzetéről, aktuális feladatairól. Az intézet tevékenységét Újszászi Zoltán bv. ezredes, intézetparancsnok mutatta be.

Október 26.

A MATRA program értékelő értekezletére Pilisszentkereszten, a Bv. Továbbképzési és Konferenciaközpontjában került sor a parancsnok értekezlet keretében. A felszólaló Jan van den Brand, a holland büntetés-végrehajtás területi igazgatója és Dr. Huszár László, az országos parancsnok stratégiai és szervezetfejlesztési helyettese egyaránt sikeresnek ítélte a holland és a magyar büntetés-végrehajtás együttműködését megvalósító programot.

Október 27.

A Váci Fegyház és Börtön falán elhelyezett emléktáblánál koszorúzást tartott a Magyar Politikai Elítéltek Közössége, a város önkormányzata és társadalmi szervezetei részvételével, a politikai foglyok kiszabadításának 48. évfordulója alkalmából.

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. számú objektumában ünnepélyes keretek között aláírták az Igazságügyi Minisztérium által felügyelt Pálhalmi Agrospeciál Kft. és az Osztórák Szövetségi Köztársaság nevében

eljáró Kommunalkredit Public Consulting GmbH. között létrejött keres-

kedelmi szerződést, amely a Pálhalmán megvalósuló klímavédelmi beruházás megvalósítását célozza. A szerződés ünnepélyes aláírásán részt vett Dr. Hankó Faragó Miklós, az IM politikai államtitkára.

Október 29.

Bábel Tamás kalocsai érsek és Gyulai Endre, a Szeged-Csanádi Egyházmegye püspöke felszentelte a Mécses Szeretetszolgálat Börtönpasztorációs Társaság alsószenttamási Társadalmi Rehabilitációs Otthonának terü-

letén épült „Szent Jobb Lator” római katolikus templomot.

„Az igazságügyi adminisztráció fejlesztése Szerbiában” elnevezésű projekt keretében hivatalos látogatáson Magyarországon tartózkodó szerb büntetés-végrehajtási delegáció a magyar büntetés-végrehajtási intézetek felépítésének és működésének tanulmányozása céljából látogatást tett a Fővárosi Bv. Intézetben, valamint a kecskeméti Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében.

November 3.

A Budapest Konferencia-központban megnyitották a 2004. évi Kriminálexpót. A rendezvénysorozat keretében a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága november 4-én és 5-én „Klasszifikáció, fogvatartotti programok” címmel nemzetközi konferenciát szervezett 15 ország összesen 110 büntetés-végrehajtási és igazságügyi szakemberének részvételével. A résztvevők között volt Ivan Damjanovic, a horvát büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, igazságügyminiszter-helyettes, Anette Esdorf, a dán büntetés-végrehajtás országos parancsnok-helyettese, Milan Jasurek, a szlovák büntetés-végrehajtás országos parancsnok-helyettese, továbbá Jan van den Brand, a holland büntetés-végrehajtás területi igazgatója. A tanácskozás külföldi vendégei november 3-án látogatást tettek Budapesti Fegyház és Börtönben.

November 4.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésének 48. évfordulója

alkalmából a Budapesti Fegyház és Börtön Kisfogház Emlékhelyének emléktáblájánál koszorút helyezett el Dr. Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke, Dr. Dávid Ibolya, az Országgyűlés alelnöke, valamint a Szabadságharcosok Közalapítványa kegyeleti csoportja.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet 2004. évi judo-bajnokságát 25 intézet 187 versenyzőjének részvételével az Újpesti Torna Egylet Megyeri úti sportlétesítményében rendezték meg.

November 11.

A szlovák büntetés-végrehajtás küldöttsége – november 11-én és 12-én – látogatást tett a Fővárosi Bv. Intézetben. A látogatás alkalmával aláírták a Pozsonyi Bv. Intézet és a Fővárosi Bv. Intézet közötti együttműködési megállapodást.

November 16.

Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter látogatást tett a Budapesti Fegyház és Börtönben, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézetben, valamint a Budapesti Faipari Termelő, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft-nél. A látogatáson – az igazságügyi tárca vezetőjének kíséretében – részt vett Katonáné Dr. Borka Katalin IM főcsoportfőnök.

A Magyar Tudományos Akadémia „A tudomány ünnepe” c. rendezvénysorozata keretében – az Igazságügyi Minisztérium megbízásából – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága tudományos konferenciát rendezett a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvény tervezeté-

nek megvitatására a Fővárosi Bv. Intézet III. számú objektumában. A rendezvény fővédnöke Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter volt. A konferencia elnöki tisztét Dr. Bócz Endre IM főtanácsos látta el.

November 18.

Dr. Hankó Faragó Miklós, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára látogatást tett a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézetben.

November 23.

A hollandiai, Vught-i Bv. Intézet delegációja látogatást tett a Szegedi Fegyház és Börtönben. A látogatás során a holland vendégek az intézet hivatali működését segítő számítástechnikai eszközöket, valamint a fogvatartottak számára szórakoztató-elektronikai készülékeket adtak át. A holland büntetés-végrehajtási delegáció jelenlétében ünnepélyesen fejezték be a MAT-RA program keretében folyó angol nyelvtanfolyamot.

November 25.

Az Európa Tanács és az olasz Igazságügyi Minisztérium szervezésében –

november 25-27. között – Rómában rendezték meg az európai büntetés-végrehajtási szervezetek országos parancsnokainak és a pártfogó felügyelői szolgálatok főigazgatóinak konferenciáját, amelyen részt vett Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok és Dr. Huszár László bv. dandártábornok, az országos parancsnok stratégiai és szervezetfejlesztési helyettese. Az értekezlet témái az Európai Börtön szabályok módosítására tett javaslatok áttekintése, a hosszú időtartamú szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak kezelése, a feltételes szabadságra bocsátás gyakorlata,

valamint a pártfogói szolgálatok működése voltak.

November 26.

A Magyar Börtönügyi Társaság az ELTE Egyetem téri Dísztermében tartotta meg 2004. évi közgyűlését és tudományos ülését. A rendezvény folyamán sor került a társaságnak a Tudomány napja alkalmából meghirdetett pályázatára érkezett pályamunkák bemutatására és értékelésére. A tíz kiselőadás mindegyike a büntetés-végrehajtási nevelés témakörében hangzott el.

Összeállította:

Dr. Illovicsné Török Ágota

Szerkesztőségi közlemény

A közelmúltban nagy megtiszteltetés érte folyóiratunkat: a Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományi Osztálya – az MTA Dr. Szabó András akadémikus, ny. alkotmánybíró, egyetemi tanár vezette Jogtudományi Bizottsága javaslata alapján – a Börtönügyi Szemlét 2004 októberében felvette a „Nemzetközi és hazai mértékadó folyóiratok” jegyzékébe. A Börtönügyi Szemlében való megjelenés ezentúl tehát meghatározott pontértéket jelent mindazok számra, akik tudományos fokozat (PhD, MTA doktora) megszerzésére töreksenek.

Deák Ferenc István

Ajánló

Bainbridge, Timothy: EU mindentudó. Bp. HVG Könyvek. 2004. 614 oldal. 4500 Ft.

A hazánk uniós csatlakozását megelőző években, illetve azt követően is, hatalmas mennyiségű kiadvány jelent meg az Európai Unióról. Ennek a – már-már követhetetlen – könyvtermésnek egyik fontos darabja az EU mindentudó című kötet, amely különösen sok információt tartalmaz.

A könyv szócikkei felvázolják az európai integráció történelmi hátterét, a közös európai politika fejlődési irányait, áttekintik a fő szabályozási területeket és a közös politikákat, ismertetik az európai intézményeket, a legfontosabb szerződéseket, bepillantást engednek a döntéshozási folyamatokba. Az olvasó megtalálhatja bennük az Európai Unióval kapcsolatos jogi, politikai és gazdasági kifejezések magyarázatát. A szócikkek között olyan személyek életrajzai is megtalálhatók, akik sokat tettek az európai integrációért. Hasznos bibliográfia és weboldal-jegyzék is található a kiadvány végén.

Ez a könyv mindazonáltal inkább kalauz, mint szótár, vagyis nem csak tényeket, hanem érveket és elemzést is kíván nyújtani. (A szerző 25 éven keresztül dolgozott az Unió intézményeinek egyikében, az Európai Parlamentben, vagyis tapasztalatait nagyon is a gyakorlatban szerezte.)

A magyar kiadása készítése során a szerkesztők a tartalom hű visszaadása mellett arra is törekedtek, hogy az eredeti szövegeken alapuló, illetve a szakmai körökben elfogadott – adott esetben már magyar euro-zsargonnak tekinthető – szakkifejezéseket használjanak annak érdekében, hogy egy valóban hiteles ismeretanyagot tárjanak a magyar olvasók elé.

A könyv mindazoknak ajánlható, akik egy átfogó, kiegyensúlyozott és információ-gazdag képet szeretnének kapni az Európai Unióról.

Eckhart Ferenc emlékkönyv. Szerk. Mezey Barna. Bp. Gondolat Kiadó. 2004. 681 oldal. 3390 Ft. (Jogtörténeti értekezések 28.)

Eckhart Ferenc (1885–1957) a magyar jogtörténet-tudomány meghatározó egyénisége, 1929-től a budapesti egyetem jogi professzora volt. Monográfiáival és legendás tankönyvével korszakot nyitott a jogtörténet-tudományban. Az ő hagyatéka előtt tisztelgően ezzel a kötettel egykori tanszékének, a Magyar Jogtörténeti Tanszéknek mai oktatói és más jogász, történész szakemberek.

A könyv tartalmát – harmincegy tanulmányról van szó – ismertetni az Ajánló keretében nem tudjuk, közülük csak az azokra hívjuk fel a figyelmet, amelyek a börtönügy-gyel összefüggésbe hozhatók.

Bognár Barbara A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása a XX. század második felében című tanulmánya nemzetközi áttekintést nyújt, amelyben – a skandináv modell-

től kezdve, az amerikai és japán büntetés-végrehajtáson keresztül, a szovjet börtönökig – számos országra kitér. Bódiné Beleznai Kinga tanulmányában a középkori igazságszolgáltatás jelképeit és szertartásait mutatja be. Füzessyné Maglics Tímea dolgozatának címe – A büntetés-végrehajtás története 1945 és 1967 között – megtévesztő, hiszen a szerző másról, a büntetőjog változásainak a szabadságvesztés-büntetés kiszabására gyakorolt hatásáról ír. Mezey Barna tanulmánya a szegedi királyi kerületi börtön megnyitásának előzményeit dolgozza fel levéltári kutatások alapján.

A tartalmát tekintve gazdag és sokszínű kiadványt mindazok részére ajánlhatjuk, akik a magyar jog története iránt behatóan érdeklődnek.

Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Bp. KJK – Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 2004. 408 oldal. (KJK – Kerszöv kiadványok)

Többévi késés és bizonytanság, számos módosítás után lépett hatályba az 1998. évi XIX. tv., az új Be. A törvény – harminc fejezetével és hatszázhat paragrafusával – jóval terjedelmesebb elődjénél, az 1973. évi I. törvényénél. Az új törvényt nem csupán terjedelme, hanem új jogintézményei is megkülönböztetik elődjéről.

A kötet tartalma tizenhét fejezetre oszlik. Az első három fejezet a büntetőeljárás fogalmát, feladatát, célját, továbbá a büntetőeljárású rendszereket írja le, illetve az alkotmányosság és a büntetőeljárás viszonyát tárgyalja. Ezután a büntetőeljárás alanyairól, a bizonyításról, a kényszerintézkedésekről, a büntetőeljárás megindításáról, vagyis a nyomozásról, valamint a vádemelésről olvashatunk. A bírósági tárgyalás témakörével négy anyagrészt is foglalkozik. Az utolsó fejezeteinek témái: az elsőfokú bíróság határozatai, a másodfokú bírósági eljárás, a rendkívüli jogorvoslatok, az úgynevezett külön- illetve különleges eljárások.

A tankönyv feldolgozza a magyar büntetőeljárású jog és az utóbbi évek külföldi büntetőeljárású irodalmát. A hatályos jog mellett bemutatja az egyes jogintézmények elméleti történetét és fejlődését. A szerzők arra törekedtek, hogy ne csupán egy, a hatályos jogi normákhoz ragaszkodó könyvet írjanak, hanem a büntetőeljárású jogot szélesebb perspektívába is helyezték.

A kötet didaktikai sajátossága, hogy a fejezetek végén ellenőrző kérdések segítik az anyag elsajátítását, illetve a vizsgára való felkészülést.

Németh András – Pukánszky Béla: A pedagógia problémátörténete. Bp. Gondolat Kiadó. 2004. 555 oldal. 3890 Ft.

A neveléstörténeti monográfiák és kézikönyvek szerzőinek többsége a hagyományos lineáris-kronológikus feldolgozásmódot követi. Egyre gyakrabban alkalmazzák azonban azt a módszert, amely nem az egyes történeti korok egymás utáni láncolatára fűzve, hanem problémátörténeti megközelítést alkalmazva tárgyalja a pedagógia, a nevelés kérdéseit.

A könyv első fejezete a különböző történelmi korok ember- és világmépének változásait tekinti át. Ezután a pedagógia történetének néhány kiemelkedő alakjáról és a neveléstudomány főbb irányzatairól olvashatunk. A következő anyagrészt az európai csa-

lád és gyerekkor történetéből közöl fejezeteket. Külön fejezet tárgyalja a nevelés történetét. Az európai iskola kialakulása és fejlődése, a pedagógusszerep változásai a témája a következő két fejezetnek. Az iskolai osztályterem és az iskolai módszerek történeti változásával foglalkozó gondolati egység zárja a kötetet.

Mivel magyar nyelven ilyen jellegű mű még nem jelent meg eddig, a szerzők hézagpótló feladatra vállalkoztak. Munkájuk során felhasználták a neveléstudomány tudománytörténete, illetve a gyermek- és családtörténeti kutatások legfontosabb hazai és nemzetközi eredményeit, továbbá az ebben a témakörben végzett saját kutatásaik végkövetkeztetéseit is.

A kiadvány nem csupán a neveléssel hivatásszerűen foglalkozó szakemberek, tanárok, kutatók, főiskolai-egyetemi hallgatók, hanem a művelődéstörténet kérdései iránt érdeklődő szélesebb közönség érdeklődésére is számon tarthat.

A mediáció. A közvetítői tevékenység. Szerk. Sáriné Simkó Ágnes. Bp. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 390 oldal. 5264 Ft.

A mediációnak – magyar fordításában közvetítésnek – nevezett tevékenység lényege, hogy a vitás ügyekben döntésképtelenné vált felek a bírósági eljárás mellőzése érdekében egy semleges, pártatlan harmadik személy, a közvetítő bevonásával megkísérlik megtalálni a mindkét fél számára megfelelő megoldást. A módszer gyakorlatához a lépések jogi szabályozottsága, illetve – eredmény esetén – a felek írásos megállapodásának rögzítése is hozzá tartozik.

A könyv célja, hogy bemutassa a hazánkban már működő békéltető, közvetítő testületek munkáját, nem hagyva ki a választottbírói eljárás keretében folytatott közvetítést sem. A kötetben megtalálhatók azok az ügycsoportok, amelyekben a közvetítésnek már hazánkban is többéves múltja van. (Ezek elsősorban a családi konfliktusokhoz, a fogyasztóvédelemhez és az egészségügyhöz, valamint nagyobb vállalatok, cégek közötti szerződéses kapcsolathoz, munkajoghhoz kapcsolódnak.) Az olvasó megismerheti a kiadványból a közvetítésre vonatkozó jogkörnyezetet, ideértve az Országgyűlés által nemrég elfogadott, a közvetítői tevékenységről elfogadott törvény főbb rendelkezéseit, valamint a miniszteri rendeleteket. A kötet végén megtalálható néhány fontos szakmai intézmény elérhetősége is.

A népes – nyolc főből álló – szerzőgárda tagjai valamennyien a mediációs tevékenység valamely részterületének kiváló ismerői, szakértői.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a kiadvány széleskörűen és nagy alapossággal mutatja be a közvetítés, más néven mediáció, mint alternatív vitarendezési módszer elméletét és gyakorlatát.

Nyíri Sándor: Az ügyészségről. Bp. BM Kiadó. 172 oldal. 2490 Ft.

A szerző, Nyíri Sándor négy évtizedes jogászai pályája háromnegyed részében ügyészként dolgozott, s a maradék részt is az ügyészséghez közeli munkakörben töltöt-

te. Könyve megírásával mintegy összegezni kívánta az ügyészi munkára vonatkozó nézeteit és gazdag tapasztalatait.

A kötet – amelyhez Salgó László r. vezérőrnagy, volt országos főkapitány írt előszót – tíz fejezetre tagolódik. Az ügyészség európai és hazai történetét bemutató fejezetet követően, a második anyagrészt az ügyészséget mint állami szervtípust és annak jogállását írja le. Ezután az ügyészi tevékenységnek a nyomozásban, a büntetőbírószági eljárásban betöltött szerepéről, továbbá a büntetés-végrehajtás feletti ügyészi felügyeletről olvashatunk egy-egy fejezetet. A törvényességi felügyelet, a magánjogi tevékenység és a katonai ügyészeg munkája úgyszintén külön fejezetet képez a könyvben. A két utolsó gondolati egység a tudományos kutatás, a kriminálstatisztika és az informatika szerepét, illetve az ügyészi szervezet szerkezetét mutatja be. A kiadvány közli a szerzőnek az ügyészséggel foglalkozó, továbbá az ügyészségi tevékenységet is érintő publikációinak listáját, majd a felhasznált irodalom jegyzékével zárul.

Kizárólag a büntetés-végrehajtást érintő fejezetre fókuszálva: rövid történelmi visszapillantást követően a hatályos szabályozásról olvashatunk. A fejezet kiemeli a büntetés-végrehajtás feletti törvényességi felügyeletre vonatkozó nemzetközi dokumentumokat, valamint nemzetközi körképet vázol fel a témával kapcsolatosan.

Nyíri Sándor könyvét a szakszerűség és tárgyilagosság, a világos és áttekinthető szerkezet, továbbá a tömör, ugyanakkor olvasmányos stílus jellemzi.

*(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság
Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)*

PRISON REVIEW

Professional and scientific bulletin of the Hungarian Prison Service

Appears quarterly * Volume 23, Number 4

CONTENTS

WORKSHOP

---

1 Dr. Sándor Csordás – Dr. habil. György Vókó: The principles and practice of the treatment of prisoners

15 Bulletin on the latest recommendations of the Council of Europe which are dedicated for the Hungarian authorities

17 What tendencies can be noticed regarding the new law on the enforcement of sentences? Round-table discussion on the new Codex of the enforcement of sentences (Edited by Dr. Lajos Bodnár)

25 Dr. István Bökönyi: About the work of the prison service performed on May 2002 – October 2004

35 Dr. Lajos Békefy PhD: Some matters of principle and some practical issues of problem-handling and personality-developing mental treatment in prisons (Part I)

47 Zoltán Novák: The education and vocational training of prisoners in the institutes of the prison service

59 Dr. Katalin Parti: The suicides of the inmates – results of researches

83 Dr. Nóra Csizsér: Expertise for measures which are aimed to reduce suicidal tendencies among prisoners

---

OUTLOOK

---

105 Dr. Magdolna Mátételki: Figures of speech in the prison slang

115 Dr. Klára Király: News from the prison world

IN BRIEF

---

121 Calendar of events (Compiled by: Dr. Ágota Ilovics)

126 Editorial communiqué

BOOKSHELF

---

127 Ferenc I. Deák: Reference

JUSTIZVOLLZUGS-RUNDSCHAU

Fach- und Wissenschaftliche Zeitschrift des ungarischen Justizvollzuges

Erscheint vierteljährlich * Vierter Band des Dreiundzwanzigsten Jahrgangs

INHALT

WORKSHOP

1 Dr. Sándor Csordás – Dr. habil. György Vókó: Prinzipien und Praxis der Behandlung mit den Gefangenen

15 Informationen über die neuesten Empfehlungen des Europarates zu den ungarischen Behörden

17 Welcher Tendenz folgt das neue Justizvollzugsgesetz? Tafelrunde-Gespräche über den neuen Justizvollzugskodex (redigiert von: Dr. Lajos Bodnár)

25 Dr. István Bökönyi: Über die Arbeit des Justizvollzugsorganisation zwischen dem Mai 2002 und Oktober 2004

35 Dr. Lajos Békefy PhD: Einige theoretische und praktische Fragen der Problembehandlung und der Persönlichkeitsentwicklung in der Seelensorgung (Teil I.)

47 Zoltán Novák: Unterricht und Qualifizierung der Gefangenen in den Strafvollzugsanstalten

59 Dr. Katalin Parti: Suizide Verhaltensweisen der Gefangenen – Forschungsergebnisse

83 Dr. Nóra Csiszér: Ansicht der Experten über die Maßnahmen für die Minderung der suiziden Handlungen der Gefangenen

AUSBLICK

105 Dr. Magdolna Mátételki: Metaphern im Gefängnislang

115 Dr. Klára Király: Meldungen aus der Gefängniswelt

IN KURZEM

121 Ereignisse (zusammengestellt von Dr. Ágota Ilovicsné Török)

126 Mitteilung der Redaktion

BÜCHERSCHRANK

127 Ferenc I. Deák: Widmung

TARTALOM

MŰHELY

---

1 Dr. Csordás Sándor—Dr. habil. Vókó György: A fogvatartottakkal való bánásmód elvei és gyakorlata

15 Tájékoztató az Európa Tanács magyar hatóságoknak szóló legújabb ajánlásairól

17 Merre tart az új bv. törvény? Kerekasztal-beszélgetés az új bv. kódexről (Szerkesztette: Dr. Bodnár Lajos)

25 Dr. Bökönyi István PhD: A Büntetés-végrehajtási Szervezet 2002. május és 2004. október között végzett munkájáról

35 Dr. Békefy Lajos PhD: A problémakezelő-személyiségfejlesztő börtönpasztorizáció néhány elvi és gyakorlati kérdése (I. rész)

47 Novák Zoltán: A fogvatartottak oktatása, szakképzése a büntetés-végrehajtási intézetekben

59 Dr. Parti Katalin: A fogvatartottak öngyilkosságai – kutatási eredmények

83 Dr. Csiszér Nóra: Szakértői vélemény a fogvatartottak szuicid cselekményeinek csökkentésére irányuló intézkedésekhez

---

KITEKINTÉS

---

105 Dr. Mátételkiné Holló Magdolna PhD: Szóképek a börtönszengben

115 Dr. Király Klára: Hírek a börtönvilágból

RÖVIDEN

---

121 Eseménynaptár (Összeállította: Dr. Illovcsné Török Ágota)

126 Szerkesztőségi közlemény

KÖNYVESPOLC

---

127 Deák Ferenc István: Ajánló

A Büntetés-végrehajtási Szervezet standja az idei Kriminálexpón.

**Dr. Petrétai József igazságügy-miniszter (elől közepen)
a Budapesti Fegyház és Börtönbe látogatott.**

Ára: 400 forint